

INNKJØPSORDNINGENE

– EN STERK KULTURPOLITIKK

REDAKTØR: MONICA KAASA

ABM #58
-skrift

ABM-UTVIKLING

POSTBOKS 8145 DEP
N-0033 OSLO

TELEFON: 23 11 75 00
TELEFAKS: 23 11 75 01

POST@ABM-UTVIKLING.NO
WWW.ABM-UTVIKLING.NO

FOTO: MORTEN BRUN
DIKT: DIKTENE ER GJENGITT
I SAMRÅD MED FORFATTEREN
OG ER HENTET FRA BOKEN
BIBLIOTEKET AV HANS PETTER
BLAD, CAPPELEN DAMM AS, 2008

TRYKK: 07-GRUPPEN

ISSN1503-5972 (TRYKT UTG.)
ISSN 1504-9167 (ONLINE)
ISBN 978-82-8105-076-1

ABM-UTVIKLING 2009

INNKJØPSORDNINGENE

- EN STERK KULTURPOLITIKK

REDAKTØR: MONICA KAASA

INNHOOLD

FORORD	6	FORMIDLINGEN – BIBLIOTEKENES ANSVAR	51
INNLEDNING	8	Å TILBY PUBLIKUM DET DE IKKE VISSTE DE VILLE HA.....	52
INFORMASJON OG FAKTA OM INNKJØPSORDNINGENE 10		DIGITAL FORMIDLING: ØNSKEBOK	
INNKJØPSORDNINGENE – ET HISTORISK RISS.....	12	– EN HELT NY MÅTE Å FINNE BØKER PÅ.....	58
INNKJØPSORDNINGENES BETYDNING		LITTERATURSIDEN.NO – EN INSPIRASJONSKILDE TIL	
FOR BIBLIOTEKENE.....	18	ØKT LESING AV KULTURFONDBØKER	64
FAKTA, ADMINISTRASJON OG RETNINGSLINJER FOR		SAKPROSA – HYLLEFYLL ELLER LEVENDE LITTERATUR?.....	68
INNKJØPSORDNINGENE.....	22	LYRIKKEN SOM MULIGHET	74
INNKJØPSORDNINGENE; PRINSIPELL OG GRUNNLEGGENDE		LIDENSKAPELIGE LITTERATURFORMIDLERE	
INFORMASJON OM DE ENKELTE ORDNINGENE.....	24	PÅ KRIGSSTIEN	80
SIGNALER INTERNT OG EKSTERNT	37	TIDSSKRIFT PÅ BIBLIOTEK – UOPNA SKATTKISTER?	86
FORFATTERNE OG INNKJØPSORDNINGENE.....	38	HVORDAN SNAKKE TIL BARN OM BØKER?.....	94
JA TIL INNKJØPSORDNINGENE, OG BIBLIOTEKSJEFENE		FORMIDLING AV MUSIKK I BIBLIOTEKET.....	100
ØNSKER SEG MER!.....	40		
INTERVJU MED OTTAR GREPSTAD, LEDER FOR			
FAGUTVALGET I NORSK KULTURRÅD, 2005–2009	44		

FORORD

I *Innkjøpsordningene – en sterk kulturpolitikk* ønsker ABM-utvikling og Norsk kulturråd å sette fokus på innkjøpsordningene. Formålet med skriftet er todelt. Dels skal denne publikasjonen bedre kunnskapen om innkjøpsordningene blant biblioteksektorens egne representanter; hvordan ordningene er ment å virke og hvorfor de i det hele tatt er til. Dels skal skriftet inspirere til spennende og god formidling i forberedelsene til det nasjonale leseåret 2010, der bibliotekene vil stå sentralt i det arbeidet som skal gjøres. Denne publikasjonen er dessuten viktig for oss alle. Den skal minne oss om innkjøpsordningenes rolle som virkemiddel i kultur- og språkpolitikken.

Kultur- og kirkedepartementet har over noen tid styrket de eksisterende innkjøpsordningene og bygger nå ut dette systemet til å omfatte nye medier som film og e-bøker. Da er det viktig å sørge for at dette mangfoldet i både form og innhold når ut til alle gjennom bibliotekene.

Det er litteratur- og biblioteksektorens egne

stemmer vi slipper til her, i form av et knippe artikler som spenner fra fakta og informasjon til formidlingsglede og inspirasjon. Vi ønsker å takke alle som har bidratt til å virkeliggjøre dette skriftet som vi mener kommer ut i rett tid.

En spesiell takk retter vi til Monica Kaasa, rådgiver i ABM-utvikling, som har gjort en god jobb som redaktør for skriftet, og rådgiver Arne Vestbø i Norsk kulturråd, som har vært en støttende samarbeidspartner gjennom hele prosessen. I tillegg har Line Fallan Sørensen og Trond Bjørknes fra Norsk kulturråd bidratt med faktaartikler om ordningene. Morten Brun har vært på farten som fotograf og forevige formidling i et vidt perspektiv, og Hans Petter Blad har villigst tillatt oss å gjengi dikt fra diktsamlingen *Biblioteket*, som ifølge ham selv er en hyllest til denne institusjonen.

Innkjøpsordningene skal til enhver tid minne oss om den litteraturpolitiske dagsorden som er å prestere, produsere og presentere den beste litte-

raturen. Innkjøpsordningene er med på å binde sammen de forskjellige aktørene i litteraturens landskap: forfatter, forlag, bokhandel, bibliotek, leser. Vi håper at dette skriftet bidrar til en felles forståelse av viktigheten av innkjøpsordningene i et kulturpolitisk perspektiv.

OLE JACOB BULL
direktør

LEIKNY HAGA INDERGAARD
direktør

MARI FINNESS
seksjonssjef for litteratur

TONE ELI MOSEID
avdelingsdirektør

Norsk kulturråd

ABM-utvikling

INNLEDNING

«Innkjøpsordningane skal halde fram, men dei må også utviklast i takt med den teknologiske utviklinga og med framtidige endringar i etterspurnad og forbrukarmønster.»

Stortingsmelding nr 23 (2008–2009); Bibliotek

Fra 1965 har innkjøpsordningene sikret språklig og litterært mangfold og fornyelse gjennom år som er preget av store samfunnsendringer. I et stadig mer komplekst samfunn er samtidslitteraturen avgjørende for en opplyst debatt og dermed for demokratiutviklingen.

De tre hovedbegrunnelsene for den statlige innkjøpsordningen var nasjon, språk og tilgjengelighet. Innkjøpsordningene inngår i altomfattende politiske prosjekter. Litteraturen er ikke til bare for seg selv, men tilfredsstillende behov alle samfunnsborgere har til opplevelse, til kunnskap, til identitet, til kritisk tenkning, til fordypelse, til mangfold. Dette gjør litteraturen til noe mer enn andre handelsvarer. Men like fullt er også lit-

teraturen en vare på et marked, og de siste årene har bokens markedstilpasning blitt mer markant. Dette krever at statens ansvar i dag både defineres skarpere og blir mer omfattende. Dette gjelder både på innkjøps- og formidlingssiden.

I årenes løp har det vært mange debatter om innkjøpsordningene. Det har vært diskusjoner om det er de rette bøkene som blir innkjøpt, og påstander om at bøkene ikke blir lest. Ordningene har vært evaluert i flere runder, og dette har vært nødvendig for å skaffe ordningene legitimitet. Men resultatet er alltid blitt det samme: en fornyet tillit til at systemet virker, at innkjøpsordningene faktisk bidrar til at det blir utgitt god og mangfoldig litteratur på norsk språk.

«Bibliotekene er Norges største litteraturhus. De er ikke oppbevaringssted for statlig innkjøpte bøker, men aktive kulturarenaer med litteratur og aktuelle samfunnsspørsmål på dagsordenen. Og med et mål om at alle bøker skal finne sine lesere!»

Leikny Haga Indergaard,
direktør i ABM-utvikling, i artikkelen
«Å tilby publikum det de ikke visste de ville ha»

At bøkene havner i folkebibliotekene som «gavepakker» fra staten, er nettopp et argument for at innkjøpsordningene kommer allmennheten til gode, dette gir politikerne legitimitet til å bruke skatte kroner for å finansiere produksjon av norsk litteratur. Innkjøpsordningene er og vil fortsatt være et sterkt kulturpolitisk virkemiddel. Men det er en utfordring for bibliotekene å gjøre bøkene godt nok kjent i befolkningen. Denne utfordringen har blitt større de seinere år på grunn av stadig færre anmeldelser og mindre fokus på annet enn bestselgere i media.

Skriftet er delt i tre deler. Første del er en rekke faktaartikler som utdyper de ulike innkjøpsord-

ningene, samt innkjøpsordningenes historie og en artikkel om innkjøpsordningenes betydning for bibliotekene (– og omvendt). Her presenteres også hver enkelt av ordningene.

I del to er det forfatterne, bibliotekene og Kulturrådet selv som slipper til, gjennom bidrag fra Anne Oterholm, leder av Den norske Forfatterforening, et intervju med Ottar Grepstad, leder for fagutvalget for litteratur i Norsk kulturråd 2005–2009, og en presentasjon av noen av de synspunktene biblioteksektorens egne har kommet med.

Del tre, som også er den mest omfattende delen, tar for seg formidling. Formidlingen er bibliotekenes oppgave og utfordring. Denne delen er ikke tenkt som en uttømmende oversikt over alle de gode formidlingstiltak som skjer ute i bibliotekene, men som en presentasjon av et knippe av dem, tenkt som motivasjon i forhold til det daglige arbeidet med bøkene. Formidlingen skjer i alt fra møtet med den enkelte i det fysiske biblioteket, via ønskebok.no og litteratursiden.no, der nettet er en kraftfull formidlingskanal, til det mer målrettede arbeidet mot grupper, slik som barn, eller de poesi-glade. Her er det om å gjøre å gi publikum det de vil ha – og det de ikke visste de ville ha!

INFORMASJON OG FAKTA OM INNKJØPSORDNINGENE

INNKJØPSORDNINGENE – ET HISTORISK RISS	12
INNKJØPSORDNINGENES BETYDNING FOR BIBLIOTEKENE	18
FAKTA, ADMINISTRASJON OG RETNINGSLINJER FOR INNKJØPSORDNINGENE	22
INNKJØPSORDNINGENE; PRINSIPELL OG GRUNNLEGGENDE INFORMASJON OM DE ENKELTE ORDNINGENE	24

En skuespiller
må ha brukt Lanterneutgaven som manus,
sannsynligvis han som spilte Brown,
(hans replikker er streket under boken
gjennom)
politisjefen,
og det er ført inn med utryddig håndskrift:
Tar av hatten, bukker
Herren være med dem, Brown
Det siste ser ut til å være en replikk
forfattet av skuespilleren selv,
(kanskje en student, Katedralskolen, de har
alltid vært glad i Tolvskillingsoperaen)
blant de i salen sannsynligvis forstått
som skrevet av Bertolt Brecht, det må vi
anta.
Derimot fikk de betalende aldri høre,
fra forspillet,
hvordan en moritatsanger sang en moritat,
det er strøket.
Moritatsangeren er en lirekassesanger,
En lirekasse er et sveiveorgel, et orgel og en
sang på scenen,
det lå utenfor denne oppsetningens
rekkevidde.
Jennys sang om Salomon er også strøket og
Mac ble faktisk hengt, forstår jeg de grove
parentesene riktig.

INNKJØPSORDNINGENE - ET HISTORISK RISS

MARI FINESS, SEKSJONSSJEF FOR LITTERATUR, NORSK KULTURRÅD

En støtteordning blir til

Det er opplest og vedtatt at vi har tre bærebjelker i norsk litteraturpolitikk: momsfritaket på bøker, bokavtalen mellom forleggere og bokhandlere (tidligere bransjeavtalen) og innkjøpsordningene. Av disse er reguleringen av salg fra forlag til bokhandel eldst og stammer fra midten av 1950-tallet. Deretter kommer innkjøpsordningen for skjønnlitteratur for voksne. Norsk kulturråd ble etablert i 1965 med denne støtteordningen som en av hovedoppgavene. Forhistorien var lang; alt på slutten av 1940-tallet var Den norske Forfatterforening klar over at de statlige dikterlønnene til eldre forfattere ikke var tilstrekkelige til å stimulere til økt bokproduksjon. Det store lesende publikum var etter at de første krigsbøkene var fortært, mer interessert i aviser, radio, billige engelske oversatte romaner og kunnskapsverk, og store deler av den tidligere så vitale prosalitteraturen var på vei nedover både i antall titler og i opplag. Arnulf Øverland og Hans Heiberg, som

senere ble formann i Forfatterforeningen, foreslo at staten skulle legge en omsetningsavgift på ukeblad for så å sette av penger fra denne avgiften til et fond for forfattere, men den mektige formannen i Den norske Forleggerforening, Henrik Groth (forlagsdirektør i Cappelen), var slett ikke enig. Han gikk i stedet inn for å få fjernet omsetningsavgiften som på den tid lå på bøker og ikke ukeblad. Bare bøkene ble billigere, ville flere lesere strømme til og kjøpe dem og slik få fart på både produksjon og salg.

Temperaturen i diskusjonen begynte å bli høy opp mot midten av 1960-tallet. Bibliotekarene engasjerte seg også, og det var faktisk Henrik Hjartøy, biblioteksjef på Deichmanske i Oslo og mannen som stod bak opprettelsen av Arbeiderbevegelsens arkiv og Det røde bibliotek på Rjukan, som kom med forslaget som den dag i dag ligger til grunn for innkjøpsordningene. Hjartøys forslag var: Hvis alle bibliotek i Norge fikk anledning til å kjøpe inn ett eksemplar av alle nye nor-

ske romaner og diktsamlinger og sende regningen til staten, ville tre gevinster kunne hentes: Forfatterne ville få bedre oppgjør for bøkene ved at de solgte i flere eksemplarer, forlagene ville kunne ta risikoen med å utgi bøker av ukjente forfattere pga. et garantert minstesalg, og bibliotekene ville kunne stille en hel årgang av ny norsk skjønnlitteratur til disposisjon for gratis utlån til alle lesere.

Slik ble det, nesten. Men det ble Kulturrådet som fikk i oppgave å kjøpe inn bøkene og betale forlagene for de 1000 eksemplarene som gikk til det antall folkebibliotek som fantes i 1965. Det skal også føyes til at det var en særdeles våken og interessert statsråd som stod bak opprettelsen av Kulturrådet og etableringen av innkjøpsordningen. Arbeiderpartiets Helge Sivertsen satte de beste hoder i gang med å regne på kostnadene og beregne de kulturpolitiske gevinstene av en slik innkjøpsordning, og alt i 1965 ble kr 2,6 mill. av Kulturfondets kr 10 mill. øremerket innkjøp av litteratur. Ett år senere fjernet Kjell Bondeviks borgerlige regjering omsetningsavgiften på bøker, slik at også dette tiltaket kunne bidra til å styrke skjønnlitteraturens stilling.

En vellykket modell

Opprinnelig var det altså skjønnlitterære bøker for voksne lesere som skulle omfattes av et statlig innkjøp til folkebibliotekene, men parallelt ble det også etablert en «liten» innkjøpsordning for skjønnlitterære barne- og ungdomsbøker på 500 eksemplar. Senere ble denne ordningen utvidet både med hensyn til antall titler og antall eksemplar (se faktaboks), så kom innkjøpsordningen for oversatt skjønnlitteratur (1990), ordningen for fagbøker for barn og unge (1996) og for sakprosa

for voksne (2005). De fem innkjøpsordningene for litteratur som vi har i dag, har alle sin historiske bakgrunn og ulikt omfang, men hovedprinsippene bak er de samme, med ett viktig unntak: De to innkjøpsordningene for skjønnlitteratur er automatiske eller «åpne», de tre andre er selektive. I praksis betyr dette at alle skjønnlitterære bøker som blir utgitt på forlag som er organisert i en av de to forleggerforeningene, og som blir meldt på, blir kjøpt inn direkte fra forlaget med en kvalitets- og sjangervurdering i etterkant. Med andre ord; alt som er godt nok til offentlig støtte, ut fra vurderingsutvalgenes syn, skal kjøpes inn. De selektive ordningene har et fastsatt budsjett, der bare et begrenset antall bøker kan kjøpes inn. På disse ordningene blir bøkene plassert på en kvalitetsstige, de beste kjøpes inn først, tvilstilfellene til slutt dersom midlene holder. Mange gode bøker kan dermed falle utenfor ordningene av budsjettmessige grunner, jf. debatten rundt enkelttitler på sakprosaordningen vinteren 2009.

Skiftende regjeringer har støttet opp om ordningene som prinsipp og som viktige litteraturpolitiske virkemidler. Alle evalueringer som er gjort av de ulike ordningene siden 1965, viser også at innkjøpsordningene i all hovedsak fungerer etter intensjonene og må anses å være vellykkede. Også andre kunstformer har eller har hatt sine innkjøpsordninger. Ordninger sydd over noenlunde samme lest finnes for tidsskrift og musikk, mens tilsvarende for samtidskunst ble nedlagt i 2008.

En likebeint krakk

Bryter man ned begrepet 'innkjøpsordning' til en modell for et offentlig innkjøp av en hvilken som helst vare, ser man at det er fire ledd i kjeden: en

råvareleverandør, en produsent som foredler og formidler, en salgssentral og en konsument som mottar det ferdige produktet. Overført til vår litterære verden, ser vi at de berørte partene er forfatterne/oversetterne, forlagene, distribusjons-sentralen og bibliotekene på vegne av lånerne. For å forstå innkjøpsordningene som viktige både for produksjon og distribusjon av litteratur, kan det være nyttig å tenke at det først og fremst dreier seg om en kjøps- og salgskontrakt mellom staten

Innkjøpsordningen som modell kan også sammenlignes med en trebeint krakk. De tre beina utgjøres av de tre partene som har de største økonomiske interessene i ordningene: forfatterne (til en viss grad også oversetterne), forlagene og bibliotekene. Denne litteraturkrakken, som alle andre sittemøbler, balanserer best når beina er like lange.

v/Kulturrådet og det private næringsliv, dvs. forlagene, regulert av avtaler om praktisering av ordningene. I tillegg har også forfatterne og leserne økonomiske interesser i ordningene, mens Norsk kulturråd og ABM-utvikling har rollene som kvalitetssikrere av bøkene og fordeler av godene til rette mottakere. Med andre ord, det er mange interessenter i et tilsynelatende enkelt system!

Innkjøpsordningen som modell kan også sammenlignes med en trebeint krakk. De tre beina utgjøres av de tre partene som har de største økonomiske interessene i ordningene: forfatterne (til en viss grad også oversetterne), forlagene og

bibliotekene. Denne litteraturkrakken, som alle andre sittemøbler, balanserer best når beina er like lange. Mange forleggere kan nok ønske seg både flere eksemplarer og titler innkjøpt, for eksempel under ordningen for oversatt skjønnlitteratur. Barne- og ungdomsbokforfatterne vil nok primært ha flere eksemplarer innkjøpt, da dette vil styrke forfatterøkonomien. Noen bibliotekarer mener at de får nok av milde gaver fra staten, og kunne ønske seg færre titler, så lenge det ikke følger formidlingsstrategier og -penger med bøkene. Alle kan ha legitime ønsker, men det som virkelig er det geniale med ordningene, slik grunnmodellen en gang ble utformet i 1960-åra, er at de faktisk den dag i dag tilgodeser alle de tre nevnte partene økonomisk, uten at noen kan si at det går på bekostning av dem selv.

Men det er nok også vanskelig å se at andre parter har andre interesser i ordningene enn ens egne. Når bibliotekarer ønsker å få disponere statlige midler selv til romaninnkjøp og gjerne vil kutte i lyrikken, glemmer de at de demokratiske sidene av de skjønnlitterære ordningene faktisk er at alle som har skrevet en god nok bok, skal være med på ordningen, ikke bare de som selger mest i bokhandel og får mest oppmerksomhet i mediene. Når barne- og ungdomsbokforfatterne ønsker seg flere innkjøpte eksemplarer innenfor sin ordning, glemmer de at desto mindre risikoen blir for forlagene ved at store opplag selges til staten, desto større sjanser er det for eksplosjon i antall påmeldinger og innkjøpte bøker. Og budsjettene når ikke inn i himmelen; ordningene vil spises opp innenfra av egen vellykkethet. Forlagene har på sin side av og til vanskelig for å prioritere bibliotekmottakerne av bøkene når en bok kanskje uventet blir en

medie- og salgssuksess. Da går førsteeksemplarene først til bokhandlene, og resten blir igjen til den trauste kjøper som alltid er der, nemlig staten. Med det resultat som vi alle kjenner; bøkene kommer ikke til bibliotekene mens etterspørsel og oppmerksomhet hos lånerne er på det høyeste.

Sett fra et administrativt ståsted er det forståelsen av dette samspillet, gjerne kalt ordningenes økologiske system, vi ofte savner når vi møter kritikk av ordningene fra den ene eller den annen part. Det er når en god dialog oppstår rundt et felles behov for å forbedre ordningene, for eksempel slik evalueringen av sakprosaordningen har ført til, at vi lærer av hverandre og kan gå videre til beste for litteraturen, ikke for den enkelte yrkesgruppe involvert i ordningene.

Veien videre

Norsk litteraturpolitikk er i støpeskjeen. Våren 2009 inviterte statsråd Giske til innspill fra bl.a. bok- og bibliotekverdenen til et nytt kulturløft for neste stortingsperiode. Det rasles med sabler både når det gjelder momsfrirket og de faste bokprisene, men innkjøpsordningene for litteratur er foreløpig beskyttet. Ingen støtteordninger skal imidlertid bestå fordi de har vært der lenge; de skal diskuteres og kritiseres, knas og eltes slik at de blir best mulig for flest mulig. Ønsker om utvidelser eller bedre betaling innenfor gjeldende ordninger, for eksempel når det gjelder antall titler under sakprosaordningen, konkurrerer med ønsker fra andre utgivere og skapere om friske midler til nye innkjøpsordninger – for tegneseriealbum/grafiske romaner/bilderomaner og rollespill. For dataspill og film på DVD'er er nye ordninger alt på plass utenfor Kulturrådet.

Slik Kulturrådet ser det, har bokmarkedet i tida som kommer, to store utfordringer som delvis henger sammen. Ny teknologi gjør det mulig å gi ut bøker uten de store initialkostnadene, med det resultat at flere forlag tør å prøve seg i markedet.

Norsk litteraturpolitikk er i støpeskjeen.

Våren 2009 inviterte statsråd Giske til innspill fra bl.a. bok- og bibliotekverdenen til et nytt kulturløft for neste stortingsperiode.

Det rasles med sabler både når det gjelder momsfritaket og de faste bokprisene, men innkjøpsordningene for litteratur er foreløpig beskyttet. Ingen støtteordninger skal imidlertid bestå fordi de har vært der lenge; de skal diskuteres og kritiseres, knas og eltes slik at de blir best mulig for flest mulig.

Sommeren 2007 passerte vi 1000 registrerte forlag i Norge. Dette merkes også som en økning i antall påmeldinger til alle innkjøpsordningene, men er vanskeligst å håndtere innenfor de to «åpne» ordningene for skjønnlitteratur. Kvalitetsvurderingene og økonomien i ordningene har til nå befunnet seg i to lukkede rom, ingen utvalgsmember har innsyn i budsjett- og regnskapstall og kan legge kvalitetslista ut fra føringer fra administrasjonen. Men ordningene er hardt presset, og forlagene har i fire år nå mottatt avkortinger på inntil 20 % på de prisene Kultur-rådet egentlig skulle ha betalt for kjøp av

de skjønnlitterære bøkene. Faren for at disse to ordningene kan bli selektive, dvs. at økonomien i ordningene bestemmer hvor mange titler som skal kjøpes inn, er absolutt til stede. Kulturrådet har i flere år varslet om utviklingen i sine budsjettsøknader til Kultur- og kirke departementet, og har til dels blitt hørt gjennom noe økte avsetninger.

Den andre utfordringen deles av absolutt hele bransjen og gjelder e-bokpublikasjoner framover. Hva vil skje med bokhandlene og bibliotekene hvis bøkene kan lastes rett ned fra forlagene til PC eller lesebrett, mens du sitter hjemme? Hva vil skje med forlagene hvis forfatterne ønsker å omgå dem og publisere direkte? Hvordan skal man unngå piratene og at hele bokskatten blir lagt ut til gratis fornøyelse? Hvordan skal Kulturrådet sikre kvalitet på og kontroll med det som sendes inn til vurdering, uten å drukne i blogger og logger og ren amatørvirksomhet? Heldigvis ser vi at alle parter våren 2009 diskuterer disse spørsmålene og søker sammen om løsningene. Kanskje unngår vi platebransjens verste erfaringer og får utnyttet den nye teknologien til beste for både litteraturen og de mange involverte i produksjon og distribusjon.

INNKJØPSORDNINGENES betydning for bibliotekene

MONICA KAASA, RÅDGIVER, ABM-UTVIKLING

Innkjøpsordningene er viktige for bibliotekene, og bibliotekene er på sin side viktige for spredningen av den nye, norske litteraturen. Med denne ordningen kommer den nye litteraturen ut til alle landets innbyggere. Alle kommuner i Norge skal ha minst ett bibliotek, og dette minimum ene biblioteket skal ha minimum ett sett bøker fra innkjøpsordningen.

Gratis bøker i bytte mot aktiv formidling

Alle bibliotek har mulighet til å be om og motta kulturfondbøker. De større bibliotekene har behov for flere sett, og det får de. Det stilles én klar betingelse til bibliotek som mottar kulturfondbøker; bøkene skal formidles i 5 år. Nettopp dette punktet er viktig for at vi skal kunne opprettholde en bredde i litteraturen som tilbys leserne, og sikre at denne bredden er tilgjengelig i landets bibliotek. Bøker er i stadig større grad ferskvare i vår tid. I bibliotekene skal brukerne også finne bøker som ikke preger avisenes kultursider, og som likevel er store leseopplevelser, som

gir innsikt, kunnskap og leseglede. I bibliotekene skal bøkene leve – og leve lenger.

Bibliotekene er store og mindre litteraturhus. De er sosiale møteplasser der litteraturen står i sentrum. Bibliotekene skal formidle både aktuell, smal og allsidig litteratur. Bibliotekene skal formidle leseglede – og gjerne leseglede brukerne ikke visste om! Nettopp derfor er innkjøpsordningene så viktig, både som kulturpolitisk virkemiddel og for bibliotekene. Statistikk viser at mange av landets bibliotek hadde hatt liten samlingsutvikling uten tilgang på bøker gjennom innkjøpsordningene.

Statistikk fra folkebibliotekene i 2007 viser nemlig at:

- det er 807 folkebibliotek (hovedbibliotek + avdelinger) i Norge og 30 mobile enheter (bokbuss, osv.).
- det ble lånt ut 24 millioner bøker.
- bibliotekene hadde 22 millioner besøk.
- bibliotekene brukte 147 millioner kroner på medieinnkjøp.
- innkjøpsordningen tilførte bibliotekene medier til en verdi av 86 millioner kroner.

Altså mottar bibliotekene (gratis) drøyt 30 % av tilveksten i mediasamlingen gjennom innkjøpsordningene. Det igjen sier noe om hvor viktig innkjøpsordningene er for bibliotekene. Innkjøpsordningene trenger bibliotekene, bibliotekene på sin side trenger innkjøpsordningene. Uten disse vil det (norske) litterære markedet kollapse. Forlag og forfattere vil miste selve grunnlaget for utvikling av ny, norsk litteratur. Bibliotekene på sin side vil stå tilbake med lite bredde, (enda) større fokus på bestselgerne og en fattigere utlånsprofil totalt sett.

Mangfold eller enfold?

I en artikkel i Nytt Norsk Tidsskrift¹ tegner Cecilie Naper et bilde av det samtidige litterære Norge som enfoldig og ensrettet. Nordmenns lesevaner er i stor grad rettet mot underholdningslitteratur, og krim er den regjerende sjangeren. Statistikk over påmeldte bøker til innkjøpsordningen for skjønnlitteratur er også sterkt preget av krim, og pågangen innen denne sjangeren har vært sterkt økende de siste årene (kilde: Norsk kulturråd

«[...]Det finnes et sug blant folk etter litteraturopplevelser. Bare se på hva Litteraturhuset har fått til.» Cecilie Naper

2009). Naper forteller om et marked som har gått fra å tilby leserne kanonisert og variert litteratur i 1993, til et ensidig tilbud av krim og annen underholdningslitteratur. Hun mener blant annet at bokavtalen fra 2005, som inviterer til en mer tydelig markedsstyrt bokhandelsituasjon, har hatt mye å si. ABM-utvikling spør henne om innkjøpsordningene i lys av denne utviklingen:

Tror du innkjøpsordningene i sin nåværende form kan være med på å snu trenden blant folks lesevaner?

«I min avhandling fra 2007² argumenterer jeg for at innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur er den viktigste årsaken til at nordmenn leser så pass lite variert. Den norske litteraturen rår nesten hegemonisk både på salgs- og utlånsstatistikken, og dette er et direkte resultat av innkjøpsordningen. Før innkjøpsordningen for ny norsk skjønnlitteratur ble innført i 1965, slet både den norske og den oversatte litteraturen så vel i forlagskorridorene som blant leserne. Mens det i det siste førkrigsåret kom ut 136 nye norske skjønnlitterære bøker, var tallet på norske titler i 1964 sunket til 82. Innkjøpsordningen ble innført for å rette på dette, og det har den også klart (Naper, 1996). Førti år etter at ordningen ble innført, var tallet på nye norske titler blitt så høyt (220) at

¹ Nytt Norsk Tidsskrift nr 1, 2009.

² Naper, C. (2007). «Bestselgere» i bibliotek og kiosk. Kvinner, lesning og fascinasjon. Universitetet i Agder (doktorgradsavhandling)

Kulturrådet så seg nødt til å sette et tak på ordningen. Taperen i dette spillet ble den oversatte litteraturen, som kun hadde en liten og begrenset innkjøpsordning å støtte seg til. Mens lesernes interesse for innkjøpsordningen ble innført, var likelig fordelt mellom norsk og oversatt lødig og

«Det som må til, er at innkjøpsordningen for oversatt litteratur styrkes, både i bredden og i antall innkjøpte titler.» *Cecilie Naper*

mindre lødig litteratur, er lesernes interesse i dag – i tillegg til skandinavisk krim – utelukkende rettet mot norsk litteratur (2007, epilog). Det som må til, er at innkjøpsordningen for oversatt litteratur styrkes, både i bredden og i antall innkjøpte titler.»

Hvilken rolle kan bibliotekene spille i dette arbeidet?

«I min artikkel i Nytt Norsk Tidsskrift har jeg også tatt til orde for at biblioteket i dag er viktigere enn noensinne fordi det er det eneste stedet der en kan få tak i et bredt utvalg ny og gammel litteratur. I det kommersielle bokmarkedet står den såkalte «Rema-bokhandelen» sterkt. Dette er en type bokhandel som utelukkende satser på et fåtall bestselgere, og som ikke har noen form for plikt til å lagere eldre titler. Dette fortrinnet må bibliotekene bli flinkere til å utnytte. Det finnes et sug blant folk etter litteraturopplevelser. Bare se på hva Litteraturhuset har fått til.»

Vi står foran et nasjonalt leseår, og bibliotek, forlag og bokhandel ruster seg til et år med boka i

sentrum. Dette burde være en gylden mulighet for alle landets bibliotek til å åpne magasinene sine og gi innpass og tilgang til mengder med skjønnlitterære opplevelser og fagbøker med kilder til interessant kunnskap. Tallene i din undersøkelse viser at bibliotekene formidler det samme som bokhandlerne selger; krim. Har du noen tanker om hva bibliotekene kan gjøre for å trekke kanonisert litteratur, klassikerne, kritikerbelønt litteratur og de gode fagbøkene frem i lyset? Hvordan skal vi få bibliotekene til å tenke formidling fra et bibliotekfaglig ståsted, der aktualitet ikke er farget av et markedsøkonomisk perspektiv?

«Jeg mener at norske bibliotekarer må være seg mer bevisste på at de forvalter en unik bokskatt. I dag er biblioteket den eneste plassen der en kan få tak i bøker som er mer enn ett år gamle. Og attpåtil er bøkene gratis.»

I bibliotekene skal bøkene leve – og leve lenger.

Innkjøpsordningene hviler på tre pilarer, og det er spesielt det litteraturpolitiske perspektivet Cecilie Naper her trekker frem. Innkjøpsordningene har videre et språkpolitisk perspektiv. I *St. meld. nr. 35, (2007–2008)*, Mål og mening står følgende om innkjøpsordningene:

«Innkjøpsordningane er såleis viktige statlege verkemiddel også i eit språkperspektiv. Dei kanaliserer ein jamn straum av bøker for barn, ungdom og vaksne gratis til folke- og skulebibliotek over heile landet og er slik med på å leggja til rette for lesing, språkkunnskap og språkinteresse.»

Det tredje perspektivet er det kulturpolitiske aspektet. Det er bred enighet i det kulturpolitiske

«[...] Biblioteket i dag er viktigere enn noensinne fordi det er det eneste stedet der en kan få tak i et bredt utvalg ny og gammel litteratur.» Cecilie Naper

Norge om at nettopp innkjøpsordningene har vært og er et svært vellykket kulturpolitisk virkemiddel. Flere stortingsmeldinger de siste tiårene ønsker å opprettholde innkjøpsordningene, og i *St.meld. nr 23, Bibliotek*, blir det lagt opp til en ytterligere styrking av innkjøpsordningene i årene fremover.

Er etterspørsel et hinder for formidling av bredde?

Når tall og analyse fra Napers undersøkelse viser at de samme titlene topper både salgs- og utlansstatistikken i norske bokhandler og bibliotek, og vi i tillegg vet at norske bibliotek er fulle av litterær bredde gjennom innkjøpsordningene, må vi spørre oss én ting: Er etterspørsel et hinder for formidling av bredde? Bestselgerne formidler seg selv gjennom aviser og andre medier. Disse titlene trenger ikke (mer) formidling. Er bibliotekarens mål og mening med arbeidet sitt å etterkomme lesernes/brukernes etterspørsel, eller er det å formidle leseropplevelser, kunnskap og innsikt også gjennom andre mindre synlige gode litterære opplevelser? I Åse Kristine Tveits bok *Innganger* har hun gjengitt et utsagn av Robert Walters, hovedbibliotekar ved Bradford Libraries i England: «Hvis vår (bibliotekarenes) oppgave er å fremme lesevaner, da skulle vi arbeide med å dyrke frem lånerne, gi dem innpass til rikdommen i magasinene våre, ikke kaste ut

rikdommene fordi vi selv har så liten tro på dem» (Tveits oversettelse). Biblioteket kan ikke på noen måte klare å etterkomme etterspørselen etter besteselgerne, mener Walters. Men det er opp til biblioteket selv og bibliotekarene å legge opp og legge til rette for utfordrende og spennende formidling av andre gode leseropplevelser for brukerne. Antakelig vil et fokus på å formidle det en faktisk har, i stedet for å ergre seg over det en ikke har, være en heldigere tilnærming for både bibliotek, bibliotekar og bruker.

Litteratur

- Naper, C. (1996). *Lesestoff eller hyllefyll*. Oslo: Norsk kulturråd og Statens bibliotektilsyn
- Naper, C. (2007). «Bestselgere» i bibliotek og kiosk. *Kvinner, lesning og fascinasjon*. Universitetet i Agder (doktorgradsavhandling)
- Naper, C. (2009). Fra mangfold til enfold. *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 1
- Statistikk fra ABM-utvikling 2007, ABM-skrift # 49
- *Stortingsmelding nr. 23 (2008–2009), Bibliotek*
- *Stortingsmelding nr. 35, (2007–2008), Mål og mening*
- Tveit, Åse Kristine: *Innganger*, Fagbokforlaget 2004

FAKTA, ADMINISTRASJON og retningslinjer for innkjøpsordningene

Det er mange aktører med i arbeidet med administrering og saksgang i forhold til innkjøpsordningene. Norsk kulturråd er den samlede, sentrale part og har overordnet ansvar for ordningene.

Norsk kulturråd

Norsk kulturråd forvalter fem innkjøpsordninger for litteratur, én for kulturtidsskrift og én for musikk. Under innkjøpsordningene kjøper Kulturrådet inn nye bøker, tidsskrift og cd-plater for videresending til norske folke- og skolebibliotek og til noen undervisningssteder, sjømannskirker og bibliotek i utlandet. Mottakerlisten varierer noe mellom de ulike ordningene.

Les mer om de respektive ordningene på sidene 24–25.

ABM-utvikling

ABM-utviklings oppgave er å fordele kulturfondsettene til bibliotek i de respektive kommunene. ABM-utvikling administrerer ordningene for innkjøp av skjønnlitteratur og prosa til voksne og barn og unge, sakprosa til voksne og barn og unge, samt innkjøpsordningen for oversatt litteratur.

Henvendelser fra bibliotek som ønsker ett eller flere sett med kulturfondbøker (voksne, barn og oversatt), sendes ABM-utvikling i skriftlig form, per brev eller per e-post: ABM-utvikling, PB 8145 Dep. 0033 Oslo, eller post@abm-utvikling.no.

Hvert bibliotek melder ifra om de ønsker å motta bøkene plastet og påført bokutstyr. Dette er en kostnad kommunene må betale. I tillegg er det viktig å påføre leveringsadresse.

Dersom bibliotek ønsker å si opp kulturfondsett, gjøres dette også skriftlig. Henvendelsen sendes ABM-utvikling. Vi gjør oppmerksom på at kommuner må ha et politisk vedtak for å si opp sitt siste kulturfondsett.

Biblioteksentralen

Biblioteksentralen står for utsendelse av bøker på alle ordningene ut til landets folkebibliotek. Biblioteksentralen utfører oppgavene på oppdrag

fra Norsk kulturråd og i samarbeid med ABM-utvikling. Se nettside: www.bibsent.no

Norsk Bibliotekforening Tidsskriftformidlingen

Norsk Bibliotekforening Tidsskriftformidlingen administrerer utsendelse og av-/påmelding fra folkebibliotekene til ordningen for innkjøp av kulturtidsskrift. Kontakt oppnås via nettsidene: www.norskbiibliotekforening.no

Avtalepartene

Hver innkjøpsordning har et sett avtaleparter. Norsk kulturråd og Den norske Forleggerforening er avtalepart i alle ordningene, men for øvrig varierer avtalepartene med sjanger. For eksempel er Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening avtalepart i sakprosa-ordningen og ordningen for fagbøker for barn og unge. Mens Den norske Forfatterforening er representant i innkjøpsordningen for skjønnlitteratur. Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere (NBU) representerer forfatterne i innkjøpsordningen for skjønnlitteratur for barn og unge.

Vurderingsutvalgene

For hver innkjøpsordning eksisterer det ett eller flere vurderingsutvalg. Vurderingsutvalgene vurderer alle norske utgivelser som meldes på de respektive ordningene.

Vurderingsutvalgene har ulike utfordringer med utgangspunkt i om det er en selektiv eller en automatisk ordning. Det overordnede kriteriet i alle ordningene er litterær og språklig kvalitet.

Avtalepartene foreslår representanter til vurderingsutvalgene. ABM-utvikling og Norsk

Bibliotekforening foreslår representanter til innkjøpsordningen for sakprosa og innkjøpsordningen for oversatt litteratur.

Les også intervju med Ottar Grepstad på side 44 for mer informasjon om vurderingsutvalgets arbeid.

Folke- og skolebibliotekene

Bibliotekenes overordnede ansvar i forhold til innkjøpsordningene er formidling.

Bøker som faller inn under innkjøpsordningen og sendes ut til de respektive bibliotekene, skal formidles i fem år.

«Departementet (KKD) legg vekt på at biblioteka skal tilby eit breitt utval av litteratur og vera viktige lokale ambassadørar for litteratur, kultur og språk. I den grad innkjøpte bøker gjennom innkjøpsordningane er lite etterspurde og kjende blant bruk-arane, er det ei oppgåve for biblioteka å formidla desse bøkene på ein meir aktiv måte.» (St. meld. Nr. 35, (2007–2008), *Mål og mening*)

Les mer om formidling i kapittelet «Formidlingen – bibliotekenes ansvar» på side 50.

INNKJØPSORDNINGENE

Prinsipiell og grunnleggende informasjon om de enkelte ordningene

Faglitteratur for barn og unge

Formål:

- Å sikre utgivelse og utbredelse av gode norske fagbøker for unge lesere, omhandlende en rekke ulike emner.

Hovedkriterier:

- Fagbøker som er laget for å formidle kunnskap om et emne, begrep eller fenomen til barn eller ungdom, og som er godt tilpasset målgruppen, kan komme inn under ordningen.
- Ordningen tar sikte på å kjøpe inn bøker som samlet viser et mangfold i valg av emner, presentasjonsform, målgrupper osv. Bøkene kan være med eller uten illustrasjoner.
- Ordningen omfatter bare originalskrevne norske bøker.
- Ordningen gjelder bare enkelttitler, men disse kan være deler av en bokserie.

- Ordningen omfatter ikke:
 - Lærebøker for grunnskolen og videregående skole
 - Bøker som bare kan anses å ha interesse for et lokalt eller begrenset publikum
 - Rene hobbybøker som ikke samtidig formidler generell kunnskap om et fenomen eller et emne

Omfang:

- Selektiv ordning som er åpen for påmeldinger fra alle forlag. Budsjettet bestemmer hvor mange bøker som kan kjøpes inn årlig.
- I 2009 er budsjettrammen på kr 7,67 mill. Både i 2008 og 2009 ble 25 titler kjøpt inn.

Avtaleparter:

- Norsk kulturråd
- Den norske Forleggerforening
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening
- Grafill

Vurderingsutvalget:

- Medlemmene til Vurderingsutvalget for faglitteratur for barn og unge oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra Den norske Forleggerforening, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og Grafill.
- Utvalget består av tre faste medlemmer.
- Utvalget leser alle bøker som meldes på, og gjør vedtak om innkjøp eller avslag basert på grunnlag av faglig, språklig og håndverksmessig kvalitet.
- Utvalget har anledning til å benytte eksterne konsulenter, oppnevnt på fritt grunnlag, på de emneområder der utvalget selv ikke har tilstrekkelig kompetanse.
- Vedtak om avslag er endelig, og det finnes ingen ankemulighet. Klager kan kun gjelde saksbehandlingsfeil.

Saksgang:

- Forlagene søker om innkjøp til to frister, vår og høst, fra 2009. Det kan søkes på grunnlag av ferdig trykt bok eller grunnlagsmateriale for

prosjekter som er planlagt utgitt i inneværende år. Særskilt for denne ordningen er det at et prosjekt som ikke er tilstrekkelig utarbeidet til fristen, kan søkes innkjøpt til neste søknadsrunde.

- Vurderingsutvalget møtes én gang årlig, innen to måneder etter søknadsfristen.
- Biblioteksentralen og Norsk kulturråd legger ut lister over de innkjøpte titlene på sine nettsider i etterkant av møtene; www.bibsent.no og www.kulturrad.no.
- Bøkene sendes ut fra Biblioteksentralen i 1550 eksemplar til folke- og skolebibliotekene, sammen med skjønnlitteratur for barn og ungdom.

Kilder til omtale og kritikk av bøkene:

- <http://www.barnebokkritikk.no>
- <http://www.barnebok.no>
- <http://www.boknett.no>
- Forlagenes nettsider
- www.onskebok.no

Formål:

- Å stimulere forlagene til å utgi ny norsk skjønnlitteratur ved å garantere et minstesalg på 1550 eksemplar.
- Å gi forfatterne bedre betaling per bok ved å øke royaltyprosenten for innkjøpte bøker.
- Å gi det lesende publikum tilgang til de samme bøkene gjennom folke- og skolebibliotekene overalt i landet, bl.a. uavhengig av den enkelte kommunes økonomi.

Hovedkriterier:

- Alle bøker som kan defineres som skjønnlitterære eller som har tilstrekkelig skjønnlitterært preg, og som holder tilstrekkelig litterær, språklig og sjangermessig kvalitet, skal kjøpes inn.
- Nyillustrerte tekster, tekstløse bildebøker og tegneseriealbum kan kjøpes inn i et fastsatt antall hvert år. Antallet bestemmes av Drøftingsutvalget for innkjøpsordningene.
- Det skal ikke tas hensyn til bøkens innhold eller tematikk.
- Ordningen har definisjoner av hva som regnes som 'nye' bøker, og hva som regnes som 'norske' bøker.
- Bøkene kan være utgitt av medlemsforlag i en av de to forleggerforeningene, av uorganiserte forlag eller av forfatterne selv.

Omfang:

- Åpen (automatisk) ordning for bøker fra medlemsforlag. Alle bøker som meldes på, kjøpes inn, men blir vurdert i etterkant og kan avvises fra ordningen. Bøkene er likevel i bibliotekene, men forlagene må betale tilbake

salgssummen og en del av royaltyrefusjonen.

Budsjettet bestemmer ikke hvor mange av bøkene som kan kjøpes inn årlig, men forlagene er medansvarlige for at regnskapene ikke viser underdekning.

- Uorganiserte forlag får sine ferdigtrykte bøker vurdert i forkant av innkjøp.
- I 2009 er budsjetttrammen på kr 27,5 mill.

Avtaleparter:

- Norsk kulturråd
- Den norske Forleggerforening og Norsk Forleggersamband
- Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere

Vurderingsutvalget:

- Medlemmene til Vurderingsutvalget for skjønnlitteratur oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra Den norske Forleggerforening, Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere og Norsk Bibliotekforening.
- Utvalget består av tre medlemmer.
- Dramatikk for barn og unge vurderes av Vurderingsutvalget for dramatikk i bokform. Ved vurdering av filmmanus utvides både Vurderingsutvalget og Ankenemnda med en filmkritiker.
- Utvalget leser alle bøker som meldes på, og gjør vedtak om innkjøp eller avslag.
- Medlemmer til Ankenemnda for barne- og ungdomslitteratur oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra stort sett de samme instansene som foreslår medlemmer til vurderingsutvalget.

- Ankenemnda vurderer de bøkene som er anket av forlagene, og avgir innstillinger på endelig innkjøp eller endelig avslag til Norsk kulturråd.
- Nyillustrerte tekster og tekstløse bildebøker blir vurdert av Vurderingsutvalget for bildebøker, og tegneseriealbum blir vurdert av Vurderingsutvalget for tegneserier. Disse gir tilrådinger til Fagutvalget for litteratur, som gjør vedtak om innkjøp eller avslag. Avslag gir ikke ankemulighet.
- Medlemsforlagene får ikke melding om innkjøpte titler, det gjør uorganiserte forlag. Begge kategorier får skriftlig beskjed om underkjente bøker og om muligheten for å anke.
- Bøkene sendes ut fra Biblioteksentralen 7–8 ganger per årgang i 1550 eksemplar til folke- og skolebibliotekene. I samme esker ligger også fagbøkene for barn og unge.

Saksgang:

- Forlagene melder på bøker som skal utgis første halvår, til frist 1. februar og sommerens og høstens bøker til frist 10. juni. Bøkene skal meldes på det året de kommer ut.
- Biblioteksentralen og Norsk kulturråd legger ut lister over påmeldingene på sine nettsider; www.bibsent.no og www.kulturrad.no.
- Vurderingsutvalget møtes flere ganger per årgang påmeldte bøker (utgivelsesår), noe avhengig av antall påmeldte titler.

Kilder til omtale og kritikk av bøkene:

- Dagsavisene på papir og på nett
- <http://www.barnebokkritikk.no>
- <http://www.barnebok.no>
- IBBY Norge – Barnebokforum (www.ibby.no)
- NRK P2 Kulturnytt
- Boknett: <http://www.boknett.no>
- Bok og Samfunn på papir og på nett: <http://www.bokogsamfunn.no>
- Tidsskriftet Numer på papir og nett: <http://www.tegnerforbundet.no/numer.html>
- Forlagenes nettsider

Formål:

- Å sikre at det finnes oversatt litteratur fra mange språk til norsk, til utlån i norske folkebibliotek.

Hovedkriterier:

- Som skjønnlitteratur regnes romaner (inkludert tegneserieromaner), noveller, skuespill og annen kunstnerisk verdifull prosa.
- Ordningen gjelder primæroversatte papirbøker til bokmål og nynorsk som utgis av norske forlag for første gang, eller nyoversettelser av klassiske verk.
- Ordningen gjelder både bøker for voksne og bøker for barn og ungdom.
- Billedbøker for barn kjøpes normalt ikke inn, med mindre særskilte grunner foreligger.
- Ordningen omfatter ikke gjendiktninger og skuespill i bunden form, lydbøker og e-bøker.
- Under Mosaikk-programmet ønsker Norsk kulturråd å stimulere forlagene til å oversette bøker fra asiatiske og afrikanske språk (unntatt kolonispråkene).

Omfang:

- Selektiv ordning som er åpen for påmeldinger fra alle forlag. Budsjettet bestemmer hvor mange av de beste bøkene som kan kjøpes inn årlig.
- I 2009 er budsjetttrammen på kr 12,6 mill, noe som betyr at inntil 100 titler kan kjøpes inn. Inntil 10 av disse kan være Mosaikk-titler.
- Oversetterne av innkjøpte bøker får en bonus på 25 % av oversetterhonoraret utbetalt av Norsk kulturråd.
- Kulturrådet refunderer forlagene for hele oversetterhonoraret for innkjøpte Mosaikk-titler.

Avtaleparter:

- Norsk kulturråd
- Den norske Forleggerforening
- Norsk Oversetterforening
- ABM-utvikling

Vurderingsutvalget:

- Medlemmene til Vurderingsutvalget for sakprosa oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra ABM-utvikling og Norsk Oversetterforening.
- Utvalget består av tre medlemmer.
- Utvalget leser prosjektsøknader om bøker som er planlagt oversatt og utgitt av norske forlag innenfor en tidsramme på maksimalt to år, og gjør vedtak om innkjøp eller avslag.
- Vedtak om avslag er endelig, og det finnes ingen ankemulighet. Klager kan kun gjelde saksbehandlingsfeil.

Saksgang:

- Forlagene sender inn søknader om innkjøp innen 1. mai for bøker som hovedsakelig er planlagt utgitt påfølgende høst og 1. november for bøker som hovedsakelig er planlagt utgitt påfølgende vår. Kravet er at bøkene skal utgis senest to år etter vedtak om innkjøp.
- Vurderingsutvalget har møte ca seks uker etter hver søknadsfrist.
- Etter hvert møte legges innkjøpslister ut på www.bibsent.no og www.kulturrad.no. Vanligvis sendes også melding ut på postlista BibliotekNorge.
- Forlagene skal levere 500 eksemplarer av innkjøpt bok til Biblioteksentralen når boka foreligger.

- Bøkene sendes ut fra Biblioteksentralen 5–6 ganger per årgang i 500 eksemplarer til folkebibliotekene.

Kilder til omtale og kritikk av bøkene:

- Norske og internasjonale dagsaviser på papir og på nett
- NRK P2 Kulturnytt
- Macondo: <http://www.macondo.nu>
- Words Without Borders: <http://www.wordswithoutborders.org/>
- Boknett: <http://www.boknett.no>
- Bok og Samfunn på papir og på nett: <http://www.bokogsamfunn.no>
- De litterære tidsskriftene på papir og på nett, hvorav noen papirutgaver tilbys gratis til bibliotekene under innkjøpsordningen for tidsskrift.
- Forlagenes nettsider
- www.onskebok.no

Formål:

- Å stimulere til skriving, utgivelse, spredning og lesing av ny norsk sakprosa.

Hovedkriterier:

- Bøker som er skrevet i en essayistisk, fortellende, resonnerende eller argumenterende form, kan komme inn under ordningen.
- Bøkene skal være skrevet for et allment publikum.
- Tekstene skal ha språklige, litterære, innholds- og formidlingsmessige kvaliteter.
- Oppslagsbøker, bruksprosa, årbøker, lokale bøker, skole- og lærebøker, avhandlinger og profesjons- eller bransjeorienterte bøker er normalt ikke omfattet av ordningen.
- Illustrerte bøker omfattes av ordningen, men normalt skal tekstmengden utgjøre mer enn 60 % av innholdet.

Omfang:

- Selektiv ordning som er åpen for påmeldinger fra alle forlag. Budsjettet bestemmer hvor mange av de beste bøkene som kan kjøpes inn årlig.
- I 2009 er budsjetttrammen på kr 13,9 mill., noe som betyr at 60–65 titler kan kjøpes inn.

Avtaleparter:

- Norsk kulturråd
- Den norske Forleggerforening og Norsk Forleggersamband
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening
- ABM-utvikling

Vurderingsutvalget:

- Medlemmene til Vurderingsutvalget for sakprosa oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra Den norske Forleggerforening, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Norsk bibliotekforening og Fagråd for nordisk språk og litteratur.
- Utvalget består av fire faste medlemmer.
- Utvalget leser alle bøker som meldes på, og gjør vedtak om innkjøp eller avslag.
- Vedtak om avslag er endelig, og det finnes ingen ankemulighet. Klager kan kun gjelde saksbehandlingsfeil.

Saksgang:

- Forlagene melder på utgitte bøker til den av følgende søknadsfrister som kommer nærmest etter utgivelsesdato: 1. mars, 15. mai, 1. september, 15. oktober og 1. desember. Bøkene skal meldes på det året de kommer ut.
- Biblioteksentralen og Norsk kulturråd legger ut lister over påmeldinger på sine nettsider: www.bibsent.no og www.kulturrad.no.
- Vurderingsutvalget har møte ca. 6 uker etter hver søknadsfrist.
- Etter hvert møte legges innkjøpslister ut på www.bibsent.no og www.kulturrad.no. Vanligvis sendes også melding ut på postlista Biblioteknorge.
- Forlagene skal levere 1000 eksemplar av innkjøpt bok til Biblioteksentralen innen 6 uker fra mottatt melding om innkjøp.
- Bøkene sendes ut fra Biblioteksentralen 12–13 ganger per årgang i 1000 eksemplar til folkebibliotekene. I samme esker ligger også skjønnlitteratur for voksne.

Kilder til omtale og kritikk av bøkene:

- Dagsavisene på papir og på nett
- NRK P2 Kulturnytt og NRK P2 Sakprosa
- Boknett: <http://www.boknett.no>
- Bok og Samfunn på papir og på nett: <http://www.bokogsamfunn.no>
- De litterære tidsskriftene på papir og på nett, hvorav noen papirutgaver tilbys gratis til bibliotekene under innkjøpsordningen for tidsskrift
- Tidsskriftet Prosa på papir og på nett: <http://www.prosa.no>
- Forlagenes nettsider

Formål:

- Å stimulere forlagene til å utgi ny norsk skjønnlitteratur ved å garantere et minstesalg på 1000 eksemplarer.
- Å gi forfatterne bedre betaling per bok ved å øke royaltyprosenten for innkjøpte bøker.
- Å gi det lesende publikum tilgang til de samme bøkene gjennom folkebibliotekene overalt i landet, bl.a. uavhengig av den enkelte kommunes økonomi.

Hovedkriterier:

- Alle bøker som kan defineres som skjønnlitterære, eller som har tilstrekkelig skjønnlitterært preg, og som holder tilstrekkelig litterær og språklig kvalitet, skal kjøpes inn.
- Det skal ikke tas hensyn til bøkens innhold eller tematikk.
- Ordningen har definisjoner av hva som regnes som 'nye' bøker, og hva som regnes som 'norske' bøker.
- Bøkene kan være utgitt av medlemsforlag i en av de to forleggerforeningene, av uorganiserte forlag eller av forfatterne selv.

Omfang:

- Åpen (automatisk) ordning for bøker fra medlemsforlag. Alle bøker som meldes på, kjøpes inn, men blir vurdert i etterkant og kan avvises fra ordningen. Bøkene er likevel i bibliotekene, men forlagene må betale tilbake salgssummen og en del av royaltysrefusjonen. Budsjettet bestemmer ikke hvor mange av bøkene som kan kjøpes inn årlig, men forlagene

er medansvarlige for at regnskapene ikke viser underdekning.

- Uorganiserte forlag får sine ferdigtrykte bøker vurdert i forkant av innkjøp.
- I 2009 er budsjetttrammen på kr 41,8 mill.

Avtaleparter:

- Norsk kulturråd
- Den norske Forleggerforening og Norsk Forleggersamband
- Den norske Forfatterforening

Vurderingsutvalgene:

- Medlemmer til vurderingsutvalgene for henholdsvis prosa, lyrikk og dramatikk i bokform oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra Den norske Forleggerforening, Den norske Forfatterforening, Norsk Bibliotekforening, Nasjonalt fagråd for de nordiske instituttene ved universitet og høyskoler, Kritikerlaget, Norsk Dramatikerforbund og Norsk filmkritikerlag.
- Utvalgene består av tre medlemmer hver.
- De sjangerbaserte utvalgene leser alle bøkene som meldes på, og gjør vedtak om innkjøp eller avslag. Ved vurdering av filmmanus utvides både Vurderingsutvalget for dramatikk i bokform og tilsvarende ankenemnd med en filmkritiker.
- Medlemmer til Ankenemnda for skjønnlitteratur (prosa og lyrikk) og Ankenemnda for dramatikk i bokform oppnevnes av Norsk kulturråd etter forslag fra stort sett de samme instansene som foreslår medlemmer til vurderingsutvalgene. Norsk bibliotekforening er imidlertid ikke representert i ankenemndene, derimot har Norsk Forleggersamband én plass i Ankenemnda for skjønnlitteratur.

- De sjangerbaserte ankenemndene vurderer de bøkene som er anket av forlagene, og avgir innstillinger på endelig innkjøp eller endelig avslag til Norsk kulturråd.
- Ankenemndene består av fem medlemmer hver.

Saksgang:

- Forlagene melder på bøker som skal utgis første halvår, til frist 1. februar og sommerens og høstens bøker til frist 10. juni. Bøkene skal meldes på det året de kommer ut.
- Biblioteksentralen og Norsk kulturråd legger ut lister over påmeldingene på sine nettsider; www.bibsent.no og www.kulturrad.no.
- Vurderingsutvalgene for de ulike sjangrene har ulike møtefrekvens. Prosautvalget har f.eks. inntil åtte møter per årgang påmeldte bøker (utgivelsesår).
- Medlemsforlagene får ikke melding om innkjøpte titler, det gjør uorganiserte forlag. Begge kategorier får skriftlig beskjed om underkjente bøker og om muligheten for å anke.
- Bøkene sendes ut fra Biblioteksentralen 12–13 ganger per årgang i 1000 eksemplarer til folkebibliotekene. I samme esker ligger også sakprosa-bøkene.

Kilder til omtale og kritikk av bøkene:

- Dagsavisene på papir og på nett
- NRK P2 Kulturnytt
- Boknett: <http://www.boknett.no>
- Bok og Samfunn på papir og på nett: <http://www.bokogsamfunn.no>
- De litterære tidsskriftene på papir og på nett, hvorav noen papirutgaver tilbys gratis til bibliotekene under innkjøpsordningen for tidsskrift
- Forlagenes nettsider
- www.onskebok.no

Formål:

- Å stimulere til produksjon, spredning og lesning av norske kulturtidsskrift.

Hovedkriterier:

- Med kulturtidsskrift menes tidsskrift som vil nå et allment publikum med informasjon om og refleksjon over kultur- og samfunnsspørsmål, eller som gir plass for presentasjon og analyse av kunst og kulturvern, og som har hovedvekt på artikler, tekster av essayistisk karakter og kunstneriske innslag.
- Artiklene skal i hovedsak være originalbidrag, og det skal redigeres og utgis i Norge.
- Tidsskrift som i hovedsak er medlemsblad kommer ikke inn under ordningen. Det samme gjelder rene fagtidsskrift. Unntatt fra begge disse kategoriene er tidsskrift som formidler innhold om kunst og kultur og vil nå et allment publikum.

Omfang:

- Inntil 15 kulturtidsskrift gis en støtte på kr 180 000 med betingelse av at de leverer ett eksemplar av hver nye utgave av tidsskriftet til de hovedfolkebibliotekene som ønsker det.
- Støtten kan gis over flere år.

Vurderingsutvalget:

- Utvalget for periodiske publikasjoner består av tre faste medlemmer, og oppnevnes av Norsk kulturråd.
- Utvalget innstiller til Kulturrådet hvilke tidsskrift som skal omfattes av innkjøpsordningen, og har også ansvar for produksjonsstøtten for

tidsskrift og tilskuddsordningen for uke- og månedsaviser.

Saksgang:

- Tidsskriftene sender inn søknader innen 1. september for innkjøp av årgangen påfølgende år.
- Utvalget har møte ca to uker etter søknadsfristen, og leverer innstillinger til Faglig utvalg for litteratur og tidsskrift som fatter endelig avgjørelse.
- Norsk Bibliotekforening Tidsskriftformidlingen (NBFT) administrerer ordningen på vegne av Norsk kulturråd, og gir melding til bibliotekene om hvilke tidsskrifter som omfattes av ordningen innen 1. oktober. Vanligvis sendes også melding ut på postlista BibliotekNorge.
- Hovedbibliotekene skal innen en oppgitt tidsfrist melde tilbake til NBFT om de ønsker å motta de aktuelle tidsskriftene gratis.
- Innen 1. januar skal Tidsskriftformidlingen levere adresselister til tidsskriftene, som så forplikter seg til å sende ut ett gratis eksemplar av hver nye utgave av tidsskriftet til de bibliotekene som ønsker det. Utsendelsene skal være så nær utgivelsesdato som mulig.

Kilder til omtale og kritikk av tidsskriftene:

- Dagsavisene på papir og nett
- NRK P2 Kulturnytt
- Norsk Tidsskriftforenings nettsider: <http://www.tidsskriftforeningen.no>
- Tidsskriftformidlingen: <http://www.norskbibliotekforening.no>
- Tidsskriftenes egne nettsider

Musikk

Formål:

- Innkjøpsordninga for musikk skal auke kjennskapen til og spreinga av musikk frå Noreg, og skal bidra til å halde oppe ein brei produksjon av kvalitetsutgjevingar.

Hovedkriterier:

- Ordninga omfattar utgjevingar av musikk frå Noreg innan alle sjangrar. Det aller meste av musikken vert kjøpt inn på CD sidan dette er det dominerande formatet i marknaden. Digitalt publisert musikk er i sterk framgang, og sidan ordninga i prinsippet er open for alle format, skal ho og inkludere musikkfiler. Det vert jobba med å lage løysingar for dette.
- Innkjøp vert gjort etter ei heilskapleg kunstnarisk vurdering av dei enkelte utgjevingane.

Omfang:

- Ordninga kjøper for tida 580 eksemplar av kvar utgjeving. I fjor vart det kjøpt inn om lag 190 utgjevingar. Om lag 400 eksemplar vert fordelt til mottakarar i Noreg, medan resten går til norske utanriksstasjonar og enkelt andre viktige mottakarar utanlands.

Vurderingsutvalget:

- Norsk kulturråd har ein eigen komité som vedtar kva plater som skal kjøpast. Han består av fem medlemmar som er oppnemnde av Rådet.

Saksgang:

- Ordninga har ingen søknadsfristar. Søkjarane vert oppmoda til å sende inn søknad så snart utgjevingane deira er på marknaden.
- Komiteen har normalt fire møter i året – to i kvart semester.
- Det er ein målsetnad å få dei innkjøpte titlane raskt ut til mottakarane. Søkjarane har fem veker på seg til å levere platene etter at dei har fått melding om innkjøp.
- Biblioteksentralen katalogiserer dei innkjøpte titlane, og mottakarane kan abonnere på desse katalogdata.

Kilder til omtale og kritikk av norsk musikk:

- Dagspressa – pop og rock på tysdagar, jazz og klassisk på torsdagar.
- Spelemannsbladet
- Jazznytt
- www.groove.no
- www.ballade.no

SIGNALER INTERNT OG EKSTERNT

FORFATTERNE OG INNKJØPSORDNINGENE	38
JA TIL INNKJØPSORDNINGENE - OG BIBLIOTEKSJEFENE ØNSKER SEG MER!	40
INTERVJU MED OTTAR GREPSTAD, LEDER FOR FAGUTVALGET I NORSK KULTURRÅD, 2005-2009	44

FORFATTERFORENINGEN

Forfatterne og innkjøpsordningene

ANNE OTERHOLM, LEDER, NORSK FORFATTERFORENING

Kulturrådets innkjøp av bøker til bibliotekene skal blant annet gjøre det mulig for forlagene å gi ut titler som de ikke ville hatt økonomi til å gi ut om de kun hadde det kommersielle markedet å støtte seg til.

Innkjøpsordningene sørger enkelt sagt for at det litterære mangfoldet i et ellers lite språkområde som det norske blir langt større enn det kunne vært uten dem. Innkjøpsordningene sikrer også at folk i alle norske kommuner har en tilnærmet lik tilgang til litteratur. En god del titler risikerer å ikke finnes i bokhandelen i mer enn noen måneder før de blir borte. I biblioteket er bokens liv lengre.

Innkjøpsordningene sørger altså for at nordmenn har tilgang på en overraskende mangfoldig litteratur. Et utvilsomt gode i et

I framtiden kommer bokhandlerne til å øke sitt fokus på innkjøpsordningenes bøker ettersom mange av distribusjonsavtalene i bokavtalen er knyttet til bøkene som kjøpes inn gjennom Kulturrådet.

lite land. Men så kommer en til det som er vanskelig: På tross av en mangfoldig litteratur og et mangfoldig bibliotek med dyktige fagfolk, så er det oftest de samme bestselgerne bokhandelen selger, som blir utlånt: «For bare femten år siden besto både den mest solgte og den mest utlånte litteraturen i Norge av et mangfold av kanonisert litteratur, norsk klassikerlitteratur, kritikerbelønt litteratur og lettere underholdningslitteratur. I dag er dette bildet radikalt forandret. Både på salgs- og utlånsstatistikken regjerer kriminalsjangeren nesten hegemonisk.» (Cecilie Naper, Dagbladet 16/3 2009, basert på en artikkel publisert i Nytt Norsk Tidsskrift av Cecilie Naper)

Bibliotekarer - nøkkelen til god formidling

Bøkene i innkjøpsordningene tilbys i biblioteket, dvs. at bøkene er mer eller mindre passivt til stede,

uten at enhver bibliotekar kan vite nok om dem til å formidle dem aktivt. For det er ikke mulig for enkeltbibliotekarer å skaffe seg oversikt over alle titlene som kjøpes inn til bibliotekene i innkjøpsordningene årlig. Det er ikke fordi det er for mange titler, men bibliotekarer har ikke lesing av bøker i sin stillingsbeskrivelse. De har temmelig mye annet de skal holde på med. Og det kan hende at de siste årenes liberalisering av bokmarkedet med økt fokus på noen få kampanjetitler, kombinert med medias oppmerksomhet rundt færre forfattere, faktisk også kan ha gjort det enda vanskeligere å skaffe seg et overblikk over utgitte bøker. Og da blir biblioteket kulturfondbøkernes stoppested, ikke en mellomstasjon på vei til leseren.

Norsk Bibliotekforening, Forfatterforeningen og ABM-utvikling har samarbeidet om å formidle kulturfondsbøkene til bibliotekarer tidligere. Ett år ble det utarbeidet nyhetsbrev (som ikke må forveksles med boktips) om 50 skjønnlitterære titler. Brevene ble distribuert på en e-postliste til mange hundre bibliotekarer.

Fremdeles formidler forfattere kulturfondbøker til bibliotekarer gjennom fylkesbibliotekene. Og ut fra tilbakemeldingene er det også ganske vellykket. Jeg har alltid tenkt at nøkkelen til god formidling av de innkjøpte bøkene bestandig vil være bibliotekarene, og mer enn gjerne i et samarbeid med forfatterne! Likevel er det ikke helt enkelt å få på plass en systematisk formidling av innkjøpsordningenes titler som møter bibliotekarenes behov for en oversikt over disse bøkene. Jeg skulle ønske vi kunne få til det! Jeg tror det er en forutsetning om vi vil at innkjøpsordningens bøker skal kunne finne fram til leserne.

I framtiden kommer bokhandlerne til å øke sitt fokus på innkjøpsordningenes bøker ettersom mange av distribusjonsavtalene i bokavtalen er knyttet til bøkene som kjøpes inn gjennom Kulturrådet. Kan hende kan bokhandlere, bibliotekarer og forfattere samarbeide om formidlingen av disse bøkene? Være sammen om å holde hele litteraturen vår i bevegelse?

BIBLIOTEK

Ja til innkjøpsordningene – og biblioteksjefene ønsker seg mer!

MONICA KAASA, RÅDGIVER, ABM-UTVIKLING

Biblioteksjefene i norske bibliotek stiller seg nærmest udelt positive til innkjøpsordningene, skal vi tro Bok og Biblioteks undersøkelse fra mai 2009¹. Det er gledelig at biblioteksjefer i store og små kommuner ser godene av en statlig kulturpolitikk som gir bredde og dybde til den norske litteraturen, og som gjennom bibliotekene skal nå lesere over hele landet. Og de kritiske tilbakemeldingene i intervjuene er ikke så usunne de heller, når det kommer til stykket.

I Norge leser vi mye norsk litteratur. Om det er et resultat av den norske kulturpolitikken, eller om det er et resultat av at nordmenn liker norsk litteratur best (og skandinavisk litteratur, ifølge salgs- og utlånsstatistikkene) skal ikke diskuteres her. I en tale for noen år tilbake sa statsråd Giske at noe av det han var virkelig stolt over i norsk kulturliv, var den norske litteraturen. Norsk litteratur har bredde og kvalitet. Den norske kulturpolitikken har fremmet mange store forfatternavn i det siste halve århundret. Innkjøpsordningene

har gitt mange forfattere muligheten til å skrive mer, til å skrive videre fra den første debutboka og fortsette å levere glitrende fortellinger norske lesere elsker. I oversikten over forfattere som har mottatt Nordisk Råds litteraturpris, har norske forfattere mottatt denne hele ni ganger siden første utdeling i 1962 (samt én gang til samisk språk). Til sammenlikning har Sverige fått prisen fjorten ganger, Danmark ni ganger, Island seks ganger og Færøyene fire ganger. Det er grunn til å være stolt over den norske litteraturen – for oss også. Ikke bare for statsråden.

Det er nyanser ved svarene fra biblioteksjefene

¹ www.bokogbibliotek.no, 29. april 2009.

som bekrefter at innkjøpsordningene også kan være en (til tider stor) utfordring. Det er ønsker om endringer, raskere tilgang til titlene (altså hyppigere utsendelser), færre eller andre titler, mer midler til formidling i stedet for så mange titler, færre skuespill og lyrikk, andre omslag («hvorfør er kulturfondbøkene så triste og svarte?»). Hva gjelder omslag, er smaken som baken, delt i to. Hvis man har meninger om omslagene, kan det i hvert fall være en fordel å holde nettopp denne problemstillingen utenfor den saklige debatten rundt innkjøpsordningene i aviser og andre offentlige fora. Slike diskusjoner kan tas ved kaffemaskinen. Én ting er sikkert, verken Norsk kulturråd eller ABM-utvikling har noe de skulle sagt i den sammenheng.

Like fullt. Det er viktig at vi ønsker oss andre og nye innkjøpsordninger, bedre og raskere distribusjon, mer informasjon, mer midler til formidling, osv. Det er bare slik det kan bli bedre. Det er slik vi kan få innkjøpsordningene til å fungere bedre, til å gi et bedre tilbud til leserne, til å utvikle oss som et lesende folkeslag og litterært samfunn.

Innkjøpsordningene – resultater av nøye dokumenterte behov

Dermed er det på tide å bringe frem hva som har ført til at vi har de ordningene vi har pr. i dag. Mari Finess skisserer det historiske forløpet til ordningene annet sted i skriftet, og det er interessant lesning. I tillegg må jeg få minne om at ordningene som er kommet til i den nyere tid, er et resultat av at man etter grundige undersøkelser har sett et behov for ordningen. Hvis vi skal ta innkjøpsordningen for sakprosa, så spinner den ut av en undersøkelse fra 2004 som viser at det var

knappt med midler til rådighet for innkjøp av ny norsk faglitteratur i bibliotek landet over. Bibliotekene kjøpte ikke inn sakprosa. Dermed ble løsningsen at staten skulle kjøpe inn denne litteraturen og fordele den ut til 1000 bibliotek over hele landet. Sakprosaordningen ble nettopp evaluert og har fått ny avtale gjeldende fra medio april 2009. Bibliotekenes syn på ordningen er behørig dokumentert i Slaattas rapport fra desember 2008, både gjennom intervjuer med bibliotekarer, og gjennom arbeidet ABM-utvikling og Norsk Bibliotekforenings representanter bidrar med som avtalepart til ordningen. Innkjøpsordningen for tidsskrift er et resultat av en liknende undersøkelse.

Hva med kulturfondbøker til barn?

Det er kun én av biblioteksjefene som peker på ordningen med kulturfondbøker til barn. Debatten både i mediebildet og på biblioteknorge-listen dreier seg om kulturfondbøker til voksne. Men faktum er at med hensyn til antall henvendelser til ABM-utvikling, gjelder disse først og fremst ønsker om å motta kulturfondbøker til barn. Ventelisten er lang, og det er bibliotek som har stått på venteliste siden 2003. Behovet for barnekulturfond er stort og stigende. Hvorfor snakker ingen om det? Regjeringens fokus på tidlig innsats over flere år har bidratt til økende fokus på betydningen av litteratur for bedre lese- og skrivekompetanse blant norske barn. Det har også bidratt til å sette søkelyset på hvilken unik mulighet det ligger i å lese for barn og unge, og at de leser selv. I tillegg er det nå en stor satsing på skolebibliotekene, som vil være tjent med en økning av antall kulturfondsett avsatt til nettopp skolebibliotek. Folkebibliotekene er, og har alltid vært, aktive på

formidling til barn og barnefamilier. *Stortingsmelding nr. 23, (2008–2009)*; Bibliotek anerkjenner biblioteket som en viktig aktør i arbeidet med å lette overgangen mellom barnehage og skole. Det pekes spesielt på betydningen av lesestimuleringsprosjekter av typen BOKTRAS og Lesefrø, med opprettelse av bibliotekfilialer i barnehagen som viktige tiltak i arbeidet med utvikling av språkutvikling og leselest hos barn. Slike prosjekter krever ressurser i form av personale og medieinnkjøp, og en utvidelse av innkjøpsordningene vil være et viktig bidrag til å løse problemet og gi rom for utvidelse av antallet barnehagebibliotek over hele landet.

Biblioteket – stedet der boka lever

Biblioteksjefene peker på at det er behov for forutsigbarhet og raskere levering, kanskje spesielt når det gjelder sakprosabøkene. Det er ikke bare bibliotekene som ønsker seg forutsigbarhet og klarere rammer når det gjelder denne ordningen. Det gjør også forlagene. Forlagene har problemer med å forstå kriteriene for innkjøp, mens bibliotekene får bøkene for sent. Med for sent menes for sent til å nå leseren idet boka får medieoppmerksomhet. For etterpå er den tydeligvis ikke interessant. Har bibliotekene misforstått? Ja! Bibliotekene som idé skal være et sted der litteraturen lever. Derfor er blant annet bibliotekene pliktig til å formidle kulturfondbøkene i fem år. Hvor mange av oss rekker å lese alle de bøkene vi egentlig har lyst til å lese, før det kommer noen nye vi ønsker oss? Personlig både ser, hører og leser jeg daglig om bøker, aviser, tidsskrifter og artikler jeg ønsker å lese. Alt dette blir satt opp på en uendelig lang liste jeg prioriterer ut ifra over tid. Mange

er sikkert flinkere enn meg til å komme igjennom boksiden. Like fullt er det få av oss som henger med og er oppdatert på litteratur. Mengden av god og interessant litteratur er imponerende og overveldende. Poenget mitt med dette er: Hvor mange har ikke en annen bok på listen hvis de ikke kan komme ut med den de ønsker seg? Det er jo blant annet også dét formidling handler om; å finne frem til og formidle leseopplevelsen – også den brukeren/kunden ikke visste om.

I bokklubber har man god kjennskap til kundenes og medlemmenes kjøpevaner. Nye og aktuelle titler er selvfølgelig en vinner, men bokklubbene vet også at kundene er en treg og konservativ masse, som ofte bruker mye tid før de ser at det er nettopp den tittelen de ønsker seg. I praksis betyr dette at man i noen grad kan vente med å tilby medlemmene nettopp den boka – selv om boka er en litterær skatt. Dette gjelder ikke de utpregede bestselgerne, men det store bildet kan leses på denne måten. Boka kan ha vært på markedet i noen måneder, slik at anmeldelsene har kommet og kundene har fått tid til å tilegne seg kunnskap og innsikt om boka. Først da tilbyr de kundene tittelen. Det kan ikke være mye annerledes i et bibliotek. Noen brukere ønsker en bok med en gang de ser den på avisenes kultursider, men det er jo bare et fåtall av utgivelsene som får denne typen oppmerksomhet. Bibliotekene skal formidle bredde. Selvfølgelig skal de ha både gammelt og nytt, aktuell og smal litteratur. Men hva er aktualitetsformidling i et bibliotekperspektiv? Er aktualitet noe som defineres ut ifra avisenes og bokhandlernes fokus på en bok? Svaret er ganske enkelt et kort og tydelig nei. Bibliotekenes prinsipp hviler ikke på markedsøkonomiske krefter,

men på ideen om lik og gratis tilgang til litteratur for landets befolkning.

Overstimulerte bibliotek, eller ...?

Ingunn Økland mener i sin kommentar til debatten rundt innkjøpsordningene våren 2009, at bibliotekene er overstimulert². Det norske bokmarkedet svømmer over av utgivelser, ca. 5000 nye titler hvert år. Og bibliotekene rekker ikke engang å formidle herligheten. Ja, grunnene kan kanskje være flere enn at tiden ikke strekker til. Biblioteksjefene selv mener det mangler lesere til alle bøkene, og at mange av titlene er uinteressante. Men en mulig forklaring kan også være at bibliotekene etterstreber å holde samme takt som bokhandlerne. Da lever ikke boka lenge, men erstattes i raskt tempo av nye utgivelser. Har ikke boka slått til i løpet av fire uker, er den nærmest død i bokhandelsammenheng. I *Stortingsmelding nr. 23, Bibliotek*, står følgende: «Kultur- og kyrkjedepartementet vil vurdere ordningar som kan medverke til klarare og betre rammer for kultur- og litteraturformidling i biblioteka.» Forhåpentlig blir bibliotekenes formidlingsoppgave mindre utfordrende i fremtiden, og endog tydeligere – og enda bedre.

Litteratur

- Letnes, Odd: *Biblioteksjefene sier ja til innkjøpsordningene*, artikkel på Bok og Biblioteks nettsider, www.bokogbibliotek.no, 29. april 2009
- Økland, Ingunn: *Bibliotekene er overstimulert*, www.aftenposten.no
- *St.meld. nr. 23 (2008–2009) Bibliotek*

² Ingunn Økland, www.aftenposten.no, «Bibliotekene er overstimulert»

NORSK KULTURRÅD

Intervju med Ottar Grepstad, leder for fagutvalget i Norsk kulturråd, 2005–2009

INTERVJUET AV MONICA KAASA

Ottar Grepstad har fire år bak seg som leder av faglig utvalg for litteratur og allmenne tidsskrift i Norsk kulturråd. I tillegg er han også forfatter og direktør for Nynorsk Kultursentrum. Han er opptatt av språk og litteratur og av kulturuttrykk generelt. Han er raust til stede, engasjert, reflektert og dedikert. Vi ønsket å spørre ham noen spørsmål i tilknytning til arbeidet i Norsk Kulturråd og selvfølgelig om hans oppfatningar og forhold til innkjøpsordningene og til bibliotekene.

Hvilken rolle og funksjon har du innehatt som rådsmedlem og leder av faglig utvalg for litteratur og allmenne tidsskrift?

Som leiar for fagutvalet 2005–2009 la eg stor vekt på at heile utvalet skulle stå bak dei vurderingane, initiativa og utspela vi gjorde. Det overordna målet var å halde oppe og styrkje den legitimiteten innkjøpsordningane har hatt, og ikkje ta for gitt at det alltid er eit politisk fleirtal for desse ordningane eller at ulike brukargrupper heile tida synest dette er noko underverk.

Difor drog utvalet saman med administrasjonen i gang fleire diskusjonar med avtalepartane om både store endringar og små justeringar.

Desse diskusjonane viste at viljen til å forsvare ordningane er stor, men også at interessa for sjølv små justeringar er liten. Det var også viktig å halde dei andre rådsmedlemene godt orienterte om desse diskusjonane, og sjå til at innkjøpsordningane heile tida hadde eit trygt grunnlag i rådet.

Når det bles opp i media, meinte eg det var viktig å ta til orde, ofte til motmæle, ikkje for å forsvare ordningane mekanisk, men for at desse ordningane skulle bli verande viktige også for boklesarane. Eg såg det også som mi oppgåve å møte det som kom av urimeleg og usakleg kritikk mot arbeidet i vurderingsutvala.

Hvordan skal vurderingsutvalgene fungere og hva er viktigst i deres arbeid?

Vurderingsutvala skal vere midt i den litterære offentlegheita og samstundes halde skarp avstand til alle dei kryssande interessene som der gjer seg gjeldande. Dei skal vite mykje om innhald og retning i dei litterære diskusjonane som går føre seg, og dei må vere godt orienterte om generelle litterære utviklingstrekk. Det er dette som gir vurderingsutvala det kvalifiserte grunnlaget for dei alvorlege avgjerdene dei skal ta, der berre faglege argument er gyldige.

Eg sat sjølv i vurderingsutvalet for essayistikk frå 1996 til 2001, og såg på nært hald korleis eit slikt utval snakkar saman, ikkje i retning av noka absolutt semje, men eit krav om sjølvstendig vurdering av kvar einaste bok. Utvala er ein studie i alvorleg litterært vurderingsarbeid. Utvalsmedlemene veit så inderleg vel at avgjerdene deira har følgjer, både for lesarane, forfattarane og forlaga. Til sjuande og sist må dei gjere det same som ein jury må i ei rettssak: Dei må svare ja eller nei. Det gjer dei litterære vurderingane frå desse utvala til noko heilt anna enn det den enkelte bokmeldaren skriv. Kritikaren har heile fargeskalaen av språ-

Utvala er ein studie i alvorleg litterært vurderingsarbeid. Utvalsmedlemene veit så inderleg vel at avgjerdene deira har følgjer, både for lesarane, forfattarane og forlaga.

klege nyansar når konklusjonen skal trekkjast, treng ikkje ein gong ta endeleg stilling, og gjer seg opp ei meining i einerom. Vurderingsutvala må

finne ut av all tvil og gi eit kategorisk svar, og kvar utvalsmedlem må argumentere for sitt syn.

Denne kollektive prosessen fører ofte til andre konklusjonar enn synspunkta frå enkeltkritikarane. Eg trur dei mest interessante litterære samtalane her til lands blir førte nettopp i desse utvala.

Hvordan ser du på den nye norske litteraturen etter bokavtalen fra 2005? I følge Telemark-forskning har antall skjønnlitterære titler økt, spesielt innenfor krim og bestselgersjangeren, men antallet titler innen blant annet lyrikk og sakprosa er på samme nivå som tidligere.

Norske forlag er både svært konservative og utruleg dristige. Det dei fekk til i fjor, vil dei gjerne få til endå meir av i år. Å utvikle prinsipielt nye former for litteratur er sjeldan deira greie. Sjå berre kor lang tid dei har brukt på å finne ut av dette med e-bøker. Likevel tek dei store sjansar på boklistene kvart år. Kvar ny bok er ei ny vare, og berre unntaksvis kan forleggjaren kjenne seg trygg på at dette vil gå bra.

Det er med forleggjarar som med sauer. I lengda går dei i flokk, men det er alltid nokon som stikk av og prøver finne den grønaste flekken i fjellet. Ut av dette kjem mykje godt. Før Gylden-dal kring 1980 fekk forfattarane til å skrive essay om andre forfattarar i Forfatternes litteraturhistorie, blei det knapt skrive ein litterær biografi her til lands. Då bråvakna ein heil bransje. Viss vi tykkjer det var bra at forlaga satsa på debattbøker i 1960- og 70-åra, må vi nok også finne oss i at dei satsar på kokebøker lenge etter at det er kokt tørt i grytene, eller at dei pøser på med krim og krams i nesten ustyrlige mengder.

På kort sikt kan det kjennast trygt å kopiere ein

suksess frå konkurrenten, men i lengda vinn dei forlaga som tenkjer systematisk originalt. Marginane for forteneeste på bokutgiving er så små at ingen bør undre seg over at forlaga satsar mest på det dei trur er bestseljarsjangerane. Gledeleg nok kjem det jamt til nye forlag, og gamle sanningar blir utfordra frå nye miljø.

Eg kjenner ingen forleggjar som ikkje aller helst vil gi ut Det litterære storverket. Mens dei ventar på Godot, må dei halde varmen ved like. Det er dette håpet om Boka som samstundes får forlaga til å tilpasse seg alt dei er mot, slik mange forleggjarar som protesterte heftig mot bokavtalen for få år sidan, no har kome på andre tankar. Forlagsfolk har bomma så mange gonger at dei blir lett skeptiske. Til gjengjeld skiftar dei fort meining. Det dei lurar på no, er kven som først oppdagar den neste bølga, etter biografiane, kokebøkene, reiseskildringane og krimbøkene. Innkjøpsordningane skaffar både dei bøkene alle vil ha og dei ingen veit om.

Innkjøpsordningene – hva er det beste med dem slik du ser det?

Det typiske er at ein forfattar debuterer med ei bok nesten ingen legg merke til. Ein debutant er som silkeormens kokong – du veit ikkje kva som er inni og du veit ikkje når det kjem ut. Det beste med innkjøpsordningane er at dei gir debutantane ein sjanse til å kome ut til lesarane. På ein såre enkel måte sikrar ordningane publikum godt lesestoff i biblioteka, samstundes som forlaga kan ta litterære sjansar og forfattarane får eit visst sal, berre dei skriv og tenkjer godt nok.

I åra som rådsmedlem snakka eg ofte om den kulturelle risikokapitalen Norsk kulturråd må representere i mange kulturtiltak. Innkjøpsord-

I åra som rådsmedlem snakka eg ofte om den kulturelle risikokapitalen Norsk kulturråd må representere i mange kulturtiltak. Innkjøpsordningane har skapt marknader som ikkje fanst før, og viser kor viktig det er å redusere den risikoen ein tek ved å satse på kunstnarleg kvalitet. Over tid gir dette systemet betre forleggjarar enn den norske bokmarknaden elles hadde gitt grunnlag for.

ningane har skapt marknader som ikkje fanst før, og viser kor viktig det er å redusere den risikoen ein tek ved å satse på kunstnarleg kvalitet. Over tid gir dette systemet betre forleggjarar enn den norske bokmarknaden elles hadde gitt grunnlag for.

Kulturpolitisk har det også mykje å seie at systemet med innkjøpsordningar er utanfor rekkjevidd for skiftande politiske konjunkturar. Mange har, og bør ha, meiningar om dei vurderingane Norsk kulturråd gjer i si handsaming av enkelte prosjektsøknader. Til skilnad frå bibliotekarar, forfattarar, forleggjarar og journalistar held derimot politikarane seg langt unna å meine noko om den eller den boka bør kjøpast inn. Det seier noko om kor solid fundamentet for dette systemet no er. Likevel bør ingen ta det for gitt.

Hvilken innkjøpsordning har vi ikke i dag og som burde vært en del av Norsk kulturråds innkjøpsordninger?

Det er ikkje opplagt for meg at vi treng fleire innkjøpsordningar. Derimot bør vi jamleg diskutere omfang og profil for dei ordningane som alt

finst. Våren 2009 vedtok Norsk kulturråd å rydde plass til inntil fem teikneseriealbum eller grafiske romanar på innkjøpsordninga for vaksen skjønnlitteratur. Dermed kan alle biblioteka tilby publikum noko av det beste som blir skapt av litteratur her til lands, på same måten som dei no får eit breitt utval av kulturtidsskrift.

I porteføljen til Norsk kulturråd ruvar innkjøpsordningane. Kvar fjerde krone frå Norsk kulturråd går til å kjøpe bøker og spreie dei gratis til lesarar over heile landet. Eg liker å tenkje på Norsk kulturråd som leverandøren av litteratur til det norske folk. Sjølv om innkjøpsordningane er store i Norsk kulturråd, er dei små på bokmarknaden. Dette statskjøpet av bøker utgjør mykje mindre enn fem prosent av bokomsetninga kvart år.

Hva gjør deg hhv. mest opprørt/provosert og mest glad av innspill/utsagn fra andre mht. innkjøpsordningene?

Ved sida av museumsbransjen er det ingen kulturbransje eg kjenner betre enn bokbransjen. Eg sluttar aldri å undre meg over forlag som gong på gong spring til pressa når Norsk kulturråd har vendt tomme ned for ei bok, men nesten aldri jublar når Norsk kulturråd har teke ei avgjerd som er positiv for ein av forfattarane deira. Altfor ofte kjem forlaga dermed i skade for å stigmatisere nokre av forfattarane sine, sjølv sagt utan at det var det dei ville.

Viss denne merksemda om avslag innanfor dei automatiske innkjøpsordningane er eit forsøk på å påverke dei som tek desse avgjerdene, er det nokon som forreknar seg. Alle som arbeider med vurdering og innkjøp av litteratur, må heile tida leve med at dei kan kome i skade for å gjere dårlege vurderingar eller ta feil avgjerd. Her må

ingen stige til vers på sin høge hest. All kritikk må takast på alvor og møtast med både refleksjon og argumentasjon. Det trur eg også har vore gjort i alle dei år, og i dette ligg nøkkelen til suksessen innkjøpsordningar.

Å gå hyllelangs i eit bibliotek er rein mentalhygiene, men fører også til meirarbeid fordi det alltid inneber meir som må lesast, meir som må sjekkast, meir som må tenkjast ut.

Det er svært tydeleg at verdien av skjønsvurderinga er blitt kraftig devaluert i seinare år. Det høyrer med at skjønn skal diskuteras, men eg forstår ikkje kva alternativet til skjønn skulle vere, og eg har enno til gode å sjå ein einaste kritikar som har peikt på noko slikt alternativ. Kunst er ikkje matematikk. Den som desavuerer verdien av kunstnarleg skjønn, set dermed også verdien av kunst i fare.

Hva er ditt forhold til bibliotek?

Ein av dei første jobbane mine var å avløyse far min i Nedre Vats folkeboksamling i Ryfylke på slutten av 1960-talet. Sidan den tid har eg levt med den same bokskaden som andre litteraturløvsakarar ber på. Knapt noko av det faglege arbeidet eg har gjort seinare, hadde vore mogleg utan gode bibliotek. Der finn du både dei bøkene du treng, og dei du anten hadde gløymt eller aldri har høyrst om. Å gå hyllelangs i eit bibliotek er rein mentalhygiene, men fører også til meirarbeid fordi det alltid inneber meir som må lesast, meir som må sjekkast, meir som må tenkjast ut.

I Ivar Aasen-tunet har vi eit fantastisk bibliotek med meir enn 55 000 titlar, og eigen bibliotekar. Å

ha eit heilt bibliotek nokre meter utanfor kontordøra er ein intellektuell luksus eg unner alle. Fastlegen min ser eg aldri. Bibliotekaren ser eg kvar dag. Vi skulle alle hatt vår personlege bibliotekar.

Slik sett er eg alle bibliotekarars beste ven. Den venskapen blir diverre litt for ofte sett på prøve når eg høyrer eller les kva bibliotekarar får seg til å seie om innkjøpsordningane. Når kommunane ikkje meiner det er viktig å satse på å skaffe biblioteka store nok og tidshøvelege lokale, og gjer innkjøpsbudsjetta til symbolske salderingspostar, gir det inga mening å klage over at ein får masse bøker fraktfritt tilsendt som ein ikkje synest ein har plass til.

Eg forstår at det blir mykje bøker å halde styr på. Eg forstår at ikkje alle bibliotek jublar like høgt over alt dei får i hende. Eg forstår berre ikkje at ein einaste bibliotekar, som pr. definisjon elsker bøker, er misnøgd med å få så mange sjansar til litteraturformidling gratis opp i hendene. Norsk kulturråd har jo skaffa biblioteka og lesarane mange bøker som ville blitt verande utilgjengelege

viss det var dei kommunale innkjøpsbudsjetta åleine som skulle fylle bibliotekhyllene.

I Drammen er biblioteket blitt ein viktig sosial arena. Det Drammen har oppnådd, kan mange andre kommunar få til også. Innbyggjarane land og strand rundt treng slike kommunar og fortener slike bibliotek.

Hvordan bør bibliotekene jobbe for å formidle bøkene bedre?

Det trur eg ikkje at eg skal fortelje dei. Biblioteka veit mykje meir enn eg om sin kvardag og sine brukarar. Derimot seier eg gjerne kva eg ventar av biblioteka: At dei heile tida utviklar sin eigen litterære kompetanse og har respekt for summen av dei litterære vurderingane som ligg under kvar einaste bokutgiving og kvart einaste ja-vedtak til innkjøp i Norsk kulturråd, og at dei seier til seg sjølve at dette kan vi sikkert gjere endå betre. Gode bibliotek er framleis ein av fleire nødvendige føresetnader for at nokon framleis vil prøve å skrive, gi ut og støtte Den gode boka.

Jeg fant mine aller første dikt i en plastpose i garasjen.

Det var i tenårene jeg skrev dem.

Jeg gjemte posen med dikt i en pappeske
sammen med annet rask som skulle kastes.

I kveldingen ble jeg sittende ved vinduet på kjøkkenet,
kunne se garasjen som skjulte diktene, under gatelampen.

Der nede, i mørket.

Sjel, koloni, malstrøm, pavane, kortesje, indre, pendel,
rekviem, ambivalens.

I garasjen

(blant de ødelagte restene av dagen, kunne jeg høre den gang sagt)

i papirposer morkne i bunnen

(svartglødende, eller de henslepte, var forkullede,
ennå ikke gjenoppstandne)

rett bak plenen vi heller ikke denne helgen rakk å klippe.

Gikk jeg ut i garasjen og hentet diktene, sto jeg igjen i fare for
ennå ikke å ha møtt deg.

Du sover et sted i skumring, inkonsekvent, svermerisk,
dyptloddende, evigvarende, en bønn, gjenklang,
en byste av Beethoven på et ustemt piano.

Å TILBY PUBLIKUM DET DE IKKE VISSTE DE VILLE HA	52
DIGITAL FORMIDLING: WWW.ØNSKEBOK.NO –	
EN HELT NY MÅTE Å FINNE BØKER PÅ	58
LITTERATURSIDEN.NO - EN INSPIRASJONSKILDE	
TIL ØKT LESING AV KULTURFONDBØKER	64
SAKPROSA - HYLLEFYLL ELLER LEVENDE LITTERATUR?.....	68
LYRIKKEN SOM MULIGHET	74
LIDENSKAPELIGE LITTERATURFORMIDLERE PÅ KRIGSSTIEN.....	80
TIDSSKRIFT PÅ BIBLIOTEK - UOPNA SKATTKISTER	86
HVORDAN SNAKKE TIL BARN OM BØKER?	94
FORMIDLING AV MUSIKK I BIBLIOTEKET	100

FORMIDLINGEN - BIBLIOTEKENES ANSVAR

Å TILBY PUBLIKUM DET DE IKKE VISSTE DE VILLE HA – målsetting for biblioteket

LEIKNY HAGA INDERGAARD, KONSTITUERT DIREKTØR, ABM-UTVIKLING

«Innkjøpsordningene sikrer litteraturens tilgjengelighet til enhver tid i bibliotekene, som gjør bibliotekene til et offentlig, attraktivt, moderne rom, et rom for innsikt, opplevelse, underholdning, visdom.»

Lars Saabye Christensen

St.meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og mening understreker at de statlige innkjøpsordningene er kulturpolitiske virkemiddel som i første rekke stimulerer til produksjon av litteratur og på den måten styrker demokratiet. Bibliotekene har til formål å stille bøker og annet materiale til disposisjon for alle som bor i landet, tilbudet skal være basert på aktualitet, kvalitet og allsidighet. Det viktigste for forfatterne, bibliotekarene og leserne er at bøkene er tilgjengelige.

All litteratur innkjøpt gjennom de statlige innkjøpsordninger blir sendt alle folkebibliotek i hele landet. Befolkningen har derfor god tilgang på norsk samtidslitteratur i sitt nærmiljø. Mer enn 50 % av befolkningen oppgir at de bruker sitt lokale bibliotek. Gjennom folkebibliotekene når altså kulturfondbøkene halvparten av alle som bor i Norge. Innkjøpsordningene styrker bibliotekene. Ca. 39 % av alle medier som blir anskaffet til folkebibliotekene, er bøker fra de statlige inn-

kjøpsordningene. Innkjøpsordningene sikrer dermed nødvendig tilførsel av samtidslitteratur til bibliotekene, slik at lesere over hele landet kan få et likeverdig tilbud.

Men å ha bøkene tilgjengelig på bibliotekhyllene er ikke nok. Litteraturen må formidles dersom den skal nå sine lesere. Dette blir stadig mer tydelig ettersom mediene ellers fokuserer på bestselgerne og den store bredden av litteraturen forblir usynlig. I bibliotekloven står det at til-

budet skal gjøres kjent for befolkningen. I den nye stortingsmeldingen om bibliotek sies det at en bør vurdere om bibliotekloven burde endres, slik at også formidling av litteraturen blir lovfestet.

Møteplass for kultur

Bibliotekene er viktige lokale møteplasser for kultur og litteratur. De fleste bibliotek formidler også litteraturen på andre måter enn bare ved å stille ut bøkene. Det inviteres til arrangementer og opplesninger, drives prosjekter, kampanjer, bokprat, barneteater, forfatterbesøk og formidling på festivaler, skoler, barnehager og helsestasjoner og holdningsarbeid rettet mot foreldre og fagpersonell. Bibliotekene etablerer relasjoner og samarbeid med andre samfunnsinstitusjoner og organisasjoner. Dette er en betydningsfull del av bibliotekenes virksomhet.

Bibliotekenes formidling, undersøkelse fra 2000

I forbindelse med evaluering av et formidlingsprosjekt av ny, norsk skjønnlitteratur i folkebibliotek, gjennomførte Norsk kulturråd i år 2000 en spørreundersøkelse om formidling av kulturfondbøkene i folkebibliotekene. Hensikten var å finne ut hvordan bøkene fra innkjøpsordningene møter et publikum, og å kartlegge hvilke behov bibliotekarene så for forbedringer, slik at en kunne planlegge nye tiltak.

Undersøkelsen viste liten begeistring for kulturfondbøkene i bibliotekene. Det generelle inntrykket var at det var for liten entusiasme og liten tid til oppdatering av ny skjønnlitteratur. Det ble påpekt at veien fra Kulturrådet til lånerne er altfor lang. Mange sa at brukerne var lite interessert i bøkene, og at de derfor var lite motiverte til å prioritere formidling. «Vi føler at vi verken har

Mer enn 50 % av befolkningen oppgir at de bruker sitt lokale bibliotek. Gjennom folkebibliotekene når altså kulturfondbøkene halvparten av alle som bor i Norge.

tid, plass eller kompetanse til å formidle mye av denne skjønnlitteraturen. Det er deprimerende å kassere uleste kulturfondbøker etter 5-6 år.» Oversiktsinformasjon på nettet ble etterlyst. Det var ønskelig med bred informasjon om enkelttitler som motvekt mot ensrettinga i media.

Flere bibliotek hadde bokmøter, bokfrokoster, eller de mer uformelt pratet med hverandre om de nye bøkene. Ett bibliotek nevner at de ikke prioriterer å sette seg inn i kulturfondbøkene, for de kommer likevel, og at en derfor ikke trenger å ta stilling til innkjøp. Følgende svar var dekkende for svært mange: «Kulturfondbøkene legges fram på et kontor for interesserte.»

Når de ble spurt om hvordan de formidlet denne litteraturen til publikum, svarte 79 % at de plasserte bøkene på en hylle eller stativ for nye kulturfondbøker eller sammen med andre nye bøker, og at det ikke ble gjort mer for å presentere disse. 14 % hadde arrangement, der de bl.a. presenterte årets nye norske bøker.

Blant de metoder bibliotekarene hadde for å skaffe seg informasjon om bøkene, var bokanmeldelser og egen lesning de viktigste kildene. Videre ble det sagt at: «Forlagsinformasjonen er ikke til å stole på. Ifølge forlagene er alle bøkene helt fantastiske. Det er de ikke.»

Hva er gjort etter år 2000?

Etter denne undersøkelsen har både Norsk

kulturråd og ABM-utvikling arrangert konferanser og igangsatt flere prosjekter med mål om å bedre kunnskapen om og formidlingen av innkjøpsordningene i folkebibliotekene.

Et eksempel her er informasjonsprosjektet «Nyhetsbrev» i samarbeid med Norsk bibliotekforening og Den norske Forfatterforening. Et annet er prosjektet «Teori og praksis, formidling i folkebibliotek», som undersøker holdning til formidling blant bibliotekansatte. Det er også igangsatt prosjekter som direkte styrker formidlingen av innkjøpsordningene som de digitale prosjektene Ønskebok og Litteratursiden.no.

Sakprosaordningen

I forbindelse med aksjonen for utvidelse av innkjøpsordningene til å omfatte sakprosa, fikk NFF gjort en undersøkelse som viste at veldig mange små folkebibliotek landet rundt mente at de ikke hadde råd til å kjøpe inn faglitteratur. «Det var ikkje pengar til å kjøpe inn så mykje utanom kulturfond og lydbøker i 2004», var den klare meldingen fra Granvin folkeboksamling.

Det var behov for tiltak for å få faglitteraturen ut til folket, og ingen annen ordning ville fungere bedre enn et statlig innkjøp av sakprosa til landets bibliotek. 66 % av alle som bruker folkebibliotek, oppgir at de bruker biblioteket som arena for egen læring. En kan si at folkebiblioteket er den uformelle adgangen den enkelte innbygger har til å lære noe nytt, og det fungerer også som en brobygger til det formelle utdanningssystemet.

For folkebibliotekene er resultatet av denne nye innkjøpsordningen at de kan tilby mer aktuell faglitteratur. Dette er særlig synlig i små og mellomstore bibliotek. Samtidig er det klart at

bibliotekene kunne ønske et bredere utvalg titler i prosaordningen. Men sakprosaordningen er særdeles viktig for folkebibliotekene, og må også formidles på lik linje med skjønnlitteratur.

Formidling til barn og unge

«Det er behov for ein samla gjennomgang av litteraturformidlinga til born og ungdom. I ei tid der marknadstilpassa underholdning dominerer kulturtilbodet er det nødvendig å stimulera alt arbeid som bidrar til kunstnarleg fordjupning og ei brei estetisk danning. Det er viktig å finna fram

En kan si at folkebiblioteket er den uformelle adgangen den enkelte innbygger har til å lære noe nytt, og det fungerer også som en brobygger til det formelle utdanningssystemet.

til modellar for litteraturformidling som er gode og kan ha langtidseffekt. Me må skapa interesse for, og gi djupare innsikt i eit breitt spektrum av kvalitetslitteratur.» (St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skulesekk for framtida*)

Norske folkebibliotek har lang tradisjon for å utvikle gode tjenester for barn og ungdom og formidle den rikdommen som ligger i møtet mellom tekst og leser.

Bibliotekene er lokale kultursenter og har kunnskap både om ny og aktuell litteratur, formidling og leseglede. Om vi vil bedre lesekulturen på lang sikt, er det nødvendig også å styrke bibliotekene, som har innsikt og erfaring på området, og som har vist evne og vilje til å arbeide målrettet for å øke leseglede og leseferdigheter blant barn og unge.

All leseforskning tilsier at et rikt utvalg av bøker

kombinert med offensive formidlingsprogram øker både leselyst og leseevne blant barn og unge. Nyere undersøkelser viser at mange barn og unge leser dårlig, og at de leser færre bøker enn bare for noen år siden.

En viktig erfaring er «Troll i Ord»-prosjektet i Stavanger, der det ble distribuert egne sett med ny skjønnlitteratur til alle skolene via innkjøpsordningen. Bokpakkene styrket uten tvil skolebibliotekenes ofte beskjedne samlinger. Men resultatene viste at elevene ikke fikk tilstrekkelig veiledning i valg av litteratur, og at lærernes engasjement og formidlingsevne var langt viktigere enn antall bøker i skolebiblioteket. Prosjektet viste at det bør legges større vekt på litteraturformidling i lærerutdanningen. Det ville være et særdeles viktig tiltak for å bedre leselyst og leseferdighet hos barn og unge, og som tiltak for å videreføre god lesekultur til voksen alder.

Samarbeidet mellom folkebibliotek og skolen må styrkes for at skolen skal kunne tilby den enkelte elev det vedkommende trenger for å bli en god leser.

«Barn og unge har behov for eit breitt spekter av medium i biblioteket og kompetent og inspirerende rettleiing i og formidling av media. Både folkebiblioteket og skulebiblioteket er særleg relevant i samband med arbeid for å styrkje lesing og leselyst. Biblioteket gjev tilgjenge til eit breitt litteraturtilfang og har også tilrettelagt litteratur for dei som treng det. Å skape eit slik tilbod krev bibliotekarar med god kunnskap om barne- og ungdomsbibliotekararbeid, litteratur og formidling.» (St.meld. nr 23 (2008–2009); Bibliotek).

Mellom boka og leseren

Bibliotekene er ikke bare mottakere av statens

innkjøpsordningen. De har også en plikt til å formidle denne litteraturen til et bredt publikum. Dersom disse bøkene skal finne sine lesere, må leserne få vite om deres eksistens. Her har bibliotekene en viktig oppgave, slik at innkjøpsordningene virkelig skal nå ut til alle landets innbyggere. Bibliotekene skal altså være et sted der folk ikke bare får det de ønsker, men også får muligheter til

Å prate bøkene ut av bokhyllene kan få liv i den mest beskjedne kulturfondbok.

å oppdage det de ikke visste om på forhånd. Det er bibliotekarenes store utfordring å sikre at bøkene når fram til brukerne, og at de blir lest over en lengre periode enn det året de utkommer første gang.

Innkjøpsordningene er et viktig supplement og har innflytelse på hvordan bibliotekene disponerer mediebudsjettene sine. Litteratur er i større og

større grad ferskvare. Bibliotekene går mer bort fra prinsippet om å kjøpe etter en plan for samlingsforvaltning. «Just in case» har blitt til «Just in time» og blir styrt etter etterspørselen. Publikum spør etter det som blir omtalt i media, og venter at det skal være tilgjengelig på biblioteket neste dag. Selektive innkjøpsordninger kan vanskelig levere det nye og aktuelle, her må en satse på kvalitet og innhold som står seg over tid.

Bibliotekene er de eneste offentlige institusjoner som har litteraturformidling som kjerneoppgave. Denne oppgaven blir ikke mindre i årene framover. Både nettbasert formidling og ulike kunnskaps- og kulturopplevelser i møtet mellom

boka og leseren vil bli viktig for folkebibliotekene framover. Vår erfaring fra formidlingsprosjekter er at intet er umulig for den engasjerte formidler. Å prate bøkene ut av bokhyllene kan få liv i den mest beskjedne kulturfondbok. Men det kreves kunnskap og vilje til å prioritere formidling av hele bredden av litteratur. Prosjektet «Teori og praksis» viste også at «å matche bok og leser krever kunnskap om både leser og litteratur.»

Mange bibliotek arbeider systematisk med å formidle kunnskap om litteratur mellom de ansatte. Det er ikke mulig for en enkelt bibliotekar å ha oversikt og selv ha lest alt hva biblioteket rommer. Det forventes at de ansatte har kunnskap

ABM-utvikling har møteplasser for kunnskaps- og kulturformidling som et av innsatsområdene i sin strategiske plan 2009–2014. Det er et mål at publikum skal møte en vitalisert formidling i bibliotekene, med utfordrende dialoger i fysiske og digitale rom. Et av tiltakene er å videreutvikle den fysiske og digitale møteplassen for opplevelse og læring.

og kan formidle bøker utenom bestselgerlistene, og at de har et repertoar av bokkunnskap utover de preferanser en selv har som leser.

Skal bibliotekenes lykkes med å gi brukerne det de ikke visste de ville ha, kreves det innsats både når det gjelder bokkunnskap, og at bibliotekaren tør å by litt på seg selv. Personlig formidling må til.

Stortingsmeldinga har fokus på formidling

I *St.melding nr 23 (2008–2009); Bibliotek* står blant annet følgende om formidling i folkebibliotekene: «Folkebiblioteket er ein viktig, kollektiv kultur- og litteraturformidlingsaktør og -arena for alle. Folkebiblioteket representerer eit lågterskeltilbod på kulturmarknaden, og profilerer det allmennkulturelle, danninga, det demokratiske og det kunnskapsbyggjande i si verksemd.»

«Ei av hovudoppgåvene til folkebiblioteka er å vere ein attraktiv arena for litteratur- og kulturformidling og eit viktig oppdrag er å gje tilgjenge til eit mangfald av skjønn- og faglitteratur. Biblioteka tilbyr både eldre litteratur og samtidslitteratur, og har eit særleg kulturpolitisk ansvar for å

arbeide målretta for å auke leseinteresse og lese-dugleik blant barn og unge.» (*Stortingsmelding nr. 23 (2008–2009); Bibliotek*)

ABM-utvikling har møteplasser for kunnskaps- og kulturformidling som et av innsatsområdene i sin strategiske plan 2009–2014. Det er et mål at publikum skal møte en vitalisert formidling i bibliotekene, med utfordrende dialoger i fysiske og digitale rom. Et av tiltakene er å videreutvikle den fysiske og digitale møteplassen for opplevelse og læring.

Det er lenge siden det har vært satt fokus på bredden av bibliotekenes litteraturformidling, men nå har vi fått en stortingsmelding som vektlegger bibliotekenes formidling, og ABM-utvikling utreder et program for litteraturformidling. Det er viktig at bibliotekene er opptatt av sin rolle som formidler av litteratur, av betydningen av kompetanse, kvalitet og fornyelse. En ting er å motta bøker fra innkjøpsordningene. Men det skal tilrettelegges for gjenfinning, brukerne skal veiledes, en skal skape møteplasser for folk og litteratur og spre kunnskap om litteratur.

Bibliotekene er Norges største litteraturhus. De er ikke oppbevaringssted for statlig innkjøpte bøker, men aktive kulturarenaer med litteratur og aktuelle samfunnsprospørsmål på dagsordenen. Og med et mål om at alle bøker skal finne sine lesere!

Litteratur

- Saabye Christensen: Rapport fra seminaret Litteraturen i samfunnet. Oslo 16.10.2003
- *St.meld. nr. 8 (2007–2008) Kulturell skulesekk for framtida*
- Sluttrapport «Troll i Ord»
- *Stortingsmelding nr. 23 (2008–2009), Bibliotek*

DIGITAL FORMIDLING

www.ønskebok.no – en helt ny måte å finne bøker på

EVA HAGA ROGNEFLÅTEN, RÅDGIVER, ABM-UTVIKLING

Hva er et bibliotek? For meg er bibliotekene skattkamre – fulle av historier som bare venter på lesere. For bibliotekarer er idealet «rett bok til rett person til rett tid»! En umulig oppgave, sier du? Ja, hvordan har vi formidlet skattene våre fram til nå nylig? Vi har katalogisert og klassifisert etter alle kunstens regler, men har vi egentlig nådd fram til alle dem som ikke riktig vet hvilken forfatter de er ute etter, eller har noen favorittsjanger? Og hva med alle de nye historiene som ingen har fått med seg ennå? Og dersom du er synshemmet – hva da?

Har du en god bok til meg?

Tenk deg at du skal ut på en shoppingtur. Du har en liste med tre ting på, du finner dem, betaler og går hjem igjen. Eller sprader du rundt, går i ulike butikker og ender opp med noe helt annet enn det du tenkte på i utgangspunktet? 75 % av oss shopper faktisk på impuls. Når vi skal kjøpe (eller låne) bøker, ser vi kanskje boka på lang avstand og blir fristet av omslaget på et utstillingsstativ, vi går langs bokhyllene, kanskje vi tar ut en bok og leser på baksideteksten, kanskje vi også blar i boka og prøver ut noen linjer her og der. Men hva om du er synshemmet? Det største problemet for synshemmede er jo nettopp at de ikke kan finne bøkene på denne måten. Å få synsimpulser fra

boka er umulig; ikke noe omslag kan sees, ikke noen baksidetekst leses, eller noen som helst sjanse til å lese litt tilfeldig i boka. I stedet for alt dette har det tradisjonelt vært gitt et sammendrag av historiene for de synshemmede. Sammendrag hjelper folk å velge «trygge» bøker; og enda verre – i noen tilfeller vet du hva som kommer til å skje, før du har lest boka! Så da blir det ingen overraskelser, ingen oppdagelser, ingen eventyr, bare et trygt og godt stykke litteratur ... For mange er det nettopp dette de er ute etter – noe som er forventet, nydelig og trygt. Men det er ikke hva de seende får presentert. De får velge nydelige, trygge bøker – men får også sjansen til å velge noe mer utfordrende (på alle måter). Folk som bruker

blindeskrift eller lydbøker, kommer i alle farger og fasonger – på samme måte som seende. De har den samme retten til å bli utfordret i sin lesing som andre – og selv ha kontroll over hva de vil lese. Og fri og bevare meg om du skulle være blind og lesbisk, hvordan skal du kunne velge en bok som de seende fritt kan velge ...?

Så la oss stoppe litt ved hva det er som får deg til å velge akkurat denne boka. Leser du for eksempel krim fordi du liker det nitide politiarbeidet, de herlige grusomme detaljene, den kriminaltekniske biten eller rett og slett oppdraget? Og hvis det er oppdraget du liker best, og det at alle trådene blir nøstet så fint opp til slutt – kan det da tenkes at du kan like andre bøker med samme type handlingsmønster? Men hvordan finner du disse?

Kommer du på biblioteket og vet akkurat hvilken bok du er ute etter, er det ikke noe problem – da har vi katalogen og kan gå direkte på for eksempel forfatter, tittel eller sjanger. Men mange vet ikke helt hva de er ute etter – hva med dem som kommer med ønsker om «en morsom bok, men som også utfordrer meg»? Eller «jeg ønsker meg en bok der hovedpersonen likner meg, dvs. er av afrikansk avstamning og er under 25 år»?

Vi har satset på nyere skjønnlitteratur på norsk (fra 2001 og framover). Det betyr bl.a. at grunnmuren i Ønskebok er kulturfondbøker. Staten bruker mange penger på en nasjonal litteraturproduksjon, og her har vi fått en formidlingskanal som har vært savnet lenge.

Whichbook har svaret

I 2002 var jeg på en barnebibliotekarkonferanse på Island – og der så jeg lyset! Formidlingsfyrverkeriet Rachel Van Riel fra firmaet «Opening the book» hadde så mange flotte tanker om hvordan man kunne kople alle disse fantastiske historiene, som bare venter på bibliotekenes hyller, sammen med aktuelle lesere. «There is a reader for every book,» sa hun. Jeg fikk en slik følelse jeg tenker meg tilhørerne hadde da de hørte Martin Luther Kings tale «I have a dream». Rachel snakket om www.whichbook.net. På [whichbook.net](http://www.whichbook.net) er det ikke måte på hva du kan søke på og kombinere av søkekriterier for å få opp akkurat «din» bok. Grunntanken om at «There is a reader for every

www.onskebok.no

- Litteraturformidlingsprosjekt i regi av ABM-utvikling 2005–2009.
- Ca. 60 spesialskolerte bibliotekarer fra hele landet legger inn bøker i basen.
- Redaksjonen består av 10 litteraturformidlere med lang erfaring fra folkebibliotek og arbeid med tekstproduksjon.
- Skal driftes av Aust-Agder bibliotek- og kulturformidling fra 2009.

book – it may not be you – but there is another reader who will like what you don't» skinner igjennom hele veien. Her er det ingenting som er rett eller galt, men bare dine egne ønsker og kombinasjoner som teller; etter at du har bestemt deg for kriterier, får du tips om mange bøker helt i tråd med ønskene dine – vær så god! Og som om ikke det var nok, er det en snedig lenke direkte til biblioteket ditt når du finner «boka di». Utrolig. Så jeg tenkte at nå – NÅ – hadde vi en gyllen

sjanse til å gjøre noe stort, nytt og spennende for litteraturformidlingen i Norge.

Jeg kom altså hjem fra Island med stjerner i øynene, men i første omgang klarte jeg ikke å overbevise noen om å finansiere dette store prosjektet. Men etter at Rachel hadde presentert Whichbook på bokmessen i Göteborg og Åse Kristine Tveit på Høgskolen i Oslo (HiO/JBI) og Mari Finess fra Norsk kulturråd (NK) hadde hørt henne der, inviterte de henne til Oslo. Så begynte

Ønskebok er:

- Latterlig enkelt å bruke
- Hurtig
- Dyp og presis
- Unik
- Gir pirrende mange treffmuligheter

snøballen å rulle. Nå hadde ikke bare jeg, men ca. 40 bibliotekarer landet rundt hørt denne fantastiske damens formidlingsevne og nye tanker om hvordan man formidler på en måte som setter leseren i sentrum, såkalt leserentrert litteraturformidling. I 2005 fikk ABM-utvikling på plass finansieringen ved hjelp av Norsk kulturråd. Så kunne moroa begynne.

Stordugnad

ABM-utvikling har skolert ca. 60 biblioteksatte som etter hvert har fått gleden av å kalle seg ønskeboklesere. Det er en møysommelig prosess; alle skulle gjennom minst syv øvelsesbøker. Vi hadde to benchmarkbøker på hver dagssamling som vi gjennomgikk utførlig. Benchmarkbøker er bøker som setter standarden på hvor skaleringene skal ligge, og som vi måler de neste bøkene

opp mot, slik at du kjenner igjen konseptet. Etter endt opplæring blir ønskebokleserne «godkjente» og får tilgang til administrasjonssidene og legger bøkene de har lest ut på nettet. For hver bok skal ønskebokleserne skalere den i 12 kategorier, de skal plukke ut et utdrag av boka som er typisk, og som gir en «smak» av den. I tillegg skal de skrive en kort leserkommentar, der de setter leseren inn i hva boka handler om, og skriver om sin egen leseropplevelse. Det kan se lett ut å skrive en slik kommentar, men det er en stor jobb å være så kort, presis og gi en personlig leseropplevelse på kun 350 tegn! Dette er en krevende opplæring, og vi må ha engasjerte ønskeboklesere med stor bokkunnskap – for til slutt skal de gi deg opp til tre paralleller som gir deg en følelse av hva slags stemning boka gir deg. Siden Ønskebok er et lese-lystverktøy, så gir vi deg minst to skjønnlitterære paralleller, mens den tredje parallellen kan være noe annet. For eksempel har vi sanger av DeLillo som tredje parallell for Erlend Loes bok *Naiv. Super.*

Fra Whichbook til Ønskebok

Mens kull 1 var under opplæring, skulle vi transformere Whichbook-konseptet til noe som kunne fungere i Norge. Det var også en møysommelig

Både Whichbook og Ønskebok er universelt utformet. Vi har en ren tekstversjon som synshemmede kan benytte seg av. Og det er svært viktig for oss at dette ikke skal være en miniutgave, men at hele konseptet er tilgjengelig for alle.

F. BONDVIJK
KARAKTER

AAGE STORM BORCHGREVINK

ARKIVENE

Aage Storm Borchgrevink **Folkevandringar**

Aage Storm Borchgrevink **Folkvandringar**

SOLUM

jobb. Det kan synes som om vi bare har oversatt konseptet fra engelsk uten noen egne formeninger, men jeg kan forsikre om at vi har hatt heftige diskusjoner om hvert ord på skalaen og de ulike søkbare kategoriene! Vi har søkt hjelp både hos Språkrådet og hos for eksempel LLH og Afrikan Youth. Dette for å sikre oss at Ønskebok ikke blir oppfattet som støtende eller rasistisk. Whichbook har for eksempel en kategori som heter «rase», noe vi hadde problemer med å ta inn i det norske konseptet i starten. Derfor spurte vi Afrikan Youth om råd. Vi var usikre på om denne kategorien i det hele tatt skulle være med, men siden Afrikan Youth mente at dette var en god idé, så beholdt vi den. Derfor kan du nå søke på type hovedperson du ønsker å lese om; under etnisk opphav kan du velge mellom afrikansk, asiatisk, blandet eller europeisk opphav. Du kan også velge andre folkegrupper (for eksempel urfolk) eller fantasifigur.

Målgruppe og universell utforming

Vi startet ut med en målgruppe på 11–16-åringer, men etter kort tid ble det tydelig at dette var altfor sofistikert for 11-åringer. Vi kom derfor fram til at ungdomsskole og oppover, gjerne med hovedtyngde på litteratur for elever på videregående skole, ville være det beste.

Vi har satsset på nyere skjønnlitteratur på norsk (fra 2001 og framover). Det betyr bl.a. at grunnmuren i Ønskebok er kulturfondbøker. Staten bruker mange penger på en nasjonal litteraturproduksjon, og her har vi fått en formidlingskanal som har vært savnet lenge.

Vi satsset også på å ha hele konseptet både på bokmål og nynorsk, det betyr at du på hver side

har full kontroll på hvilket språk du foretrekker. Alt er på det språket du velger, bortsett fra utdraget fra bøkene, som selvfølgelig siteres på den målformen forfatteren har skrevet på. Vi var også innom samisk, men det er dessverre ikke nok bøker på samisk til at dette konseptet kan fungere (det må minst være 600 bøker for målgruppa). Men på et senere stadium kan vi selvfølgelig ta inn samisk også.

Både Whichbook og Ønskebok er universelt utformet. Vi har en ren tekstversjon og leseweb som synshemmede kan benytte seg av. Og det er svært viktig for oss at dette ikke skal være en minitgave, men at hele konseptet er tilgjengelig for alle.

Ønskebok – prosjektet som gjorde en forskjell

Men har så Ønskebok gjort en forskjell for ulike brukergrupper? Jeg velger å avrunde med utsagn fra tre brukere, som jeg mener viser vår suksess:

- Jeg tenker på meg selv som en storleser, og mente vel at jeg hadde lest «alt». Men så oppdaget jeg Ønskebok, og nå har jeg 17 bøker på venteliste på Deichman. (Blind mann)
- Jeg er homofil, og Ønskebok får meg til å føle meg inkludert og trygg. Jeg kan nå finne bøker med homofile hovedpersoner – og jeg elsker det.
- Utlånet av barne- og ungdomsbøker fra Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB) gikk opp med 47 % fra 2007 til 2008, noe de mener i stor grad skyldes Ønskebok.

Veien videre

Ønskebok er som ånden i lampen – klar til å oppfylle dine ønsker! Da vi lanserte Ønskebok i

september 2007, hadde vi omkring 600 bøker i basen – akkurat nok til at vi fikk det til å spille. Nå når vi overlater Ønskebok til en driftsorganisasjon, er antall søkbare bøker i basen kommet opp i omtrent det dobbelte. Dette gir bedre og sikrere treff, og gir brukerne flere morsomme kombinasjoner. ABM-utvikling er stolte av at vi i løpet av prosjektperioden 2005–2009 har klart å skolere ca. 60 bibliotekarer landet over og har fått Ønskebok opp og stå. Nå skal prosjektet over i driftsfase, så nå overlater vi roret til Aust-Agder bibliotek- og kulturformidling. Jeg går av som prosjektleder og ønsker Mari Senumstad Hauge lykke til som ny leder av Ønskebok.

Ønskebok har 5 mål:

- Nå målgruppa unge lesere med gode leseropplevelser
- Vise fram bibliotekarenes store bokkunnskap
- Vise fram bibliotekenes bokbestand
- Kompetanseheving for bibliotekansatte
- Promotere kulturfondbøker

LITTERATURSIDEN.NO

– en inspirasjonskilde til økt lesing
av kulturfondbøker

HILDE KRISTIN LJØDAL, SENIORRÅDGIVER, ABM-UTVIKLING

«Finn likesinnede. Finn bokelskere. Finn lesere. Finn bøkene dine. Les om dem. Om forfatterne. Diskuter bøkene. Engasjer deg. Les bøkene. Les flere bøker. Du kan aldri få nok. Du blir hekta. Du blir rikere og rikere... Et rikt liv – ingen renter – ingen avdrag; kun berikelse. Lån enda flere bøker. Spre bøker.»

Om Litteratursiden.no, Doris Amland, Halogen, 2007

Innledning

Blant bibliotekenes kjerneeffekter er lesing. Dette er en aktivitet som har betydning på flere områder. Ikke bare en betydning sett fra et utdanningssynspunkt når vi leser for å lære. Det har også betydning for dannelse. Vi lærer noe mens vi leser. Dette er nyttige argumenter som lett kan forsvares, men det finnes også andre effekter, nemlig at lesing gir glede. Derfor må leselest og leseglede bli bibliotekenes sterke ledetråder for å utvikle og markedsføre litteraturformidlingen framover, og bibliotekene har mange skatter å ta av – en av dem er kulturfondbøkene.

I 2008 startet ABM-utvikling arbeidet med et program for litteraturformidling i folkebibliote-

kene med utgangspunkt i et forslag fra Bibliotekreform 2014. Programmet skal dekke satsinger rettet både mot barn, unge og voksne og skal føre til en ytterligere satsing og inspirasjon til litteraturformidling i bibliotekene. En bredere og mer offensiv formidling av bøker innkjøpt gjennom innkjøpsordningene som administreres av Norsk kulturråd er også planlagt. I programmet vil den digitale tjenesten Litteratursiden.no være et av de sentrale tiltakene for å styrke formidlingen av bibliotekenes samlinger både lokalt og nasjonalt. Program for litteraturformidling vil omfatte ulike elementer, men med samme mål: Å skape leselest og leseglede og utveksle informasjon om litteratur og litteraturkompetanse og dermed bidra til at alle

kan få gode litteraturtilbud gjennom bibliotekenes virksomhet.

Formålet med Litteratursiden.no

ABM-utvikling ønsket på bakgrunn av uttalte behov og klare ønsker fra ulike hold innenfor biblioteksektoren og fra andre litterære organisasjoner, å utvikle og etablere en framtidrettet, digital tjeneste for litteraturformidling og litteraturkunnskap basert på bibliotekenes samlinger og bibliotekarenes litteraturkompetanse. I første fase med utgangspunkt i skjønnlitteratur for voksne.

Litteratursiden.no skal inspirere, skape leselest og leseglede og bidra til opplevelse av skjønnlitteratur på nye og utradisjonelle måter for alle litteraturinteresserte. Tjenesten skal være en arena for å prøve ut nye metoder, blant annet ved å ta i bruk sosiale teknologier og digitale løsninger på brukernes premisser. Brukerne skal aktivt inviteres inn for å skape en felles interaktiv og dynamisk litteraturformidlingstjeneste.

Inspirasjonen til Litteratursiden.no er hentet fra den danske Litteratursiden.dk (<http://www.litteratursiden.dk/>) som i mars 2009 ble relansert i en ny versjon under mottoet Litteratursiden.2.0. Brukerne er blitt mer involvert til å skape innhold på siden.

På Litteratursiden.2.0 kan brukerne bedømme bøker, skrive anbefalinger, føye til bøker på sine virtuelle bokhyller, få lesevenner eller opprette lister med bøker til inspirasjon for andre brukere. Litteratursiden.dk er en suksesshistorie og fungerer som folkebibliotekenes viktigste treffsted for anbefalinger av litteratur i Danmark.

Utviklingen av den norske litteratursiden forutsetter et nettverk av samarbeidende bibliotek på nasjonalt plan. Det krever markedsføring og for-

Formålet med Litteratursiden.no er å samle ressursene som allerede finnes spredt omkring i norske folke- og fylkesbibliotek, til en aktuell, engasjerende, offensiv og leken tjeneste, som skal speile hvilket skattkammer av litteratur og litteraturkunnskap bibliotekene inneholder.

ankring i biblioteksektoren for å skape et eierskap til tjenesten. Formålet med Litteratursiden.no er å samle ressursene som allerede finnes spredt omkring i norske folke- og fylkesbibliotek, til en aktuell, engasjerende, offensiv og leken tjeneste, som skal speile hvilket skattkammer av litteratur og litteraturkunnskap bibliotekene inneholder. Det dreier som alt fra smale romaner til hele forfatterskap, ny og eldre litteratur. Alt fra klassisk og eksperimentell litteratur til poesi og fantasi. Alle bibliotekene, representert ved ulike bibliotekansatte, skal kunne anbefale litteratur ut fra egne, lokale biblioteksamlinger. Samtidig skal brukerne av tjenesten for eksempel kunne delta i lesesirkler på Litteratursiden, og selv anbefale bøker og kommentere. Det kan legges opp blogger, wikier, konkurranser og kåringer og «funology». Det skal være morsomt å bruke Litteratursiden.no, og du skal kunne skape og dele denne gleden med andre. Dette skal ikke være en tjeneste for rangering av «10-på-topp-litteratur». Brukerne skal i stedet finne anbefalinger og tips om skjønnlitteratur som ofte kommer i skyggen av bestselgerne. På Litteratursiden.no skal du kunne komme over det uventende, det du i utgangspunktet ikke visste at du ønsket, eller visste at du hadde behov for å

Synliggjøring av norske forfattere og norsk litteratur og språk på begge målformer er kulturpolitisk viktig. Den norske litteraturen trenger enda flere lesere.

finne. Serendipity – den uventede og uoppdagede litteraturen blir et viktig moment for å skape en spennende litteraturformidlingstjeneste.

Hvorfor trenger vi Litteratursiden.no?

Mange argumenter taler for at et nasjonalt samarbeid og et felles løft for litteraturformidling ikke bare er viktig i det daglige arbeidet i det fysiske biblioteket, men det er sentralt for å kunne møte brukernes behov der de er til enhver tid, ved bruk av digital litteraturformidling. Litteratursiden.no vil styrke litteraturformidlingen og litteraturkunnskapen og skape en «vinn-vinn-situasjon» for leserne, formidlerne, bibliotekarene, bibliotekene, forfatterne og alle som er interessert i litteratur og kultur.

Litteratursiden.no vil heve kvaliteten og gi en bedre struktur på presentasjonen av det mangfoldige innholdet som finnes i bibliotekene. Det kan arbeides mer systematisk og målrettet med nettformidling av litteratur og litteraturkunnskap. Struktur på innhold og tilbud er nå mer eller mindre tilfeldig alt etter lokale forhold, kompetanse og ressurser i det enkelte bibliotek. Mange bibliotek har i dag knapt ressurser til å opprette eller oppdatere et eget nettsted, langt mindre ressurser til digital litteraturformidling. Bidrag nasjonalt fra de ulike bibliotekene vil også styrke det lokale biblioteket. Et samarbeid kan bidra til bedre ressursutnyttelser på mange plan, både når

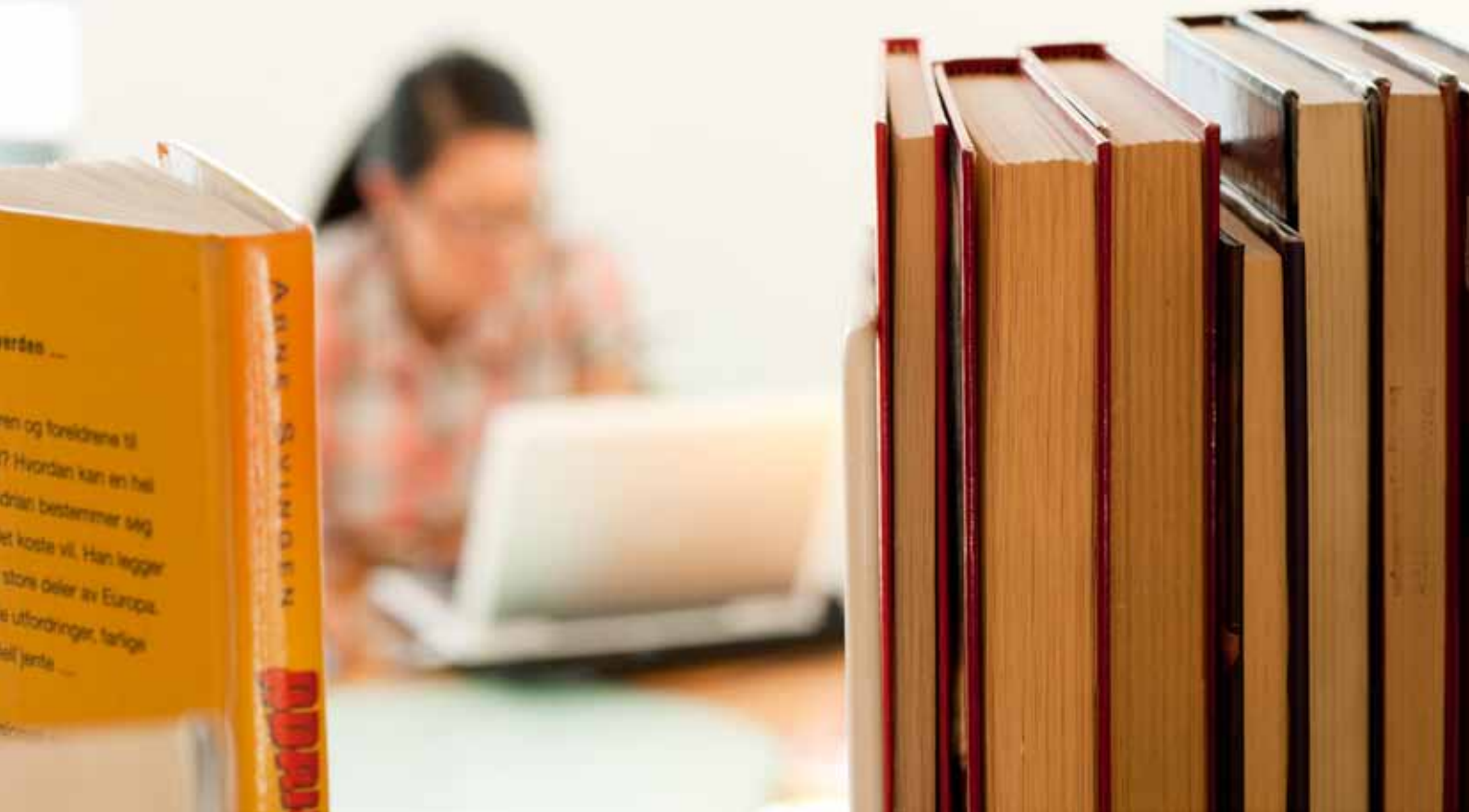
det gjelder arbeidsfordeling og utnyttelse av felles litteraturkompetanse.

Brukeren – leseren – vil få et bedre litteraturtilbud uavhengig av geografisk tilhørighet og tid på døgnet. Leseglade vil finne hverandre ved hjelp av de sosiale teknologiene som Litteratursiden.no gir rom for. Kravet om aktualitet, kvalitet, allsidighet og hyppig oppdatering på litteraturfeltet vil kunne tilfredsstilles gjennom Litteratursiden.no.

Litteratursiden.no som verktøy for formidling av kulturfondbøker

Litteratursiden.no vil bli et viktig verktøy for å kunne formidle bøker som blir utgitt gjennom innkjøpsordningene. Formidling av kulturfondbøker var en av flere viktige grunner for å starte prosjektet. I første fase er tjenesten tenkt som et tilbud for formidling av skjønnlitterære kulturfondbøker for voksne. På sikt må Litteratursiden vurdere en utvidelse til også å bli en formidlingskanal for sakprosabøker. Litteratursiden.no må utvikles slik at den er åpen og fleksibel for å kunne tilpasse seg nye ordninger uavhengig av medietyper og ulike formater, for eksempel kulturfondbøker i e-bokformat. I tillegg skal den inkludere tiltak som allerede er igangsatt og som er vellykket i et formidlingsperspektiv, blant annet de årlige «Bokgildene» som gjennomføres i samarbeid med Norsk kulturråd og flere av fylkesbibliotekene. I 2008 ble prosjektet med elektro-

Bestselgere har allerede sine markedsførings- og distribusjonskanaler. Litteratursiden.no skal være en motvekt til «10-på-topp-listene» [...]

niske nyhetsbrev med anbefalinger av 50 utvalgte boktitler utgitt via innkjøpsordningen avsluttet. Dette var et samarbeid mellom Den norske forfatterforening (DnF), Norsk bibliotekforening (NBF) og ABM-utvikling. Erfaringene fra utsendelse av nyhetsbrevene er at ordningen var nyttig og traff sitt publikum. Nyhetsbrevene kan videreføres til Litteratusiden.no. i en eller annen form.

Bestselgere har allerede sine markedsførings- og distribusjonskanaler. Litteratusiden.no skal være en motvekt til «10-på-topp-listene». Litteratusiden.no kan bidra til å vise frem de skjulte skattene, perlene, eksperimentene og de nye debutantene som kulturfondbøkene ofte

representerer. Tjenesten skal også være en kanal for å formidle den såkalte smale litteraturen. Litteratusiden.no vil være en viktig støttespiller for å øke tilgjengeligheten til kulturfondbøkene, og bidra til å fjerne stemplet om at kulturfondbøker ikke leses, men støver ned i bokhyllene. Mottoet bør heller bli at kulturfondbøkene gir økt lese lyst og lese glede.

Prosjektet Litteratusiden.no er tenkt gjennomført i en 5-årsperiode. ABM-utvikling lyste ut prosjektmidler, og prosjektet ble tildelt Stavanger bibliotek, Sølvberget i 2008.

SAKPROSA

– hyllefyll eller levende litteratur?

ELISABETH SVÅNÅ, BIBLIOTEKAR, DEICHMANSKE BIBLIOTEK

Hvorfor er det ventelister på *Fars krig*, mens *Adolf Hoel* står og støver på hylla?

En bok med tittelen *Damsleth* står urørt, mens boken med en så lite pregnant tittel som *Se oss* har lang reserveringskø. Hvorfor? Alle bøkene handler om mennesker som har utmerket seg ved å gjøre kontroversielle ting, de tar opp interessante og aktuelle tema. Er ventelistebøkene så mye bedre enn de andre? På ingen måte. Forskjellen ligger i formidlingen.

Kulturrådets innkjøpsordning for ny norsk sakprosa har fra 2009 blitt en permanent ordning etter en prøveperiode på tre år. I 2009 har også bevilgningene økt fra 10 mill. til 14 mill., noe som gir rom for innkjøp av en god del flere titler enn i fjor. Rådet har hittil i år kjøpt inn fem nye sakprosa-titler, og vi kan forvente at det kommer ytterligere ca. 60 titler i løpet av året.

Sakprosaavtalen som ble ferdigstilt i slutten av mars i år, har som uttalt formål «å stimulere til skrivning, utgivelse, spredning og lesning av ny norsk sakprosa. Bøkene som kjøpes inn, stilles til rådighet for leserne gjennom utlån i norske folkebibliotek».

Ordningen er i utgangspunktet et gode for

bibliotekene. Bibliotekene får bøkene gratis, slik at vi kan bruke våre budsjettmidler på andre anskaffelser. Den gir oss også en trygghet for at de bøkene vi får, er noe av det beste som utgis innen sakprosajangeren. Litteraturen er lest og utvalgt av kompetente og erfarne lesere i vurderingsutvalget etter de kriterier og rammer som er nedfelt i avtalen.

Det har vært en jevn økning i påmeldte titler, og utvalget som foretar innkjøpene, har en formidabel oppgave med å vurdere bøkene. Det er ikke til å unngå at det iblant foretas feilkjøp. Noen titler burde kanskje ikke blitt innkjøpt, andre igjen kunne forsvart en plass i bunken, men ble likevel ikke tatt inn. Med tanke på den store arbeids-

mengden og den forholdsvis korte tiden utvalget har til vurderingen, må vi finne oss i at det kan oppstå uenigheter om vurderingene og valgene.

En «vanlig» leser vil sikkert finne en del av bøkene både for spesielle og muligens for sære, og det er ikke sikkert at alle disse bøkene ville blitt kjøpt inn over bibliotekenes ordinære budsjetter. Det er alltid en prioriteringssak. I hovedsak er ordningen et gode, i tillegg er den en stor utfordring for bibliotekarene i folkebibliotekene. Det er bibliotekets oppgave å formidle denne litteraturen slik at den når ut til så mange som mulig. Vi får mange bøker vi i utgangspunktet ikke ville ha kjøpt inn, og vi velger selv ut fra lagringskapasitet og egen innkjøpspolitikk hvordan vi vektlegger formidlingen. Det er også et spørsmål om kapasitet. Bibliotekene har travle hverdager og mange oppgaver å skjøtte, ikke minst overfor barn og unge. Det er en uoverkommelig oppgave å skulle formidle aktivt alle bøkene vi får via innkjøpsordningen, og vi kan ofte ikke påta oss mer enn vi allerede har. Men – formidling er en hjertesak for bibliotekfolk, og mange gjør en ekstra innsats i bokas tjeneste.

Hvordan og hva formidler bibliotekene?

Hvordan gjør vi det? Er formidling av sakprosa noe vi prioriterer, eller plasserer vi bøkene rett på hylla og regner med at lånerne finner dem selv? Vi gjør nok ofte det siste med noen av bøkene. Dermed blir mange stående som hyllefyll, og veldig få legger merke til dem. Det minste vi kan gjøre, er å stille ut sakprosaen på hylla eller stativet for «Nyheter» eller «Nye bøker». Det gjøres også for det meste. Men det er langt fra nok. Mange av sakprosabøkene trenger en mer aktiv formidling

enn det, da det er litteratur som ikke umiddelbart fatter interesse hos den vanlige bibliotekbruker. Vi på biblioteket kan også føle oss overlesset av bøker vi ifølge det enkelte biblioteks innkjøpspolitikk ikke ville tatt inn i samlingen, men som vi nå er forpliktet til å ha tilgjengelig et visst antall år.

En god del av sakprosaen som kjøpes inn, er litteratur som får stor oppmerksomhet i mediene. De blir anmeldt i avisene, omtalt i radioens litteraturprogrammer og på TV. NRKs «Bokprogrammet» på TV og «Bok i P2» på radio er populære kanaler for formidling av litteratur, og der omtales slett ikke bare skjønnlitteraturen. I tillegg markedsføres bøkene massivt av forlagene. Slik når de ut til de fleste interesserte lesere. Dette er formidling vi i bibliotekene får «gratis». Vi kan bare ta imot forespørlene fra lånerne og sette dem i reserveringskøen uten å anstrenge oss det minste for å gi bøkene oppmerksomhet. De mest populære bøkene kjøper vi selvsagt inn ekstra eksemplarer av i tillegg til det ene vi får gjennom innkjøpsordningen. Vi kan se på et par av de sakprosabøkene som ble innkjøpt i fjor; Bjørn Westlie, *Fars krig* og Amal Aden, *Se oss*.

Westlies bok fikk gode anmeldelser og ble omtalt mye, og den fikk sågar Brageprisen i 2008. Boka ble etterspurt i bibliotekene, og vi hadde mange reserveringer på den. Tema som far/sønnforhold, frontkjemper og 2. verdenskrig var noe som engasjerte folk. Når den i tillegg var meget godt skrevet og holdt litterær kvalitet, var den et typisk eksempel på en sakprosabok som bibliotekene ikke behøvde å anstrenge seg for å formidle.

Amal Adens bok *Se oss* – om det norsk-somaliske miljøet i Norge, fortalt fra innsiden av en ung somalisk jente – vakte stor oppmerksomhet

og opprørte mange mennesker. Boka fikk nyhetsoppslag i avisene, forfatteren ble intervjuet av Grosvold på NRK, den ble omtalt i radio, og den fikk både positive og svært kritiske anmeldelser. Blant annet ble den kritisert for sjangerblanding på samme måte som Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul*. Men all denne oppmerksomheten gjorde at bibliotekene straks fikk mange henvendelser og reserveringskøen økte.

Disse to bøkene trengte altså ingen aktiv formidling fra bibliotekets side. Men hva med et par mindre kjente bøker fra små forlag blant fjorårets sakprosainnkjøp? For eksempel Frode Skarsteins *Adolf Hoel; Den glemtede polarpioneren*.

[...] formidling er en hjertesak for bibliotekfolk, og mange gjør en ekstra innsats i bokas tjeneste.

På tross av at den også ble utgitt i Bokklubben og fikk noen særdeles gode leseranmeldelser på nett, ble den lite etterspurt i biblioteket. Den fikk ingen gratishjelp med medieoppslag slik som flere av de andre bøkene. Boka har dessuten en overordnet tittel: *Men så kom jo den 9. april i veien*. En skulle tro at en bok som angivelig handlet om krigen, ville blitt raskt utlånt. Hovedpersonen i boka er polarforsker Adolf Hoel, et for mange ukjent navn i polarhistorien. Hva har biblioteket gjort for den boka? Ser vi på Deichmanske Biblioteks beholdning av den, kan vi konstatere at alle eksemplarene er inne på hylla per dags dato, og det er ingen reserveringer. Det ser ikke ut til at mye aktivt formidlingsarbeid er gjort for å få den utlånt. Dette er jo et fagområde

som interesserer mange, og bøkene om andre polarhelter og generell polarhistorie pleier å være mye utlånt.

På Stovner Filial, hvor jeg arbeider, ble ikke boka utlånt overhodet i 2008 (vi fikk den ganske sent på året), og den har kun hatt et par utlån hitil i 2009. Hva kunne vi gjort for at den skulle få den oppmerksomhet som den fortjener?

For det første kunne boka vært utstilt i en sammenheng. Det kunne blitt laget en temautstilling av den type bøker, bibliotekene har også fagfilmer og spillefilmer som handler om polarhistorie. Temautstillinger er ofte en veldig takknemlig måte å formidle bøkene på. Da drukner de ikke i haugen av nye bøker på «nyhetshylla», men blir løftet fram og presentert på en måte som bibliotekbrukerne vil legge merke til. En annen måte å formidle boka på kan være å sette den inn i en tidsramme – lage en utstilling av litteratur og andre medier som tar for seg en bestemt epoke eller periode i Norges historie. Hva foregikk samtidig i politikk og samfunns- liv for eksempel i 1920-årene og fram til 1945? Adolf Hoel hadde tilknytning til Nasjonal Samling, og det endte med landssvikdom og en bortimot utsletting fra det offentlige liv. Mange andre delte den skjebnen. Kunne det vært tema for en utstilling med tanke på å formidle sakprosaen på samme måte som vi gjør med skjønnlitteraturen?

Det andre eksemplet er Einar Øklands bok *Damsleth*. Hva er dette for en bok?

Den handler om Harald Damsleth (1906–1971), en norsk tegner og illustratør som har satt sitt preg på norsk kultur. Hans illustrasjoner ble spredt over hele landet i aviser, ukeblad, bøker og

andre trykksaker, deriblant også hans propaganda-plakater for NS. Alle har sett hans tegninger, men opphavsmannen selv er lite kjent for allmennheten. Grunnet sin tilknytning til NS under krigen fikk også han en landssvikdom. Han fortsatte imidlertid som tegner og reklamemann, og hans motiver på julekort og glansbilder er nærmest å regne som en del av etterkrigsgenerasjonens kulturelle identitet. Men vi ante ikke hvem han var! Dette har Einar Økland gjort noe med i sin utmerkede sakprosautgivelse om ham. Den ble lite anmeldt, men Kulturspeilet hadde en svært positiv omtale. Takket være Kulturrådets innkjøpsordning ble denne utgivelsen sendt til landets biblioteker og gjort tilgjengelig for leserne. Hva gjorde bibliotekene med denne? Ble den hyllefyllt? Deichmanske Bibliotek har 20 eksemplarer, og i skrivende stund står hele 14 på hylla. På Stovner Filial har denne nesten ikke blitt utlånt siden vi fikk den

i biblioteket, kun et par ganger hittil i år. Og det er på en av Oslos største filialer.

Vi har som utstillingspolitikk at en ny bok skal stå på nyhetshylla i maks 6 måneder. På tross av en spenstig omslagsillustrasjon har boka blitt stående på denne hylla, eksponert sammen med nye bøker uten at det har bidratt noe vesentlig til utlånet. Biblioteket har ikke aktivt formidlet

«Noen bøker blir ufortjent glemt. Ingen blir ufortjent husket.» Wystan Hugh Auden

den. De samme formidlingstiltak kunne vi brukt for denne boka som for Skarsteins bok om Adolf Hoel. Utstilling etter tema, etter tidsramme, satt inn i en sammenheng.

Essayene er en sakprosa sjanger som er forholdsvis lite utlånt, på tross av at de ofte inneholder svært interessante betraktninger om aktuelle tema det kan være vanskelig å finne stoff om. Essayene er nærmest «skap-prosa»! Ut av skapet må de. Noen av dem er uoppdagede perler! Mange litterære og samfunnskritiske essays kan brukes av skoleelever som skal skrive oppgaver, og de humoristiske essayene er ofte godt egnet til høytlesning. Denne sjangeren utdyper og illustrerer et emne, og kan være et bra supplement til typiske fakta-bøker. Vi må bevisst formidle disse når vi anbefaler litteratur. Hvorfor ikke bokprate om dem? Skriv om dem på bibliotekets hjemmeside og i andre sammenhenger vi skal formidle litteratur.

I folkebibliotekene rundt om i landet er det mange lesesirkler. Jeg har inntrykk av at disse først og fremst konsentrerer seg om å lese skjønnlitteratur. Slik behøver det ikke være. En blanding av fiksjon og sakprosa ville være vel

så spennende og interessant for en lesesirkel. Hvorfor ikke invitere forfatteren til et møte med leserne? Direkte, muntlig formidling av bøkene er både inspirerende og gir muligheter til dialog og utdypende kunnskap. Det behøver ikke nødvendigvis å være forfatteren selv som formidler. Det er et spørsmål om økonomi. Det ville vært ønskelig om det i Kulturrådets innkjøpsordning også ble avsatt midler til slike tiltak i bibliotekene. Det ville vært enklere å få til om også faglitterære forfattere kunne knyttes til en formidlingssentral som for eksempel Norsk Forfattersentrum. De bibliotekansatte selv har daglig muligheter til å bokprate om bøker de ønsker å gi en større oppmerksomhet. Det er alltid en anledning til å bokprate, enten det er direkte rettet mot en låner som spør etter en god bok, eller det er i mer organiserte former, som en lesesirkel, en «nye bøker»-presentasjon, en markering osv. Mange bibliotekarer er dyktige til dette, og det gjøres da også i stor grad rundt omkring. Det gjelder å bruke fantasien i formidlingsarbeidet. Utstillinger, temamøter, lesesirkler, oppsøkende virksomhet både på skoler, på eldresentre og andre arenaer hvor vi treffer potensielle lesere. Ikke minst må bibliotekene bli mer aktive med å publisere litteraturstoff på sine hjemmesider. Der har vi mulighet til å nå mange lesere vi ellers ikke treffer.

Hos oss har vi i flere år hatt gode erfaringer med å arrangere hele møteserier over et tema. Det siste vi hadde, kalte vi «Verden er en bok; og den som ikke reiser leser bare én side». Hovedtemaet var reiser, reiselitteratur og det å fortelle om reiser. I en periode på fire uker hadde vi hver uke 1–2 større arrangementer hvor vi inviterte kjente forfattere og skribenter til møte med publi-

kum. Vi laget også en utstilling av sakprosa om emnet, i tillegg til romaner og filmer. Teaterforestilling, filmvisninger, quiz og et humorfylt kåseri sto også på programmet. Dette var sakprosaformidling som vi er stolte av å ha fått til, og publikum gav gode tilbakemeldinger til oss om at dette ønsket de seg mer av på biblioteket. Vi hadde fått

Det er i formidlingen av de ukjente og lite anmeldte og omtalte bøkene biblioteket kan nå nye lesere. Det gjelder ikke bare den sakprosa vi får via Kulturrådet, men også den litteraturen vi selv velger å kjøpe inn.

midler fra Stiftelsen Fritt Ord til dette. De har støtteordninger til litteraturformidling i folkebibliotek som vi søkte på, og vi fikk en bevilgning som ga oss anledning til å gjøre noe ekstra.

Bestselgerne og de mye omtalte bøkene trenger vi som sagt ikke å anstrenge oss for. De låner folk uansett, men det er så mye annet som fortjener å bli utlånt og kjent. Det er i formidlingen av de ukjente og lite anmeldte og omtalte bøkene biblioteket kan nå nye lesere. Det gjelder ikke bare den sakprosa vi får via Kulturrådet, men også den litteraturen vi selv velger å kjøpe inn. Formidlingsaspektet må hele tiden være i bunnen. Kulturrådets mål om å stimulere til lesning er også et av bibliotekets mål.

Den engelske lyriker og essayist Wystan Hugh Auden er inne på noe vesentlig om formidlingens betydning i følgende formulering: «Noen bøker blir ufortjent glemt. Ingen blir ufortjent husket.»

Biblioteket kan gjennom aktiv formidling bidra til at færre bøker blir ufortjent glemt.

LYRIKKEN SOM MULIGHET

KNUT OTERHOLM, HØGSKOLELEKTOR, HØGSKOLEN I OSLO

«As readers we protect ourselves from the kind of read we think will not interest us, won't offer the kind of experience we enjoy, will be dull, too highbrow or too lowbrow»

Van Riel 2008:17.

Som lesere investerer vi av ulike grunner tid og krefter i lesningen. Hva vi tenker (eller føler) at vi får igjen for investeringen, spiller inn når vi velger hva vi skal lese. Hvordan formidler vi lyrikken i biblioteket i et slikt perspektiv? Formidlingskulturen i folkebiblioteket er knyttet til tanken om å matche rett bok med riktig lesere. Dette idealet krever kunnskap om både bok og lesere.

I England har det de siste 20 årene vokst fram en leserentrert formidling. Ideen om å ha leserne i fokus når man tenker formidling, er systematisert og utviklet i biblioteksektoren av blant andre Rachel Van Riel. Det er ingenting i veien for å tenke leserentrert også når en skal formidle lyrikk.

Det første spørsmålet blir da: Hva betyr lyrikken for ulike lesere? I *Vinduet* fra 1959 blir vi minnet om at «Mange mennesker opplever poesien rikere ved å høre den fremført enn ved selv å lese innemat» (*Vinduet* 1959:250). At mange liker å høre dikt

opplest, har nok noe å gjøre med hva en stemme kan tilføre, men også med den sosiale sammenhengen (fellesskapet) rundt en opplesning.

En opplesning kan få fram klanglige og rytmiske elementer i diktet. En stemme kan formidle et annet møte mellom tekst og lesere enn skriftlyrikken evner.

I 2004 leste Øyvind Rimbereid fra sin diktsamling *Solaris* korrigerert på sitt framtidsspråk anno 2480 – et språk ingen i utgangspunktet kjente. Likevel tok det ikke lang tid før en fullsatt biblioteksal var forført.

Møtet med diktet kan, men trenger ikke være av sosial eller muntlig karakter. Det kan også være privat. Den muntlige og skriftlige poesien gir ikke bare ulik inngang til forståelse, men har også ulik funksjon i samfunnet. Cristian Refsum (2003:4) har uttrykt dette slik: «Som skrift er poesiers potensial for intervensjon i sosiale sammenhenger minimal. Det den skriftlige poesien tilgjengelig kan tilby er et indre, mentalt betydningslandskap, et tenkerom, et rom for en avansert språklig, historisk situert refleksjon.» Det er i dette spennet mellom leseres behov for opplesninger¹ og privat refleksjon i møte med en skriftkultur, biblioteket utformer sin formidling.

For mange biblioteklånere er diktet knyttet til fest og feiringer. I slike mer eller mindre rituelle sammenhenger er det ofte på forhånd fastlagt hva slags dikt det passer å bruke. Det minner oss om at det er både historisk og kulturelt bestemt hva et dikt kan handle om. Et innspill fra en utenlandsstudent kan være opplysende: «Ein student frå Irak var t.d. forundra over at norske dikt kunne handle om fabrikkpiper og røyk, og at eit dikt kunne brukast til å kritisere noko. [...] dikt burde handle om det poetiske og vakre [...]» (Åmbø: 1998:16). Når det gjelder å finne dikt til slike sammenhenger, er bibliotekaren opplagt nyttig.

I hverdagen kan det imidlertid være helt andre forhold enn ritualer som driver leseren til poesi-hyllene, og da er det også helt andre krav som stilles til den. Det er for eksempel ikke uvanlig at skoleelever blir bedt om å sammenligne litteratur

¹ At det finnes et skille mellom skriftlyrikk og muntligbasert lyrikk, peker også på kulturelle forskjeller i forhold til poesien. Noen utenlandsstudenter ved HIV hevdet å være nokså «ukjende med dikt i trykt form» (Åmbø 1998 :16).

fra ulike perioder. Gjelder det politisk diktning, kan bibliotekaren finne fram Arnulf Øverlands sterkt appellerende dikt som sier: «Du må ikke sove», men han eller hun kan også peke ut Inger Elisabeth Hansens lekne, politiske dikt om regjeringa.² Politiske dikt trenger naturligvis heller ikke knyttes opp mot skoleelever som skal analysere dikt. Politiske dikt kan simpelthen knyttes til politikk! Lyrikkformidling er også å aktualisere dikt.

En opplesning kan få fram klanglige og rytmiske elementer i diktet. En stemme kan formidle et annet møte mellom tekst og leser enn skriftlyrikken evner.

Tanken om at det finnes en type lesere for hver sjanger er nok mer basert på en menneskelig hang til forenkling enn noe som helst annet. Alle kan lese alle typer dikt. Verken den eldre eller nyere lyrikken lar seg holde fast i én definisjon av dikt. Men om det ikke finnes et dikt for enhver kategori mennesker, finnes det trolig dikt for enhver menneskelig erfaring og livssituasjon. Noe som gir muligheter i forhold til ulike lesere, og utfordrer lyrikkformidlingen til ikke å stivne i en eneste form, men selv være en del av mangfoldet.

En måte å formidle lyrikk på er rett og slett å

² Hansens dikt lyder: Regjeringa drømmer at den har slurvet bort varemerket sitt // Når alle har gått til sitt kjøpmannskap og har mer enn nok med det, / ligger Regjeringa for seg selv om kvelden og får ikke sove. / «Å fordele ulikt og likevel legitimt,» sier Regjeringa til seg selv. / «Løftet om rettferdighet ved likhet i bytteforholdene», / «Du må sove» sier Regjeringa til seg selv. / «Du må sove!» // Regjeringa hører sin egen røst, / og sovner før stripen ulmer i øst. (Fraværskdokumenter 2000).

Hei på deg
En engel kom flygende ned fra himmelen
Og sa: hei
På deg, du skal være
Så glad. Gutten kikket begeistret
Opp: Hvorfor det? Og så
lo han rått
(Ida, skoleelev: 2007)

EG GJEKK I EIN ØRKEN
Eg gjekk i ein ørken.
Og eg ropa:
«å Gud, før du meg burt frå denne staden.»
Ei røyst sa: «Det er ingen ørken.»
Eg ropa: Godt, men -
sanden, heten, den tomme synsrandi.»
Ei røyst sa: «Det er ingen ørken.»
(Crane 1982: 40)

Skoleelevens dikt er skrevet til prosjektet SMS-poesi ved biblioteket i Bamble. Veileder for prosjektet var Torgeir Scherven. Elevenes dikt er trykt i et hefte knyttet til prosjektet.

holde skrivekurs. Flere bibliotek gjør det alt i dag. Gjennom skriving blir en kjent med lyrikkens måter å opptre på ved at en prøver dem ut selv, noe som i sin tur øker gleden ved lesning og samtale om lyrikk. At så mange i løpet av livet (særlig i ungdommen) skriver dikt, vitner om en tro, eller forestilling om at diktet kan uttrykke akkurat det vi tenker og føler nå. Denne forestillingen er også en drivkraft for å lese lyrikk.

I prosjektet SMS-poesi fikk biblioteket i Bamble skoleelever til å skrive SMS-poesi. I flere av diktene som ble skrevet, kan man se at elevene kjenner til noen av lyrikkens konvensjoner (kanskje uten at de vet det selv).

Dikt må av og til ut i verden. Være underveis, på trikken, henges opp i heisen på biblioteket, hentes fram, ropes ut, skrives og sendes på SMS. Biblio-

teket kan skape rom for poesien. Bergen offentlige bibliotek har markert seg aktivt i forhold til formidling av poesi. Samarbeid med forfattere og litteraturmiljøer har vært viktig. Gjennom prosjekter som «Poesiforstanden» og aksjonen «Poesien ER» og relasjonen til «Audiatur poesifestival» har biblioteket blitt en viktig del av poesinettverket i Bergen.³ Dikt underveis er et annet viktig formidlingstiltak for poesien som ble lansert i 1995. Etter modell fra blant annet London og andre storbyer fant diktene veien til trikken. I en vurdering av ordningen (2003) ble det trukket fram at ordningen hadde fått fotfeste i «bevisstheten til

³ «Poesiforstanden» er et poesileseopplegg for ungdom i den videregående skolen som er gjennomført to ganger ved Bergen offentlige bibliotek, 2001 og 2005. Prosjektrapporten kan du lese her: http://www.bergen.folkebibl.no/prosjekter/pdf_arkiv/poesiforstand_sluttrapport.pdf

de reisende», og at diktene hadde fått en «naturlig tilhørighet der». Gjennom tiltaket fikk et bredt publikum presentert «[dikt] som vanligvis lett blir oppfattet som høytravende og utilgjengelig» uten at formidlingen fikk karakter av «tvangsføring» (Heinz: 2003). Trolig er slike tiltak med på nettopp å åpne opp lesemulighetene.⁴

Hva skjer med lyrikken når de digitale mulighetene i det postmoderne informasjonssamfunnet gjør oss mindre tolerante i forhold til (langsom) lesning? (Ericsson 1996: 99)⁵ Det er nok en utfordring, men viser ikke

Notis fra Computer word, 2003

oppblomstringen av poesi på nettet de siste 10 årene at bildet ikke er helt svart? Blir internets positive betydning for kunst og kultur og kanskje særlig for de mindre kommersielle uttrykkene glemt i diskusjonen?⁶ Poesien

finnes i mengder på nettet, både som skrift og opplesninger. Og så lenge datamaskinene finnes på biblioteket, så finnes også nettsteder om lyrikk og poesi fra hele verden. Biblioteket kan bruke infoskjermer i sine lokaler til poesiformidling.

⁴ Hver torsdagskveld på Litteraturhuset innledes av «Singelkuttet», hvor en poet presenterer seg for publikum i et format hentet fra musikken: 3'33", som er ideallengden for en popsingel.

⁵ Paul Virilo beskriver det postmoderne samfunnets relasjon til datamaskinen og tid slik: «Logiska händelser inträffar i en dator med en hastighet som är omöjlig att jämföra med något i vår vardagliga erfarenhet» (Nordström 1996: 99)

⁶ I en anmeldelse av nettidsskriftet *Ny poesi* ble det påpekt at «[det] är ett bevis på att asfaltblomstrat poesi inte låtit sig kuvas av ett hårdare kulturklimat och en snävare uttrycksrymd».

Månedens dikt, dagens dikt og så videre og så videre. Å tilrettelegge for enkel gjenfinning og lesning av lyrikk på nett i biblioteket ville være god formidling. Denne notisen fra Computerworld i 2003 kunne for eksempel i dag rullet over en skjerm i et bibliotek.

Poesiformidling er ikke så ulik annen litteraturformidling. Men skal en bibliotekar formidle lyrikk, kommer han eller hun ikke unna å lese lyrikk, høre poesi. Skal vi formidle lyrikk, kommer vi ikke unna leserne. I biblioteket finnes nesten alle bøkene, nesten all kunnskapen, nesten alle leserne.

I tillegg har biblioteket muligheten som ingen andre har, å knytte sammen den elektroniske verdenen med den fysiske. Presensbruken av lyrikk kan foregå i bibliotekets eget poesiroom, bak skjermer, der en kan strekke ut armen og gripe alle bøkene til en forfatter man nettopp har tatt inn gjennom sine ørepropper. Og vil man chatte om dikt man har lest, selv om man er i samme rom (være sammen litt på samme måte som det spilles online i samme fysiske rom), kunne biblioteket legge til rette for det i et slikt rom for poesi.

Og samtidig som poesien blomstrer på nettet, har teknologien for å lage animasjoner blitt så billig at mange kan gjøre det. Et resultat av dette er at det tilknyttet Berlin Poesifestival nå finnes en poesifilmfestival der man inviterer til å lage animasjon til et dikt. Filmene blir juryert og premiert. I dag skulle slike uttrykk lett kunne inngå i

en formidlingsstrategi for poesi i biblioteket. I en større sammenheng kunne det være en oppgave for de framtidige nasjonale litteratursidene.

Den offentlige debatten omkring poesi har som mange andre debatter en tendens til å bli en debatt for eller mot. Diktboka er død! Lyrikken er ikke til å kjenne igjen, blir det hevdet. Men poesi har alltid inneholdt og inneholder fremdeles all verdens temaer. Dikt kan være språkkritiske så vel som kjærlighetshungrige. Bibliotekarens oppgave er å vise hva som kan møte leseren. Av og til er det ikke døden og drømmen som er nærmest. «Jeg skriver til

deg her inne fra vaskemaskinen / Ikke send flere dikt om død eller stillhet | De når likevel ikke inn til meg [...] / Kanskje senere, om noen år, får jeg et dikt / fra deg eller en annen ensom stjerne / som treffer meg et sted over småbarnsstadiet» (Grøndahl: 2009:60).

Poesiformidling er ikke så ulik annen litteraturformidling. Men skal en bibliotekar formidle lyrikk, kommer han eller hun ikke unna å lese lyrikk, høre poesi. Skal vi formidle lyrikk, kommer vi ikke unna leserne. I biblioteket finnes nesten alle bøkene, nesten all kunnskapen, nesten alle leserne.

Litteraturliste

- Crane, S. (1982). «Eg gjekk i ein ørken» I: *Dikt i umsetjing*. Samlaget : Oslo.
Oversatt av Olav H. Hauge.
- Delcan, J. (2008). «The dead» <http://www.youtube.com/watch?v=eI5Gp3d7Z-4>
- Grøndahl, C. (2009). «En hilsen fra vaskemaskinen» I: *Jeg satte mitt håp til verden*. Gyldendal : Oslo.
Hansen, I. H. (2000). «Regjeringa drømmer at den har slurvet bort varemerket sitt» I: *Fraværskommentarer* Oktober : Oslo
- Hafredal, I. (2007). «Hei på deg» I: *Sms-poesi Ungt uttrykk*. Bamble bibliotek.
- Heintz, M. (2003). «Dikt underveis» <http://www.home.no/maritastedet/dikt.html>
- Nordström, G. Z. [red.] (1996). *Rum Relation Retorik* Stockholm: Carlssons Bokförlag. Stockholm.
- Refsum, C. (2003). «Poesien og det sosiale rommet» I: *Panelsamtale*. Andersen. P. B. (red.) <http://www.nypoese.net/old/samtaler/panelsamtale-audiatur.html>
- Sverderup, H. (1959). «Dikt 1959. En oversikt over høstenes diktsamlinger» I: *Vinduet* Gyldendal : Oslo.
- Van Riel, R., Olive F. & Anne D. (2008). *The reader-friendly Library Service*. Society of Chief Librarians : Newcastle.
- Aambø, R. (1998). «Litterær resepsjon Nokre premisser for å forstå ein litterær tekst i ein annan kultur». I: *Litteraturmøte*. Aambø, R. (red.) Cappelen Akademiske forlag. Oslo.
- http://www.bergen.folkebibl.no/prosjekter/pdf_arkiv/poesiforstand_sluttrapport.pdf
- <http://litteraturhuset.no/>

LIDENSKAPELIGE

litteraturformidlere på krigsstien

MARIT SOMBY OG ELLEN BERG LARSEN, BIBLIOTEKARER, TROMSØ BIBLIOTEK OG BYARKIV

Hvem er den formidlende bibliotekar? Hun leser mye og kan mye om litteratur, men tør hun å vise seg fram? Det handler om å møte mennesker, skape leselyst og om å være personlig.

Hva er formidling?

Dette er et enormt felt som i biblioteksammenheng betyr å tilrettelegge for et best mulig møte mellom mennesker, litteratur- og kulturuttrykk. Her inngår både innkjøp, gjenfinning, biblioteket som møteplass, informasjons- og kunnskaps-spredning og ikke minst det å skape leselyst¹. Det er leselysten vi skal konsentrere oss om nå. Hvert år blir det kjøpt inn store mengder kvalitetslitteratur gjennom innkjøpsordningene til Norsk kulturråd. Dette er bøker som dessverre ofte blir stående på hylla rundt om i bibliotekene, uten å finne sine lesere. Hva kan vi gjøre for å få synliggjort dette mangfoldet av litteratur som kommer gratis til oss hvert år?

Som litteraturformidlere i et ganske stort bibliotek har vi fått sjansen til å utvikle oss og utforske vår rolle som formidlere av skjønnlitteratur, men vi har opplevd at det ikke alltid er like enkelt for folk å forstå vår rolle og hva det er vi holder på med. På Verdens bokdag 2009 arrangerte vi *Arctic passion – en lidenskapelig kveld på biblioteket*. Dette var en kveld i kjærlighetens tegn, med bokprat om noen av verdenslitteraturens kjente klassikere og nyere skatter, lyrikk og litteraturquiz. En kvalitetsopplevelse som også innebar servering av ost, kjeks og mørk sjokolade, roser og tangomusikk.

Arrangementet ble en suksess, og vi fikk veldig gode tilbakemeldinger fra tilhørerne i etterkant, men det var påfallende hvordan de ikke klarte å se oss i rollen som bibliotekarer. Vi fikk spørsmål om vi var skuespillere og fikk høre at «dokker skulle ha vært ved teateret!»! Hvorfor det? Hvorfor

¹ Bibliotekreform 2014 (2007)

er det ikke naturlig for folk at bibliotekarer, som har et godt omdømme blant folk som lesende og kunnskapsrike mennesker, formidler sin leseropp- levelse videre på en spenstig måte? Kan det være fordi vi ikke gjemte oss bak bøkene? Hvordan markedsføre bibliotekarers kompetanse i møte med publikum? Vi sitter på en ressurs som burde brukes mye mer enn den gjør, oppfordringen vår til landets bibliotekarer er derfor at vi i mye større grad tar i bruk oss selv som formidlere.

Inspirasjonskilder

Vi er inspirert av den klassiske retorikeren Cicero (106-42 f.Kr.) og hans ønske om å behage, bevege og belære. Antikkens retorikere satt på en verk- tøykasse av metoder for å komme igjennom med sitt budskap. Ifølge retorikkens menneskesyn er mennesket både kropp og sjel. Det vil si at vi som formidlere må henvende oss både til tilhørernes fornuft, følelser og fantasi. Dette gjøres ved hjelp av tre appellformer eller overbevisningsmidler, som kalles ethos, logos og pathos. Ifølge Katrine Ravn Jørgensen (2003) betyr ethos den troverdig- heten en taler er i besittelse av. Når vi bruker oss selv, vår interesse og vårt engasjement, da vinner vi også publikums tillit. Vi må ha kunnskap om det vi snakker om, altså logos. Pathos handler om følelser og om talerens evne til å bevege sine tilhørere. Når vi som formidlere «har noe på hjertet», oppfattes det av de som hører på oss og de stoler på det vi har å si.

En annen inspirasjonskilde for oss har vært Marianne Svarstad². Hun er kjent av mange

² Marianne Svarstad er utdannet filmskaper og psykoterapeut, men har i en årrekke ledet kurs innen kommunikasjon, formidling og bokprat.

bibliotekarer i Norge, etter å ha kjørt kurs i bok- prat gjennom flere år. Svarstads metode handler om å formidle skjønnlitteratur på en slik måte at man skaper bilder i tilhørerens hode. Logoped og universitetsadjunkt Britt Backlund (2006) beskriver dette som at man snakker til tilhørerens fantasi og erfaring. Dette gjør at de kan hente fram sine egne bilder og dermed skape seg sin egen personlige historie. Det handler om å fortelle en historie ved å gjenskape scener fra boka. Et forslag kan være at vi ser for oss en scene man skal gjenfortelle som en film, går inn i rollen som en av bokas personer og setter ord på personligheten, følelser, atmos- færen og miljøet vi vil ha formidlet. Når vi tar utgangspunkt i oss selv og vår leseropplevelse gjør vi fortellingen vår personlig.

Hva bør du tenke på når du skal formidle?

Å være litteraturformidler handler om å stå foran et publikum og yte, for at denne opplevelsen skal bli så bra som mulig for deg og dine tilhørere er det flere ting man bør ha tenkt igjennom på for- hånd. Dette er vår lille «sjekkliste»:

- ta utgangspunkt i deg selv og din leseropplevelse
- ta hensyn til egen smak
- ta hensyn til egen personlighet
- konsentrer deg om følelsen og atmosfæren du vil formidle
- se for deg miljøet og personene du skal beskrive
- fri deg fra manus, ikke heng deg opp i formuleringer
- lær deg begynnelsen og slutten på formidlingen din utenat

← Innleving

- tenk ut hvordan du skal bevege deg på scenen
- test ut fakter og gester
- ikke vær redd for å bruke stemmen din
- ha på deg noe du føler deg vel i
- stå godt og pust rolig
- søk blikkontakt
- sjekk ut lokalet du skal være i, hvordan fungerer lyden, hvor skal du stå i forhold til publikum

Planlegging av et formidlingsarrangement

Vi må starte med å tenke igjennom hvordan vi vil at arrangementet skal være, hva vil man formidle, og til hvem? Vi må bestemme oss for hvem som er målgruppa og hva vi ønsker å oppnå med dette arrangementet. Når på dagen treffes målgruppen best? Hvordan bør vi profilere arrangementet? Hvilket lokale passer best? Hva slags litteratur skal vi formidle? Det er lurt å starte en arbeidsprosess med en idédugnad der man kaster idéer fram på bordet og slipper fantasien løs.

Etter at vi har bestemt oss for målgruppe og laget en ramme for arrangementet må vi gå videre i planleggingen og lage en mer detaljert arbeidsplan som dekker de ulike praktiske og kreative arbeidsoppgavene. Vi må utvikle formidlings tiltakets helhet, finne formidlingens form og sette

Som formidlere bør vi ha følelse for og tilknytning til den teksten vi skal formidle.

Det nytter ikke å skape leselyst hos tilhøreren hvis vi ikke liker eller har lest en tekst ordentlig. Vi må vite hva vi snakker om og tenke på hvilket publikum det er man skal formidle til.

opp en tidsplan. I etterkant av et arrangement er det viktig at vi evaluerer og reflekterer rundt arbeidsprosessen og gjennomføringen. Hva fungerte og hva fungerte ikke? Hva kan vi ta med oss videre til neste gang vi skal arrangere noe? En god idé er å ta vare på tekster, plakater, arbeidsplaner med mer, som dokumentasjon og inspirasjon til videre arbeid.

Hvordan velge ut hvilke tekster vi skal formidle?

Som formidlere bør vi ha følelse for og tilknytning til den teksten vi skal formidle. Det nytter ikke å skape leselyst hos tilhøreren hvis vi ikke liker eller har lest en tekst ordentlig. Vi må vite hva vi snakker om og tenke på hvilket publikum det er man skal formidle til. Hvilket nivå skal man legge seg på? Smak er noe personlig og individuelt. For eksempel går det an å sette sammen et knippe bøker rundt samme tema, der du involverer både nye og gamle tekster. Vi har et så enormt mangfold å ta av at her er det bare fantasien som stopper. Det er lurt å tenke på konsepter, og en sprek inngang til litteraturen er ofte virkningsfullt:

- Sviskeaften – saftige dikt med juicy akkompagnement
- Bibliotekets upopulære skrifter – formidling av bibliotekets minst lånte bøker
- Regn, regn, regn, regn – øsende våt litteratur
- 2+2= matematisk tematikk i skjønnlitteratur= sant?
- Bokstafett – bibliotekets ansatte anbefaler bøker på løpende bånd
- Hyllefyll eller helgefyll?
- Helt på vidda? Nordnorsk litteratur ...

Trekk ut titler som står på hylla, sett dem i sammenheng med kjente og mer leste tekster, gi folk muligheten til å vandre fra det kjente til det ukjente. Har du lest *Himmelstormeren* av Cecilie Enger, romanen om Ellisif Wessel, vil du kanskje interessere deg for Gerd Brantenbergs *Augusta* og Bjørnstjerne? Kan man ta leseren av kunstnerromanen *Pike med perleøredobb* av Tracy Chevalier med på en ny kunstoplevelse gjennom Frode Gryttens «Edvard Hopper-inspirerte» univers i novellesamlingen *Rom ved havet, rom i byen?* Selvfølgelig! En bok har et langt liv, men den er død så lenge den står på hylla.

Hva gjør vi i Tromsø?

Vi har vært opptatt av å utvikle oss selv som formidlere, og har jobbet bevisst med det. Det er viktig å få prøve seg i trygge omgivelser. På Tromsø bibliotek og byarkiv arrangerte vi en «formidlingsworkshop» der vi viderefremmet metoden vi hadde lært hos Marianne Svarstad, og en kollega av oss som er utdannet forteller ga gode råd om stemmebruk. I etterkant av kurset arrangerte vi interne formidlingskvelder, der alle hadde fått i oppdrag å forberede en bokprat eller en fortelling. Vi opplevde at folk fikk tro på sin egen kompetanse og på seg selv som formidlere, og vi innså at biblioteket hadde en hel skare av formidlere tilgjengelig. I etterkant har vi blant annet startet opp med «Litterær matpakke», som er et bokpratarrangement på fredags formiddag i bibliotekets aviskrok. Bibliotekets egne formidlere er de som i hovedsak bidrar til programmet, men i tillegg har vi i løpet av årene hatt besøk av mange forfattere og bidragsyttere, både lokalt og nasjonalt kjente. Vi har etter hvert fått opparbeidet oss

en fast skare med publikum og programmet er mangfoldig og spennende. Temaene spenner fra kokebøker og forfatterportretter, til fotball-litteratur, haikudikt og samisk samtidskunst.

En bok har et langt liv, men den er død så lenge den står på hylla.

Tromsø bibliotek og byarkiv flyttet inn i nytt bibliotekbygg høsten 2005. Litteraturformidling var da et uttalt satsningsområde og aktivitetsnivået har siden økt år for år, i 2008 hadde vi i alt 93 ulike arrangementer for voksne. Økonomisk sett har ikke biblioteket noen stor pott til litteraturformidlingstiltak. For oss handler det mye om å ha om gode nettverk og gode samarbeidspartnere. Vi har opprettet viktige nettverk med blant annet Tromsø internasjonale litteraturfestival «Ordkalotten» og Norsk Forfattersentrum. I tillegg knytter vi stadig til oss nye samarbeidspartnere som gir programmet vårt en større bredde og hvor vi også når nye brukergrupper.

Det er mye gratis å hente hvis man jobber bevisst med det. Bli kjent med og knytt til deg viktige kontakter i lokalområdet. Stikk innom den lokale bokhandelen og snakk med dem, møt opp på andre litterære arrangementer og introduser deg selv i det litterære landskapet. Kartlegg det litterære landskapet på ditt sted, fins det noen lesesirkler som du kan få kontakt med eller andre samlingspunkter der det kan være lurt å være tilstede? Hvordan profilere biblioteket lokalt? Vær aktiv i lokalpressen, synliggjør biblioteket og arrangementene gjennom plakater, informasjonsmateriell og på nett, sørg for å være til stede der

det skjer. Internett er viktig og her har vi en lang vei å gå før vi kommer oss på et godt nivå. Vi har ikke klart å gjenscape alt det positive som skjer i det fysiske biblioteket på vårt nettsted. Men vi er i gang, blant annet ved at vi nå har en egen «hva skjer blogg» Påfyll, vi har begynt å twitre boktips og har en egen gruppe på Facebook.

Om vi ønsker å engasjere og inspirere er det alfa og omega at vi selv er engasjert, for på den måten å spre gleden videre. Det handler om glede, nemlig! Og om at folk setter pris på å oppleve litteratur sammen. Verdens bokdag ble en gledens kveld med et publikum som hadde alle sanser åpne for litteraturen. «Litterær matpakke» er blitt et påfyll i hverdagen. Men det er plass til mer, og vi har ikke tenkt å gi oss med dette. Vår visjon er å fylle bibliotekene med litteraturopplevelser, å gi publikum en unik opplevelse av engasjerte og inspirerte bibliotekarformidlere. Hansken er herved kastet – tar du utfordringen? I så fall kan du treffe oss på Facebook – det er vi som er Formidlingsgeriljaen³!

Litteraturliste

- Backlund, Britt (2006). *Inte bara ord: en bok om talad kommunikasjon*. – Lund: Studentlitteratur
- *Bibliotekreform 2014* (2007). [Oslo]: ABM-utvikling
- Jørgensen, Kathrine Ravn (2003). *Retorikk – indføring i fagets grundbegreber*. – Fredriksberg: Samfundslitteratur

³ Formidlingsgeriljaen ble opprettet våren 2009 av førsteamanuensis Jofrid Karner Smidt og studentene på mastermodulen i litteraturformidling ved Høgskolen i Oslo, avd. JBI.

Om vi ønsker å engasjere og inspirere er det alfa og omega at vi selv er engasjert, for på den måten å spre gleden videre. Det handler om glede, nemlig! Og om at folk setter pris på å oppleve litteratur sammen.

TIDSSKRIFT PÅ BIBLIOTEK

- uopna skattkister?

BENTE RIISE, LEIAR, NORSK TIDSSKRIFTFORENING

Kva er eit tidsskrift? Dei fleste tenkjer kanskje på *Samtiden*, *Syn og Segn* eller *Vagant*. Men det finst eit enormt mykje større mangfald når du ser nærare etter. Her kan du lese meir om tidsskrifta som er med i innkjøpsordninga – og kva som står i dei. Og få nyttige tips om korleis få fleire til å lese og finne «sitt» tidsskrift.

Mitt ærend no er å få deg til å blir meir nysgjerrig og lysten på tidsskrift. Kvifor det? Fordi det finst mykje meir enn du trur, og tidsskrifta i dag er ikkje som i går. Dei er moderne, dei er nytenkjande, og dei er proppfulle med interessant stoff. Tidsskrift er kjelde til både innsikt og utsyn, lange tankar og djupare forståing. Og dei er slett ikkje så vanskelege å lese som ryktet vil ha det til. Det finst ei stor skattkiste av lesestoff som mange ikkje er klar over, og det må vi saman gjere noko med.

Lettare å lese enn før

Nokon seier at tidsskrift ligg ein stad mellom boka og avisa. I dag ser vi at tidsskrifta kjem i

mange fasongar og stilar, tradisjonsrike og nyskapande, både når det gjeld tekstar og utforming.

Mange har glansa papir og sprek design, andre har ein enkel og stram visuell profil. Dei seinare åra er det kome med meir foto og illustrasjonar, og typografien er blitt betre.

Felles er at mange tidsskrift i dag er meir redi-

Nokon seier at tidsskrift ligg ein stad mellom boka og avisa. I dag ser vi at tidsskrifta kjem i mange fasongar og stilar, tradisjonsrike og nyskapande, både når det gjeld tekstar og utforming.

gerte og språkleg gjennomarbeidde enn før. Mange av dagens redaktørar har bakgrunn frå presse og journalistikk, noko ein ser igjen i presentasjonen av stoffet. I dag er mange tidsskrift hybridar mellom magasin og bok, avis og tradisjonelle tidsskrift.

Viktig del av skriftkulturen

Visste du at det finst i alt 13 000 titlar av tidsskrift, magasin, små og store blekker her i landet? Det gjer det, ufatteleg nok, men då er det tatt med absolutt alt òg. Av desse er det nokre hundre vitenskaplege tidsskrift, og rundt nitti kulturtidsskrift. Definisjonen på eit kulturtidsskrift er at det vil nå eit allment publikum med informasjon om og refleksjon over kultur- og samfunnsspørsmål, eller at det presenterer og analyserer kunststartane og kulturvernet. Ei undersøking Norsk Kulturråd gjorde i fjor, viste at mange bibliotek ikkje hadde fleire sentrale norske tidsskrift i samlinga si.

I alt blir 14 kulturtidsskrift innkjøpte av Norsk Kulturråd i ei eiga innkjøpsordning, som gjer at nærare 500 folkebibliotek får desse tilsende gratis. Kvifor? Fordi mange bibliotek har nedprioritert tidsskrifta dei siste åra, anten på grunn av dårleg økonomi eller kanskje også av mangel på kunnskap og forståing for denne viktige delen av norsk skriftkultur.

Difor må no kulturtidsskrifta sikrast ein sikker plass i hyllene og medvitet til både bibliotekarar og dei som kjem til biblioteket på jakt etter godt lesestoff.

14 innkjøpte tidsskrift

Dei fjorten heldige som er med i innkjøpsordninga for tidsskrift, er for 2009:

Arr, Bokvennen, Fett, Historie, Jazznytt, Kunst-

håndverk, Marg, Norsk Shakespeare- og teater-tidsskrift, Nytt Norsk Tidsskrift, Samtiden, Syn og Segn, Vagant, Vinduet og Z.film-tidsskrift.

I alt blir 14 kulturtidsskrift innkjøpte av Norsk Kulturråd i ei eiga innkjøpsordning, som gjer at nærare 500 folkebibliotek får desse tilsende gratis. Kvifor? Fordi mange bibliotek har nedprioritert tidsskrifta dei siste åra, anten på grunn av dårleg økonomi eller kanskje også av mangel på kunnskap og forståing for denne viktige delen av norsk skriftkultur.

Desse tidsskrifta representerer ei breidde, sjølv om dette berre er eit utval av det som finst. Her er det fleire tidsskrift om litteratur, film og teater. Her er tidsskrift om kunsthandverk og jazz, om feminisme og idéhistorie, og sjølvsagt fleire allmennkulturelle tidsskrift som tar opp eit spekter av stoff innan politikk, kultur og samfunnsliv.

Tidsskrifta er aktuelle, men dei lever også lenge. Artikkane i tidsskrifta skaper ofte debatt, som til dømes Dag Solstad sine essay om yringsfridom og Brand, som stod i *Samtiden* og *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift*. Vinduet har hatt temanummer om Tor Ulven, og Marg har hatt om Russland. Dei litterære tidsskrifta dekkjer både norsk og internasjonal litteratur, og tar opp mange interessante tema som kan knytast opp mot annan litteratur i biblioteket.

For å kunne rettleie og vise folk vegen til tidsskrift må ein vite litt om dei som er med. Her er nokre stikkord om alle, slik dei sjølve presenterer seg:

Oppslagsbøker

Tidsskrifter

ARR er Norges eneste idéhistoriske tidsskrift. De siste årene har utgivelsene kommet i form av temanumre, hvor hoveddelen består av artikler med ulike kultur- og idéhistoriske perspektiver rundt felles kulturelle og politiske fenomener. De fleste numrene inneholder også en åpen del med artikler, debattsider, bokessays og anmeldelser. ARR bringer originalartikler av skribenter fra hele Norden. I tillegg har tidsskriftet servert førsteoversettelser av forfattere som Michel Foucault, Susan Sontag, Rosi Braidotti, Julia Kristeva og Bruno Latour. Redaksjonsleder: Ellen Krefting. www.arrvev.no

BOKVENNEN litterært magasin. Møt over 200 av våre beste bokforskere, kritikere, bibliotekarer, bibliofiler og forfattere, alle bidragsytere til Norges største bokblad – både målt i opplag og

Dei litterære tidsskrifta dekkjer både norsk og internasjonal litteratur, og tar opp mange interessante tema som kan knytast opp mot annen litteratur i biblioteket.

i sidetall. «Det er intet mindre enn et formidabelt kulturhistorisk arbeid som bedrives av det vesle forlaget Bokvennen. Ikke bare gir de ut det aldeles utsøkte litteraturtidsskriftet *Bokvennen*, i tillegg står bøkene fra den klassiske, men delvis glemte kulturarv, formelig i kø på forlagets utgivelseslister»(Østlands-Posten).

Redaktør: Gunnar R.Totland. www.bokvennen.no

FETT er et feministisk tidsskrift, som utgis av Kvinnefronten, men redaksjonen arbeider på uavhengig basis. Målet er å skape et feministisk,

offentlig rom for debatt, refleksjon, informasjon og tull. Fett skal engasjere feminister i alle leire, og ønsker å bygge ned gjerdene mellom academia og aktivismen. Vi vil diskutere sak, ikke person. Vi vil avdekke myter, ikke skape nye.

Redaktør: Charlotte Myrbråten. www.fett.no

HISTORIE er Norges eldste populærvitenskapelige historietidsskrift og favner historien i sin helhet – lokalt, nasjonalt og globalt. Fire nummer i året med spennende og gjennomillustrerte artikler for alle som vil vite mer om den fjerne og nære fortid!

Redaktør: Kjartan Andersen. www.historie.no

JAZZNYTTs grunnidé er å gi det jazzinteresserte publikum nyttig, interessant og meningsfullt lesestoff om norsk og internasjonal jazz og annen rytmisk kvalitetsmusikk. Det er i Norge mye av den mest innovative, kreative og nyskapende jazzen skapes nå, og JAZZNYTT følger denne «bølgen» nøye. Bladet har et tett kontaktnett både her hjemme og i utlandet for å ligge i forkant av utviklingen. Her finner du nyheter, temaartikler, debatt, plateanmeldelser, intervjuer og reportasjer.

Redaktør: Jan Granlie. www.jazznytt.no

KHVERK (KUNSTHÅNDVERK) speiler de aktuelle debattene og ser på ulike posisjoner i feltet. Her er feature-stoff, kritisk journalistikk og verk- og utstillingsanmeldelser og bokomtaler. Bladet holder en høy visuell standard, og hvert nummer har hovedsaker som i tillegg til å yte fagfeltet rettferdighet har appell og evne til å vekke nye og gamle leseres nysgjerrighet. Redaktør: Christer Dynna. www.kunsthåndverk.no/tidsskrift.cfm

MARG er et allmennkulturelt tidsskrift med hovedvekt på kultur, samfunn og forskning. Vi går inn til marginen, men vi ser gjerne fra randsonen av verden, og den kan være både Sibir, Nepal, Afrika, forskere i Oslo, Bergen, København i opposisjon til de bestående oppfatninger. MARG har hatt følgende tema: Religion, Kunst, Arktis, Kunnskap, Russland, Hav, Mat, Kriser og Byutvikling.

Redaktør: Jens Harald Eilertsen. www.marg.no

NORSK SHAKESPEARE- OG TEATERTIDSSKRIFT utkom første gang sommeren 1998. Det er et uavhengig tidsskrift for teater, dramatikk og nye former for scenekunst, med et høyt antall bidragsytere fra inn- og utland. Tidsskriftet fungerer orienterende i forhold til norsk og europeisk teaterdebatt, og inneholder både intervjuer, essays, debatt og teaterkritikk. Utkommer med 4 numre pr år.

Redaktør: Therese Bjørneboe. www.shakespearetidsskrift.no

NYTT NORSK TIDSSKRIFT er et tidsskrift i spenningsfeltet mellom politikk og vitenskap. Det er et flerfaglig tidsskrift med perspektiver på politikk, kultur, litteratur og vitenskap. Det er et forum for kritisk analyse på tvers av etablerte bevegelser og politiske retninger. NYTT NORSK TIDSSKRIFT skal bidra med innsikt og profilert argumentasjon i norsk offentlig debatt. Målgrupper: Politikere, studenter, lærere, forskere innen historie, filosofi, statsvitenskap og juss. Redaktør: Cathrine Holst. www.universitetsforlaget.no

SAMTIDEN er Norges største kulturtidsskrift og Skandinavias eldste, grunnlagt i 1890. Siden den

gang har SAMTIDEN hatt en fascinerende kulturell og politisk virkningshistorie som et ledende norsk tidsskrift for kultur og samfunn. I SAMTIDEN spissformulerer både nye og etablerte skribenter fra inn- og utland trender og tendenser i tida. Vi publiserer blant annet artikler, bokessay og samtaler. Redaktør: Cathrine Sandnes. www.samtiden.no

Å ha eit godt utval tidsskrift i biblioteket fører til meir besøk, ifølgje ei svensk gransking.

SYN OG SEGN er det einaste allmennkulturelle tidsskriftet på nynorsk. Tidsskriftet har ei brei samfunnsorientering og skråblikk både på det norske og resten av verda. Mykje å hente for oppgåveskriving og artiklar; her er alltid stoff om politikk, samfunn og kultur/litteratur. SYN OG SEGN har til alle tider vore sentralt for å gje både ungdommar og vaksne viktig kunnskap om politikk og samfunn – på godt nynorsk. Best på humor, ifølgje NRK Kulturnytt. www.synogsegn.no

VAGANT byr på ny litteratur, begeistrede presentasjonar, kritiske bemerkningar, filosofiske sideblikk og dyptpløyende analyser. Vi publiserer essays, oversettelser, anmeldelser, intervjuer og alle former for skjønnlitteratur. På nett presenteres eksklusive tekster, smakebiter fra papirutgaven og klassikere fra arkivet. Her finner du også «Vagant Europa», der oversettelser av aktuelle saker fra europeiske aviser og tidsskrifter publiseres annenhver uke. Redaktør: Audun Lindholm. www.vagant.no

VINDUET er Gyldendals tidsskrift for litteratur. Det har gjennomlevd mange redaktører og mange forskjellige epoker siden 1947. VINDUET søker nå å være et aktuelt bindeledd mellom tradisjonell tidsskriftkultur og fluktuerende «populærkultur», mellom litteratur og kunst, film og musikk: et tidsskrift som i større grad må leses – og som er mer synlig i det allmenne kulturlandskapet. Redaktør: Audun Vinger. www.vinduet.no

Z FILMTIDSSKRIFT: I Z kan du lese essayistiske tekster, intervjuer og dyptpløyende artikler om film, både som kunst og underholdning. Hvert nummer av Z er temabasert og presenterer et nytt filmrelatert emne gjennom flere innfallsvinkler. Redaktør: Ingrid Rommetveit. www.znett.com

Fleire tidsskrift - meir besøk

Men det finst mange fleire spennande tidsskrift enn desse. Og innkjøpsordninga må ikkje føre til at biblioteka prioriterer bort andre viktige tidsskrift.

Å ha eit godt utval tidsskrift i biblioteket fører til meir besøk, ifølgje ei svensk gransking.

Der har ein målt skilnaden på bibliotek med godt utval aviser og tidsskrift og dei som ikkje har det, og ser at dei med stort sortiment får opp besøkstala sine med heile 18 prosent (avis) og 16 prosent (tidsskrift)! Det er ikkje gjort tilsvarende måling i Noreg.

Kven les tidsskrifta? I Noreg kjem 10 prosent av brukarane til biblioteket for å lese aviser og tidsskrift, ifølgje ei gransking av Sentio Research i mars 2008. I snitt brukar desse 42 minutt på biblioteket. 63 prosent av dei er menn og 38 prosent kvinner. Åtte av ti avis- og tidsskriftsbrukarar har norsk som morsmål, og dei fleste er over 19 år.

...gebracht
...verändern
...nicht.

...in Sanatorien

...haben

...nicht wirklich als demo-
...bezeichnen

...Anfang 2010

...man doch etwas mittl-
...Teil der

...seiner Politik abge-
...leicht, dass der Senat in der Woche
...der Abstimmung streuen ließ

Clan seinen Platz hat.

...und palast
...American officials depict and are part
...auch davon dass

...ung nicht täuschen
...ucht aus der Deutschen Bank war jedoch
...bris nicht der Quartalsabschluss sondern
...volution: Noch bei
...die Verantwortung
...malige
...mit den
...agt zu ha-
...auf.
...hände Of

Prisar til norske tidsskrift

I tre år har Norsk Tidsskriftforening delt ut prisen Årets Tidsskrift. Prisen skal gå til eit tidsskrift som utmerker seg i forhold til fleire kvalitetar, som godt språk, god design og evne til å bidra til den offentlege samtalen. Den første prisen gjekk til *Samtiden* i 2007, året etter til *Kirke og Kultur*. Heiderleg omtale er gitt to gongar til *Norsk Shakespeare- og teatertidsskrift* og i fjor også til *Vagant*. I år vart *Vinduet* Årets Tidsskrift, og *Syn og Segn* fekk heiderleg omtale.

Ved utdelinga av Årets tidsskrift våren 2009 sa juryleiar Kjell Lars Berge følgjande: «Det er et stort mangfold i norske tidsskrift, fra det eksperimentelle og skriveglade studenttidsskriftet til det posisjonierende landsdels- eller lokaltidsskriftet til det høykulturelle kunsttidsskriftet. Alt i alt gjen-speiler dette mangfoldet at tidsskriftet regnes som et viktig sted i den norske skriftkulturen å ytre seg fra, ikke minst gjelder det for unge og yngre skribenter. Dessuten ser tidsskriftet ut til å holde stand som det stedet i offentligheten der det går

an og er interesse for å la den veltalende og velorienterte få ytre seg med sammenheng, klokskap og innsikt. Slik bærer norske tidsskrifter arven etter 1700-tallets opplyste offentlighet på en gjenkjennelig måte.»

Som ein god bh: løfte og dele!

Tidsskrift gir leseglede, kunnskap og meistring. Ein kan fordjupe seg, bli kjend med eit felts språk og terminologi, vere med i eit miljø eller krins av spesielt interesserte. Det er ein eigen atmosfære i eit tidsskrift, som er unik og original. Folk flest har lite kunnskap om tidsskrifta, og dei treng difor forteljast om og bli marknadsførte.

Når du no veit litt meir om innhaldet i dei ulike tidsskrifta, er det altså på tide å løfte dei meir fram for publikum. Ein kan tenkje formidlinga som ein bh – den skal løfte og dele!

Her er ti konkrete forslag til tiltak:

- Strategisk plassering: Det er viktig at tidsskrift har ein framståande og synleg plass i biblioteket, og at det er lett å finne fram i hyllene, ein må kunne sjå titlar og framsider.
- Legg tidsskrift i hylla for nye titlar: Du kan legge ut tidsskrifta i hylla over nye utgjevingar, slik at folk blir merksame på at det er kome nye utgåver.
- Hald deg oppdatert: på nettsida www.tidsskriftforeningen.no blir det lagt ut nye nummer av alle tidsskrifta som er medlemmar (75 tidsskrift). Her finn du informasjon om innhald og artiklar, nyheiter om tidsskrift, oversikter over tidsskrift m.m.
- Nyheitsbrev på e-post: Du kan abonnere på nyheitsbrev frå dei ulike tidsskrifta og få fersk

kunnskap rett i e-postkassa di. Kontakt dei ulike tidsskrifta for å få nyheitsbrev.

- Lage tidsskriftkveldar eller møte: Inviter eit tidsskrift og ein tidsskriftforfattar til møte, debatt, samtale eller føredrag. Du kan også arrangere slepp-kveld for eit nytt tidsskriftnummer i biblioteket.
- Tipse skuleelevar og studentar: Når det kjem nokon som treng stoff eller bakgrunn for ei oppgåve eller ein artikkel, eller som er interessert i eit spesielt felt – hugs tidsskrifta. NB! Ein tidsskriftartikkel er meir overkomeleg enn ei bok!
- Lag lesetips: Legg inn lesetips og forslag til aktuelle artiklar! Også til lærarar.
- Kåre vekas tidsskrift eller månadens tidsskrift: Du kan la kollegaer eller brukarar kåre månadens eller vekas tidsskrift – og lage plakat eller oppslag ved tidsskriftseksjonen.
- Tipse på nettsida til biblioteket: Legg ut nyheiter og tips om tidsskrift på nettsida til biblioteket.
- Skap eit behov! Mange kjenner ikkje til alle tidsskrifta – fortel om dei og føreslå for publikum at dei skal bli kjende med eit tidsskrift dei ikkje kjende til frå før!

Nyttige nettstader:

- www.tidsskriftforeningen.no
- www.idunn.no
- www.tekstallianse.no

Klassekampen melder kvar laurdag tidsskrift i *Bokmagasinet*.

HVORDAN SNAKKE TIL BARN OM BØKER?

MORTEN HAUGEN, BIBLIOTEKAR, ØRLAND FOLKEBIBLIOTEK

Sett med bibliotekarens øyne er det ingen ting som er viktigere enn at barn blir glade i å lese. Dette er trolig også den delen av folkebibliotekets samfunnsoppdrag som det er bredest oppslutning om i befolkningen. Jeg kunne med letthet latt denne artikkelen skjene av gårde som en kavalkade over sitater og programmerklæringer om barn og bøker, kronet med Astrid Lindgrens velformulerte bønn til «de mektige feer»: «Gi mitt barn lesehunger, det ber jeg om med brennende hjerte! For jeg vil så gjerne at mitt barn skal få i sin hånd nøkkelen til eventyrlandet, hvor man kan hente den skjønneste av alle gleder.»

Jeg innbiller meg at jeg er spurt om å skrive denne artikkelen fordi jeg har en dobbeltrolle som barnebokanmelder i *Adresseavisen*, og som folkebibliotekar med vekt på barnebiblioteket. Jeg vil derfor fortelle litt om hva jeg opplever som de tydeligste forskjellene mellom bokprat og bokanmeldelse, jeg vil også plassere bokpraten i dens vanligste kontekst: skoleklassen.

Boka og klasserommet

For meg har bokprat som regel handlet om å gi en rask presentasjon av 20–25 veldig ulike bøker for en elevgruppe i løpet av en snau skoletime. Det betyr noe komisk, noe trist, noe dramatisk,

noe sært, noe fakta og noen seriebøker. Og alltid med betydelig nivåvariasjon mht. leseferdighet og modenhet. Jeg vet at andre bokpratere velger færre bøker og bruker mer tid på hver bok, men for meg er det viktig å tilby variasjon – alle skal få høre om minst ei bok som faller i deres smak. I tillegg er det en praktisk side ved saken: I et lite bibliotek har vi ikke mange eksemplarer av hver bok, og når alle i klassen skal sitte med ei sjølvalgt bok hver etter bokpratbesøket, er det nødt til å være mange ulike titler.

En viktig del av bokpraten er minuttene etterpå. Når jeg har snakket meg gjennom bokbunken, er det igjen 5–10 minutter av timen, og

elevene skal få velge hver sin bok. Tidligere takket jeg for meg med en gang jeg hadde snakket ferdig, men nå har jeg forstått at den direkte responsen som elevene gir ved sine valg, er en viktig del av min læring. Disse valgene, som ofte er forespeilet ved kommentarer underveis i presentasjonene, er viktige signaler for meg: om hvilke bøker eller sjangre disse barna vil ha, og/eller hvilke innfalls-vinkler i min bokprat som trigger best.

Innkjøpsordningen sørger for at alle folkebibliotek (og mange skolebibliotek) har et bredt og variert utvalg av nye bøker. Dette er både en mulighet og en forpliktelse for bibliotekene. Både foreldre, bibliotekarer og lærere har en tendens til å velge det kjente. Det er en ærlig sak, men vi har nødvendigvis et behov for å utvide vårt repertoar av «det kjente». I møtet med én og én forelder ved skranken vil vi bibliotekarer ofte velge det trygge, men når vi skal sette sammen ei pakke med bøker til en bokprat, synes jeg vi skal ta mål av oss til en nysgjerrighet og et ansvar for det nye; konkret uttrykt som minst to nye, uprøvde bøker hver gang. I de fleste elevgruppene finnes det en eller flere som kan tenke seg å lese noe «nytt» eller «rart», selv når det blir presentert som nettopp det.

Klassen på Hårberg

Ørland folkebibliotek fikk i 2007 prosjektstøtte på 35 000 kr fra Stiftelsen Fritt Ord til formidlingsprosjektet «Hvordan snakker vi til barn om bøker?» Dette var et samarbeid mellom folkebiblioteket og Hårberg skole, hvor jeg adopterte, eller ble adoptert av, en fast leseklasse, og lærerne Aasta Norset, Gunn Berit Tangen og Barbro Eikset. Med flere besøk hvert halvår til denne klassen fra 2. til 4. klasse har jeg fått prøvd ut ulike tekster og formid-

Bokprat bør omfatte mange ulike sjangre: både dikt, sakprosa, romaner og fortellinger, tegneserier og mange grensesjangre. Noen ganger må vi prate om bøker vi ikke har lest, og ofte må vi prate om bøker vi synes er dårlige. Men som jeg har vist ovenfor om forskjellen mellom anmeldelse og bokprat, så er bokprat en annen sjanger enn kvalitetsmåling. I bokpraten må jeg rett og slett slå av kvalitetsdommeren i meg.

lingsformer. Denne artikkelen må også leses som en prosjektrapport fra det prosjektet, og det er i den klassen jeg best har utviklet mine erfaringer, blant annet om forholdet mellom bokanmeldelse og bokprat.

Møtet med denne klassen har igjen vist meg at skolen, som når 99,5 % av barnekullene, er en annen verden enn bibliotekenes kontakt med ca. 60 % av befolkningen. I denne klassen prøvde vi ut differensiert deling av klassen i bokprat-timene, noe som vi synes fungerer svært godt. I møtet med fire elevgrupper, inndelt etter leseferdighet, kan jeg i den første halvtimen leseleke med reglebøker og enkle humor-pekebøker, mens jeg i neste halvtime kan foreslå flere tykke bøker til tredjeklassinger som har lest alle *Sofie* og *Katrine*-bøkene, og gjerne vil ha noe lignende.

Denne klassen viste meg også at barn har en intuitiv sjangerkompetanse: Barna forsto bedre enn meg at Rampete Robin ikke var en modellfigur. Når jeg leste om Robin for disse barna, oppdaget jeg at de moret seg over Robins overdrevne

planer, komplott og skuffelser, men samtidig var bevisst på at det han gjorde, var galt. Det moralske budskapet i bøkene er dermed kompetent tvetydig: Leserens identifikasjon ligger hos en hovedperson som handler i strid med leserens normer. Dette er normer og normsendere som barneleseren egentlig anerkjenner, men innenfor tekstuniverset er det legitimt å identifisere seg med Robins opprør. Denne tvetydigheten er altså en overkommelig avkodingsoppgave for barn, og barn kan oppfatte akkurat dét som en kompliment til sin egen forståelsesevne.

Bokanmeldelse, bokprat og målgruppe

Resepsjonsetetisk litteraturteori hevder at alle tekster har en tenkt modelleser (implied reader). Det er en innfallsvinkel som gir god mening for meg når jeg skal skille mellom hvordan jeg uttrykker meg i bokprat og i bokanmeldelse.

Bokanmeldelsene i *Adresseavisen* skriver jeg for en modelleser som jeg tenker meg at er lærer, engasjert forelder eller av andre grunner er opp-tatt av hvilke bøker som tilbys for barn. I en bokanmeldelse forsøker jeg å beskrive bokas sjanger, handlingens miljø og bokas plott, og jeg gir en subjektiv, men forhåpentligvis kvalifisert, vurdering av om boka er vellykket i forhold til sjanger, språk, miljø og plott. Da skriver jeg for en leser som kjenner igjen vanlige sjangre, miljøskildringer m.m., dvs. en voksen som har noe av den samme erfaringsbakgrunnen som meg selv. Det vil si at for denne voksne leseren kan jeg skrive ting som «for et barn som er i ferd med å lære seg eventyrkonvensjonene, vil det være mye å humre eller gapflire over» (om Kjeldsens *Prinsessen som skulle til seters for å gjøre seg fet*), «Den som kjen-

ner sjanger-klassikere som *Alien*, *Twin Peaks* og *Solaris* vil imidlertid møte boka med andre forventninger, og kjenne igjen flere grep: via frampek om fæle hemmeligheter bygges det opp til en grufull konfrontasjon med ukjente krefter» (om Harstads *Darlah*), eller «At det er mild harselas med elgens rolle i kunsten, sier seg selv.» (om Bjørkums *Elg i solnedgang*). Bokanmeldelsen er selvsagt også preget av at jeg skriver for en tenkt voksen, som jeg ikke har møtt.

Bokprat, derimot, er alltid rettet mot konkrete, nærværende barn som jeg kjenner i større eller mindre grad, og som gir direkte respons. Jeg forutsetter at barna har færre forkunnskaper, mindre repertoarkunnskap og mindre sjangerkunnskap enn den voksne modelleseren. Jeg kan derfor ikke ta noen kontekstkunnskap for gitt. For barnet er alt nytt.

Min erfaring er at de bokpratene som gir best respons, er der vi lever oss inn i handlingen. Jeg har (på samme måte som sikkert flere av mine lesere) i årenes løp avlevert noen slappe bokomtaler av typen «Dere kjenner vel Nancy Drew, hun bor sammen med advokatfaren sin, og sammen med de to venninnene sine dumper alltid opp i mystiske begivenheter ... det er derfor hun kalles Frøken Detektiv», og tilsvarende varianter over alle andre seriefigurer fra Albert Åberg til Svein og Rotta. Etter hvert har jeg forsøkt å unngå disse, og å finne fram til den dramatiske kjernen i fortellingen.

Aktantmodellen

Hva vil det si å leve seg inn i handlingen? Jeg tror at aktantmodellen kan være en fruktbar huskeregel å ha i tankene når man skal skape en gjenfortelling av ei bok. Aktantmodellen, ble utviklet

av A.J. Greimas på grunnlag av Vladimir Propps eventyranalyser. Modellen tar altså utgangspunkt i mønstre fra folkeeventyr, men har vist seg som en fruktbar modell for analyse av også andre fortellinger med en hovedperson og et prosjekt.

Filmregissøren Alfred Hitchcock sa at en film trengte en «McGuffin», noe som helten trenger, og som han måtte overvinne fiender for å få tak i. Men det var altså Hitchcock. Greimas kalte det for «objekt». Subjektet (helten) får et oppdrag (objekt) fra giveren. Helten kan samtidig også være mottaker, som når Askeladden vinner prinsessa fra Kongens hånd (giveren). Men det kan også være en annen mottaker, en helt som f.eks. Luke Skywalker har et oppdrag/objekt som skal gagne hele universet.

Her er aktantmodellen vist, med generelle begrep.

Hva om vi bruker denne aktantmodellen til å analysere for eksempel Bringsværd's første bok om *Ruffen – sjøormen som ikke kunne svømme*

Min erfaring er at de bokpratene som gir best respons, er der vi lever oss inn i handlingen.

(1972). Ruffen er helten, han har et oppdrag, eller objekt: å lære seg å svømme. Dette oppdraget har han fått givende så å si fra naturen selv. Han har en hjelper: blekkspruten Tusenogtredve, og han har motstandere: de andre sjøormungene erter ham. Når Ruffen oppnår sitt objekt er det to mottakere (mottakergrupper) som nyter godt av at Ruffens prosjekt lykkes: For det første redder han mange menneskeliv, og for det andre vinner han stolthet og selvspekt på egne vegne.

En bokprat om Ruffen bør derfor legge vekt på hva som er Ruffens prosjekt, og hvem som er hans motstandere og hjelpere. Derved har vi fanget den dramatiske essensen i historien, og gjenfortellingen har gode forutsetninger for å bli poengtert og interessant.

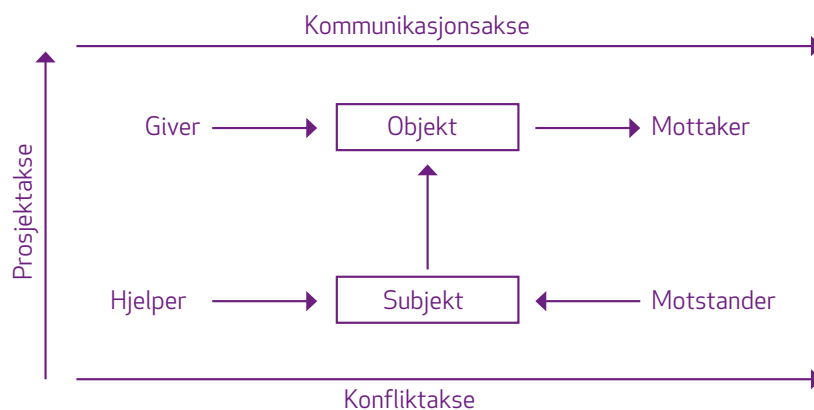

Fig. Aktantmodellen

Leseaksjoner og leseforskningen

Bokprat er vanligvis bare en liten brikke i et stort bilde. Bibliotekaren som bokprater i ei klasse, er gjest og medaktør i skolens hverdag. I andre sammenhenger er bokpraten en del av andre kulturaktiviteter, med mer avgrensede målgrupper. Men for det meste er vi invitert inn i ei klasse, som «ekspert på bøker», for å delta i lærerens langvarige leseopplæringsoppdrag.

Utvikling av barns leseferdigheter er aktuelt både innenfor skolepolitikken og i forskningen. Jeg vil gjerne benytte denne anledningen til å trekke fram en forholdsvis ny fagbok som jeg har fått et meget positivt inntrykk av. Astrid Roes bok *Lesedidaktikk – etter den første leseopplæringen* (Universitetsforlaget, 2008) gir en svært oversiktlig oppsummering av leseforståelse, teksttyper og ulike lesestrategier. Hun gjennomgår flere ulike leseopplæringsmodeller. Hennes hovedbudskap er at en kontinuerlig leseopplæring, også etter at lesekoden er knekket, er nødvendig og gir best langsiktig resultat for leseferdighetene.

Og i tillegg til å anbefale Roes bok for alle som vil være oppdatert, har jeg et konkret ønske for framtida: Et av de norske bibliotekbladene bør ta ansvar for å holde bibliotekene à jour med funn, fakta og forsøk innenfor norsk og annen leseforskning. En fast halvårlig spalte med «Nytt fra leseforskningen» ville forhåpentligvis fungere som en samlet, oppsummerende oversikt og gjøre bibliotekene bedre orientert og rustet for å fylle vår rolle i lese-lyst-kommunikasjonen.

Gutters lesning og ikke-lesning

Det har blitt vanskelig å snakke og skrive om bokprat uten å komme innom spørsmålet: «Hvordan

få gutter til å lese?» Jeg har tre ulike svar til denne gutte-innfallsvinkelen.

For det første leser guttene allerede! De kan selvsagt gjerne lese mer og bedre, det er så. Men hvorfor er det aldri noen som spør «Hvordan få jenter til å lese (mer)?». For vi kan da vel ikke mene at jenters lesing befinner seg på et idealnivå,

Et av de norske bibliotekbladene bør ta ansvar for å holde bibliotekene à jour med funn, fakta og forsøk innenfor norsk og annen leseforskning.

og at målet er å flytte guttene opp til (eller «over til») jentenes leseadferd. Dette at gutter allerede leser, har jeg snakket om i foredrag tidligere, kalt «La gutta lese i fred». Disse foredragene mine finnes på www.orlandkultursenter.no/bibliotek.

For det andre et det mye nyttig og interessant å hente ved å utforske hva gutter liker å lese, slik Hoel, Håland og Begnum gjør i en fersk artikkel i «Årboka litteratur for barn og unge 2009». Deres konklusjon er at lesestimulasjonen er større hvis unge selv får velge hva de vil lese. Deres korte artikkel gir en god oppsummering og greie innfallsvinkler, men jeg tror at vi i neste fase av lesestimuleringsarbeidet er nødt til å foreta en grundigere dissekering av ordene «action & spenning & humor», slik at både voksne formidlere og unge selv får en mer presis forståelse av hva slags bøker som inneholder «spenning».

For det tredje: Vi må slutte å ta det for gitt at «gutter» har identisk leseadferd, og at skillet mellom lystleser og ulystleser utelukkende går langs kjønns grensen. Skoleforskeren Selma Therese

Lyng har studert ungdomsskoleelevers adferd i klasserommet, og funnet 8 ulike elevstiler. Hun har derfor foreslått å erstatte kjønnsrollenes todeling med åtte elevstiler: machogutten, gutteromsgutten, gromgutten, villkatten, gulljenta, jålejenta, spurvejenta og nerden. Jeg skrev en artikkel om det i «Bibliotekaren», nr 4, 2008 og tror at vi som bibliotekarer kan ha nytte av å kjenne til disse begrepene, og tenkt gjennom noen mulige koblinger mellom elevstil, identitet, leselest og sjangerlyst.

Avslutning

Bokprat er en liten del av et stort bilde av leseferdigheter, leselest og lesestimulering. Vi som er bibliotekarer, og andre som driver med bokprat, må finne vår plass i denne strukturen. Bokprat bør omfatte mange ulike sjangre: både dikt, sakprosa, romaner og fortellinger, tegneserier og mange grensesjangre. Noen ganger må vi prate om bøker vi ikke har lest, og ofte må vi prate om bøker vi synes er dårlige.

Men som jeg har vist ovenfor om forskjellen mellom anmeldelse og bokprat, så er bokprat en annen sjanger enn kvalitetsmåling. I bokpraten må jeg rett og slett slå av kvalitetsdommeren i meg. Mange lesere vil ha stor glede av bøker som faller innenfor vanlige kritiker-dommer som «overtydlig», «forny ikke sjangeren» eller «forfatteren har skrevet den samme boka én gang til».

I en god bokprat griper vi fatt i hovedpersonens drømmer og prosjekt, og gjenforteller slik at det blir en opplevelse der og da. Og ikke minst: Det blir en trigger for tilhøreren til å lese mer og få vite mer om helten, hans ambisjoner og hans kamp for å nå sine mål.

FORMIDLING AV MUSIKK I BIBLIOTEKET

SIREN STEEN, BIBLIOTEKAR, BERGEN OFFENTLIGE BIBLIOTEK

Musikkbibliotekmiljøet i Norge er lite, og bare noen titalls folkebibliotek har musikkksamlinger som styres av en fagperson. Høgskolene med musikkundervisning har musikkbibliotek. Gode musikkbibliotek finnes i NRK, MIC, Den norske opera og ballett, Norsk lydinstittutt, sentrene for populærmusikk som akkurat nå er i ferd med å etablere seg side om side med Rockheim – og over alle svever Norsk musikk samling i Nasjonalbiblioteket. Der skal man finne det store faglige tyngdepunktet i miljøet, landets største notesamling, og alt det pliktavleverte materialet. Men andre bibliotek skal også kunne formidle til musikkinteresserte brukere. Denne artikkelen skal konsentrere seg om å informere om hvor man kan henvende seg og nevne de viktige digitale tjenestene.

Lite, men godt miljø

Det er verdt å nevne at dette lille miljøet – denne subkulturen innen biblioteknorge – arbeider godt sammen. Vi kjenner hverandres samlinger, og vi jobber hele tiden med å finne felles løsninger. Musikkbibliotekmiljøet har på tvers av sektorgrensene stått sammen om de fleste viktige musikkbibliotekariske løft de siste 20 årene: utvikling av normarcformatet inne musikk, samkatalog for noter, den første emneordslisten for musikk (og revisjonen av denne som er i gang akkurat nå),

felles plattformer for katalogisering av musikk, konferanser, kurs o.a. Det er altså et godt musikkbibliotekfundament i landet. Samlet sett klarer vi å svare på mye av det folk etterspør. Miljøet vil mer enn gjerne være med på å styrke musikkens stilling i norske bibliotek.

Undervisningen i musikkbibliotekarbeid på høgskolen er etter hvert nesten ikke-eksisterende, kun litt kat og klass. Mange som ikke selv er musikkkyndig synes nok det er komplisert å kaste seg ut i det ukjente, å måtte uttale og ikke minst

Det er altså et godt musikkbibliotek-fundament i landet. Samlet sett klarer vi å svare på mye av det folk etterspør. Miljøet vil mer enn gjerne være med på å styrke musikkens stilling i norske bibliotek.

skrive de skrekkeligste navn, det være seg russiske komponister eller kreative bandnavn. Men det finnes enkle løsninger.

Det enkleste er å spørre. Norsk musikkbibliotekforening har en egen postliste for musikkspørsmål: musikk@biblioteknett.no. Det er også lov for bibliotekarer å bruke biblioteksvar. Det eksisterer et eget team innen tjenesten for musikk, og det er ikke så veldig stor slitasje på disse.

Fra flere hold snakkes det om å samle spisskompetanse i regionale sentre eller hos fylkesbibliotekene. Kompetanseheving og rådgiving er stikkord. Dette er en tankegang jeg liker, at det er et «nav», en kjerne som kan ha basissamlinger, ha digital kompetanse, være forhandlingspartner for lisenser og som generelt kan veilede. Har man en person å spørre i den regionen man hører til, blir terskelen lavere.

Digitale tjenester

Det er viktig å sette seg inn i de digitale tilbudene som finnes på feltet, og å kjenne til de ulike folke- og fagbibliotekenes samlinger. Det finnes en rekke baser hvor man kan laste ned noter til musikk som er «falt i det fri», både gratis og mot betaling, og baser hvor man finner skannede manuskripter til noter.

Musikkinformasjon ligger på nettet i slike

mengder at det er vanskelig å peke på noen kilder, her er noen få. Norges musikkhistorie, som kom ut i fem bind i 2001, har lagt ut deler av innholdet sitt på nettet. Musikkinformasjonsenteret (mic.no) har mye informasjon om norsk musikk og musikkdiv, bl.a. søk i *Norsk pop og rockleksikon* og *Jazzbasen*. *All music guide* er en fantastisk verifiseringsbase for alle typer musikk, og *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* er det største klassiske musikkleksikonet på nett (riktignok en dyr abonnementsbase). Det er en god tjeneste fra bibliotekenes side å kunne hjelpe folk til rette på nettet.

Man bør kjenne de vanlige norske bibliotekbasene som sangindex og samnoter (mens vi venter på samsøk!) – og være klar over at Norges største notesamling bare finnes på katalogkort: Man må kontakte Norsk musikkisamling i NB direkte med forespørsel. Men hvor mange kjenner *Feleverkene* med rundt 4000 transkripsjoner av noter for fele og hardingfele og en rekke artikler om folkemusikk? Her kan man skrive ut notene. Balladeprojektet til *Norsk visearkiv* gir god og grundig innføring i balladene – med noter og tekst.

Det er en god tjeneste fra bibliotekenes side å kunne hjelpe folk til rette på nettet.

Griegsamlingen ved mitt bibliotek gjengir alle Griegs notemanuskripter ved Bergen Off. Bibliotek i faksimile. Griegs brevsamling er skannet og transkribert, foto, og mye annen info finnes her. Biblioteket holder også på å bygge opp en liknende side for Ole Bull i samarbeid med andre relevante Bull-samlinger til Bull-jubileet neste år.

Gode digitale tjenester

Informasjon:

- Musikkinformasjonssenteret: www.mic.no
- All music guide: www.allmusic.com
- New Grove Dictionary of Music and Musicians; www.newgroovemusic.com

Tilgang på noter og notemateriale finnes på følgende adresser (i tillegg til sangindex og samnoter):

- Feleverk og artikler om folkemusikk; <http://www.hf.uio.no/imv/om-instituttet/nfs/felenett/>
- Balladeprosjektet til Norsk visearkiv; <http://www.edd.uio.no/ballader/hjelp-ballader.html>
- Griegsamlingen: www.edvardgrieg.no
- Danmarks digitale nodebibliotek – digitale faksimiler av notetrykk og -manuskripter inneholder også mye norsk musikk <http://www.kb.dk/da/nb/samling/ma/digmus/index.html>

Og disse, med tilgang til lovlig utlagte musikktrykk

- <http://www.freesheetmusicguide.com/classical.htm>
- http://vc.lib.harvard.edu/vc/deliver/home?_collection=scores
- http://imslp.org/wiki/Main_Page

Dette er noen eksempler på sider hvor man kan finne noter som kan skrives ut og spilles.

Får man ikke fatt i notematerialet, blir heller ikke musikken oppført!

Noter til samtidens musikk må man fjernlåne (eller kjøpe) – innen populærmusikken er mye tilgjengelig, men svært lite av norsk populærmusikk blir gitt ut på noter.

Klingende musikk

Biblioteksentralen har etter hvert fått et meget godt CD-tilbud. De tilbyr mellom 10 og 15 CD-er i hver tilbudspakke. Her er musikk fra alle sjangre, og det er aktuelle innspillinger. Beskrivelsen som

følger hver innspilling, kan brukes til profilering i eget bibliotek eller nettsted.

Internett har gitt musikkbransjen grå hår – på kort tid har nedlasting av musikk tatt stadig større jafs av musikksalget. I bibliotekenes musikkavdelinger merkes dette. Ved mitt bibliotek har utlånet av musikk på CD gått ned fra 212 000 CDer i 2004 til 170 000 i 2008. Og tendensen holder seg. Jeg har sett litt på de forskjellige sjangrene, og tendensen er at utlånet synker jevnt innen alle sjangre, med en liten overvekt av den mest ungdomsrelaterede musikken.

Bibliotekene må tilpasse seg og finne lovlige løsninger for å bruke den digitalt tilgjengelige musikken. I Norge var vi tidlig ute med lån av digitale lydfiler gjennom lånekort. LåtLån lot bibliotekbrukere ved Deichmanske bibliotek og Bergen Off. Bibliotek lytte til norsk musikk via streaming. Phonofiles var leverandør av tjenesten. Det ble forhandlet fram betalingsløsninger for bruk av musikken med Tono og Fono, og tjenesten ble raskt veldig populær. Dessverre manglet nødvendige midler for å gjøre prosjektet landsomfattende, og det ble lagt på is. Netlån i Danmark er utarbeidet etter LåtLån-modellen, med unntak av at her lastes lydfilet ned og slettes etter endt lånetid. Netlån er en stor suksess i Danmark.

Phonofile er i dag den store leverandøren av lydfiler til en hel rekke baser og utsalgssteder, bl.a. iTunes og Spotify. Fra mai i år er Phonofile også leverandør av metadata til All music guide.

Innkjøpsordningen for musikk

Mange bibliotek mottar i dag Norsk kulturråds pakker med musikk fire ganger i året: Innkjøps-

ordningen for musikk heter tilbudet nå og skal fra 2009 også omfatte innkjøp og distribusjon av digitalt publisert musikk. Hva dette betyr, står det mer å lese om andre steder i dette skriftet. Det blir interessant å følge utviklingen. Det hadde vært å håpe at bibliotekene kunne velge å motta hele kulturfondpakken som lydfiler, i tillegg til de fysiske eksemplarene, slik at man kunne gi sine lånere et reelt valg. Ikke alle hører musikk på nettet ennå, men mange gjør det. Bibliotek som mottar kulturfondpakkene, kan godt lage litt blest om disse når de ankommer. Det finnes masse info om denne musikken, og tiltaket fortjener oppmerksomhet. Et mål med denne artikkelen er blant annet å anbefale digitale tjenester, der man kan finne god informasjon også om titlene som faller inn under denne ordningen.

Det er ikke mange digitale lydbaser som er optimalisert for bibliotekbruk, men Naxos Music Library (NML) er et godt unntak. Her tilbys lånere mer enn en halv million spor fra mer enn 50 forskjellige plateselskap, hovedsakelig innen klassisk og jazz. Tjenesten koster fra 10 000 i året og oppover, avhengig av hvor mange samtidige brukere man vil ha (og har råd til). Ved Bergen Off. Bibliotek betaler vi 13 000 kr i året for tre samtidige brukerlisenser, Tønsberg og Nøtterøy bibliotek har for eksempel fem lisenser. Lånere logger seg inn i basen via eget lånekort (fra en hvilken som helst datamaskin). NML er bl.a. meget populær blant de klassiske musikkfreaks, som liker å lytte til så mange versjoner av et verk som mulig.

Spotify er blitt min nye yndlingsbase. Dette er en base som mot betaling (99 kr pr. måned), eller gratis mot å høre litt reklame, lar deg få lytte til en utrolig mengde musikk, også mye norsk, via lyd-

strøm. Den er foreløpig ikke tillaget for kollektivt bibliotekbruk, men det ville vært en fin tjeneste om man fikk til en liknende lisensordning som for NML. I motsetning til NML forutsetter Spotify at man laster ned en avspiller på egen maskin. I tillegg til å gi deg mulighet til å velge spesifikk musikk fungerer også Spotify som musikkradio, en ganske spennende sådan.

For tiden utvikler det norske firmaet Aspiro en konkurrent til Spotify kalt WIMP. Produktet er i lukket test, men forhåndsomtalen lover en tek-

nologi på linje med Spotify og med mulighet for tredjeparts tilleggstjenester og sosiale aspekter. Det loves også integrering til audioscrobber som registrerer musikken du lytter til, og kan kobles til den sosiale nettradioen last.fm.

Last.fm har siden starten tidlig på 2000-tallet hatt som idé å foreslå «ny» musikk for sine lyttere basert på registrering av det man hører på. Nylig ble last.fm en betalingstjeneste (tre dollar mnd. for norske brukere).

Last.fm har over årene fått svært gode biogra-

fier på artistene, skrevet av publikum, à la Wikipedia. Last.fm er også et fullverdig nettsamfunn.

Siden det er Phonofile som stort sett er leverandør av norsk musikk til de ulike basene som selger lydfiler, så finner man mye av det samme utvalget overalt. Minst $\frac{3}{4}$ av innkjøpsordningens siste pulje er å finne til salgs som lydfiler hos for eksempel Platekompaniet, Bokkilden og iTunes, eller kan lyttes til i basen Spotify. Mange av disse basene og nettradioene er ikke relevant eller tilrettelagt for bibliotekbruk ennå, men lyttestasjoner i biblioteket går det an å opprette.

Nasjonaldiskografien Nordisko gir god informasjon om norske utgivelser og nyttige metadata som er greie å gjenbruke. Problemet her er at det er en del huller i samlingen, spesielt innen rock, og de sliter med et stort ukatalogisert etterslep. Mens vi venter på samsøk i bibliotekenes lyd-samlinger, svarer det seg å sjekke katalogen til de store folkebibliotekene med musikkksamlinger for å finne brukbare katalogposter innen den nyere musikken når man skal katalogisere egne CD-er.

Flere folkebibliotek driver nå fjernlån av CD-er til hele landet, og dette er en god tjeneste for bibliotek som ikke har noe musikk selv. Siste utspill er at Det flerspråklige bibliotek låner ut CD enkeltvis eller som depot! Vær også klar over at mange av de gamle vinylplatene som ikke er tilgjengelige på CD, kan finnes til salgs som mp3-filer hos nettbutikkene, både enkelte låter og hele album.

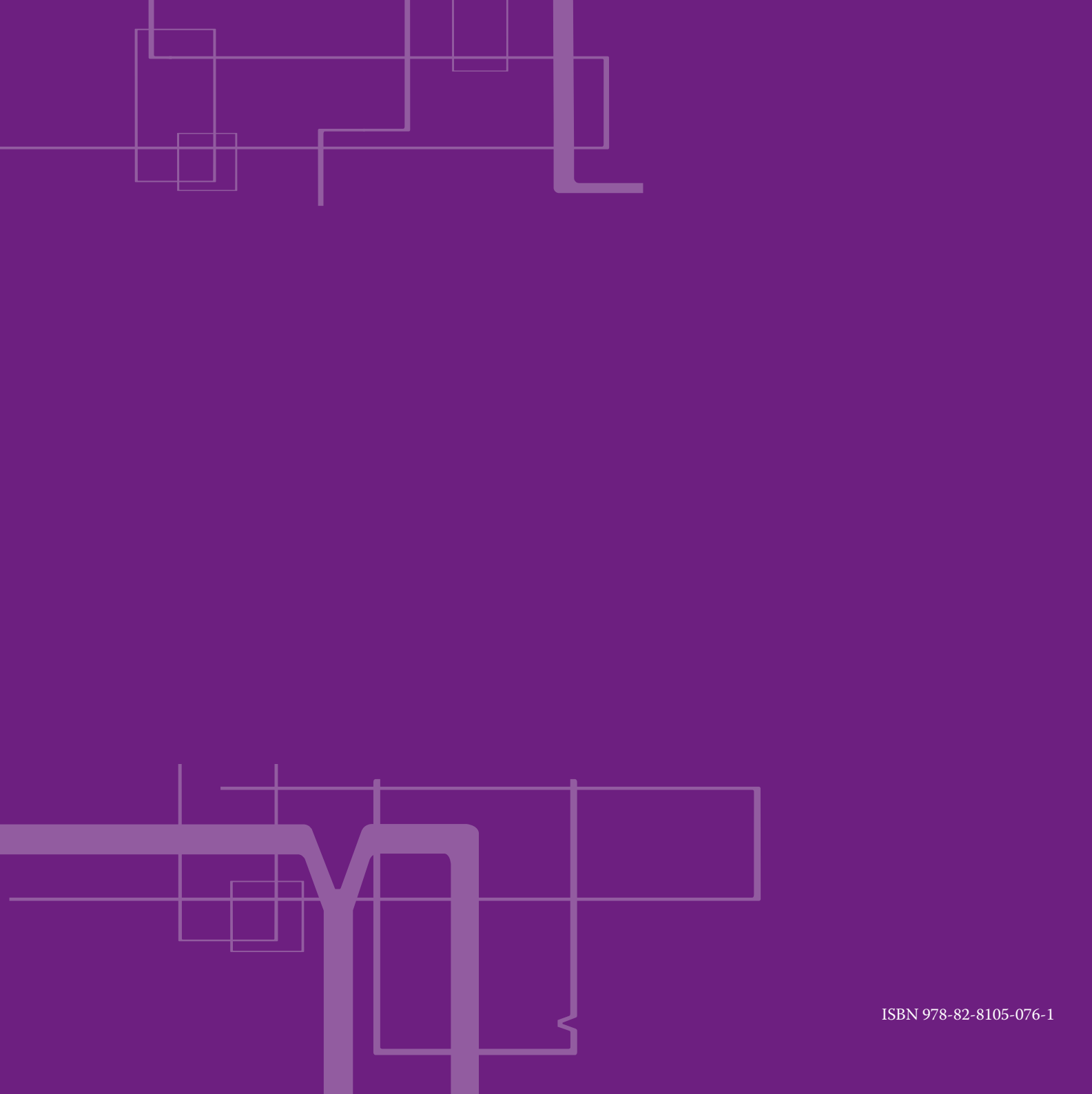
Den danske og den norske musikkbibliotekforeningen samarbeider for tiden om en wiki som skal ta for seg ulike aspekter ved musikkbibliotekarbeid, forhåpentligvis kan dette bli et smidig og godt redskap for hele bibliotekmiljøet.

Formidling

Er det ikke noe enkelt man kan gjøre i den travle bibliotekhverdagen for å løfte fram musikken? Noen ørsmå, riktignok forterpete knep kan knapt nevnes for ofte: reisebøkene og musikk fra ymse land, filmer og filmmusikk, den lokale musikken. Spesielt er det å framheve det lokale musikkmiljøet svært viktig. Få fatt i lokale utgivelser, spor opp lokale MySpace og Urørt-band, spør musikerne om å få profilere sidene deres, lån gjerne ut demoer eller hjemmebrente CD-er om musikerne tillater det (se for eksempel Demoteket på nettbiblioteket.no). Å hjelpe kulturskolen med notesamlingen og stå for utlån til elevene er en annen fin tjeneste. Samarbeid med lokalavis kan være en fin måte å gjøre folk oppmerksom på bibliotekets tilbud på (ikke bare innen musikk).

Vårt bibliotek har en spalte i lokalavisen som heter «Skatter og rariteter på musikkbiblioteket». Her presenteres forholdsvis ukjente innspillinger, og vi inviterer leserne til å supplere vår informasjon om musikken. Stavanger bibliotek har en strålende Rogalands-samling og er veldig god på formidling av denne, og å holde konserter i biblioteket. Musikkavdelingen i Bærum har mengder med god info, lyttetips, informerer om konserter i området, nyttige temasider ifm. høytider og lignende på sine hjemmesider. Deichmanske låner bl.a. ut instrumenter. Svært mange av musikkbibliotekene bruker Facebook, blogger og desslike for å formidle sine herligheter. Å gi musikere mulighet til å bruke biblioteklokalet, enten til møter, øving eller konserter, er en fin gest. Redigeringsstudio for AV kan være et flott tilbud om man har noen som kan veilede litt.

Biografier over fortsatt levende
eselørene
feilplasserte ps
hefter, fra de politiske studiesirklenes tid
kryssordleserens hjelpemidler
på eget forlag
sitathåndbøkene
uten å si stort, på den ødslige plassen
foran biblioteket.

ISBN 978-82-8105-076-1